

דברי חכמים בדפנות ופמסמחה פטעים
פגלי אסופות פתח מזערה אחר (קולות יצא)

אסופות

פגלי אסופות
אלו תלמידי חכמים
שייחצוץ
אסופות אסופות
ועוסקין פתחה
(תשס"ג)

ירחון מאסף לתורה והלכה, הגות, מחקר וספרות

נכלו - טבת תש"ע מחיר: 5 ש"ח USA 3.5\$

ה

גליון

כי זרים עבדתי

יתרון הרע על הטוב
ומלחמת היצר

ומנותר קנקנים

מים; ברכה
או 'מין קללה'?

ובא נוגש והגלני

'מוסר' בגוף וממון:
דינים והלכות

בני בינה ימי שמונה

מדוע נפקדו נס חנוכה
והלכותיו מהמשנה?

בית יוסף להבה

90 שנה לפטירת מרן ה'סבא' מנובהרדוק רבי יוסף יוז'ל הורביץ זצוק"ל

מתורתו של ה'סבא' • נובהרדוק; לדמותה של תנועה - אז והיום • 'מסמרים בבית מרקחת' - האמנם? • כך הועלה ארונו של ה'סבא' ארצה; סיפורה של השגחה

"להעלות כל ישראל להיות כל אחד ואחד ראוי לנס"

לכאורה תמוה מה היה חידוש כל כך הנס דחנוכה, הלא מצינו ברבי חנינא בן דוסא שאמר 'מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק' (תענית כה א) וכל שכן בשביל כלל ישראל. וכן קשה בעניין קריעת ים סוף שנזכר בכל מקום לנס נפלא, הא מצינו בגמרא חולין (ז א) ברבי פנחס בן יאיר בגינאי נהרא חלוק לי מימך כו' כמשה ושיתין רבוא כו'.

הציון על קבר בעל 'חידושי הרי"ם' בעיירה גורה קלוואריה, פולין

אך באמת העניין להיפך, כי הצדיק אשר הנהגותיו הוא למעלה מן הטבע אין חידוש כלל שיקרה לו נס למעלה מן הטבע, כי שייך לו הנסים כפי הנהגתו, ולמה לא. אמנם בקריעת ים סוף היה מוכרח שיהיה אף הפחות שבפחותים ראוי לנס, דאם לא כן היה נטבע; וכן בחנוכה, אם לא היו כל ישראל ראויים לנס לכל אחד, לא היה המנורה יכולה לדלוק כלל, כיון שצריך להיות משל ציבור (יומא ג ב). וזה באמת פלא גדול להעלות כל ישראל להיות כל אחד ואחד ראוי לנס!

[עניין תוקף הנס הזה בהנרות, הלא לצדיקים מיוחדים מצוי זאת, נר דולק מערב שבת לערב שבת (בר"ר ס טז) ואצל רבי חנינא בן דוסא 'מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק'. אמנם בהמנורה היה המצוה משל ציבור שיהיה חלק כל ישראל שווה כקטן כגדול].

(רבי יצחק מאיר אלתר זצ"ל, בעל ה'חידושי הרי"ם' מגור "ליקוטי הרי"ם" (בית שמש תש"ע) עניני חנוכה, עמ' קיג)

הודעת המערכת:

עקב תקלה טכנית הושמט בגליון הקודם, במאמר "אני בגרודנא ולבי בירושלים", שמו של כותב המאמר שהיה לנו לעזר ברבעון המעיין (תשרי תש"ע), הרב שמריה גרשוני. עמנו התודה, ועמנו הסליחה.

אסופות

ירחון מאסף לתורה והלכה
הגות, מחקר וספרות

חברי המערכת:

הרב נתן רחלזון
הרב ח. צבי שפירא
הרב יוסף פרץ

כתובת המערכת:

ת.ד. 16446 ירושלים
פקס: 02-5605830
טל. 050-4111773
דוא"ל:
asufo26@gmail.com

מנהל פרסום ושיווק
שרגא ניימן 052-7150032

עיצוב:
ג. לוריא

תוכן אסופות ירחון ה'

אסיפת זקנים

כ"ק אדמו"ר הכנסת מרדכי זצ"ל מסאדיגורה
דרשה למען חיוזק 'קרן התורה' ובית יעקב'

4

דברי חכמים

כ"ק גאב"ד ערלוי שליט"א
בענין ספיקא דיומא בחנוכה

6

דברי חכמים

הגאון רבי דורון דוד גולד שליט"א
"אוהבי ה' שנוא רע"

8

דבר הלכה

הגאון רבי שלמה זעפראני שליט"א
כללי דין מוסר

14

אסופת מסילות

כ"ק הגה"צ ר' מרדכי מנשה זילבער שליט"א
יתרונות הרע על הטוב, והמלחמה נגדה (א)

18

"מאי (מסכתא) חנוכה – דתנו רבנן"

לאן נעלמה "מסכת חנוכה"?

20

מאמר דרכי דרכי נועם

מרן רבי יוסף יוזל הורביץ זצוק"ל, ה'סבא' מנובהרדוק

26

בארץ ה' הפקרות ה'עזות וה'אמיצות'

הרב יעקב ב. פרידמן

32

מי ביקש מסמרים בבית המרקחת?

36

עצמות יוסף

הסיפור מאחורי העלאת עצמותיו
של ה'סבא' מנובהרדוק לארץ הקודש

39

דברי סופרים

ב' אגרות ממרן בעל ה"אחיעזר" זצוק"ל

44

טל ומטר לברכה

מים; סימן ברכה או 'מין קללה'

46

כמסמרות נטועים

שואלין ודורשין – משיבין ועונין

51

בעלי אסופות

נחמדים מזהב
הדודאים נתנו רי"ח

54

דבר המערכת

חנוכה; בימים ההם בזמן הזה

כידוע, חג החנוכה מסמל את נצחון האור על החושך, נצחון התורה הקדושה על תרבות יון הטמאה, וכימים ההם כן הוא בזמן הזה; דור דור ניצבים המה ה"זדים" לעומת ה"עוסקי תורתך", נצנוצי תרבות יון המופיעים בכל פעם בתלבושות שונות ומשונות האופייניות לתקופת הופעתם, הנמוגים וכלים אל מול רשפי שלהבת י-ה, ואש האמונה האמיתית והצרופה היוקדת בלב בני א-ל חי.

וכבר למדונו וחזרו ולמדונו רבותינו, כי גם בדורנו אנו, אשר אף הוא, לדאבונו, משופע ברוחות קלוקלות וזרות המאיימות לסחוף כל אשר נקרה בדרכן, אזי התורה הק', אשר היא אילת אהבים ויעלת חן, ועסק השקיעות בה, הן הן הערובה והבטחון היחיד לעמידה איתנה מול זרמי הגעש השוצפים והקוצפים, ומתנפצים בקול דממה דקה למרגלות חומות מבצרי תורת חיים.

הנה כי כן, היכנס נא להיכלי התורה ובתי המדרש, שור וראה בעיניך צורבים בני תורה, לצד אברכים באים בשנים, כולם כאחד יושבים כפופים על מקומם אל מול הגמרא, משחירים פנים וכופפים גו באהבה, לעשות רצון קונם וחפץ צורם. יחדיו, חוברים ועומדים כצור חלמיש וסלע איתן, הניצב בגאון ובעוז נוכח רוחות ההבל והשטות. או אז תדע לנכון כי מול סלע זה אפסו סיכוייה של מלכות יון, זו במהדורת תש"ע, המנסה ליכנס ולבוא בחורים וסדקים, מסתתרת מאחורי - או שמא מוצגת על גבי - מסך זה או אחר.

לצד הנצחון במלחמה, נצחון האור על החושך, זכה כלל ישראל לנס פך השמן; פך זעיר שנמצא חבוי בפיתנו, מלא וגדוש בשמן זקוק טהור, ללא סיגים ורubb. על חזיתו - חותמת כהן גדול תמה, לאמור; לא חבלה בי יד ערלה, ועין ודונית לא שזפתני.

אף פך טהור זה מאלפנו לקח לדורות; פך שמן לנו, מסורת טהורה, חתומה בידי כהנינו הגדולים אותם שתל הקב"ה בכל דור. היא הכשרה להדליק את המנורה הטהורה, ולהאיר באור יקרות נצחי את חיי האומה היהודית. אמת, פעמים ופך זה חבוי בקרן זוית, ועלינו למצאו. גם אם נסתר הוא מעינינו, אין זה מתיר למזוג לגביעי המנורה שמן זה, רווי סיגים, ומזויף. אור המנורה - כוחו בטהרתו, זכותו ונקיותו.

תורתנו אמת, וטהרת מסירתה תנאי הוא בקיומה, באורה ובהשפעתה על חיי היהודי. וגם אם פעמים שיקשה הדבר, הלא כבר אמרו חז"ל, כי כל ההתחלות קשות. אין לנו אלא לעמול ולהמשיך עד תעלה השלהבת מאליה ותבער בכוחה, כי תורת אמת נתנה לנו, תורת חיים, אשר בכוחה מבערת היא את הלבבות לאביהם שבשמים.

והרחמן, יעשה לנו נסים כאשר עשה לאבותינו בזמן הזה, ונזכה להדלקת מנורה בחצרות קודש, בשמן זית זך וטהור; לראות עין בעין בכהנים בעבודתם, לויים בנגינתם, וישראל בנויהם.

לעילוי נשמת הר"ר **חיים יצחק** בן הר"ר **דוד שלמה** ז"ל
נלב"ע ב' בכסליו התשנ"ו
הונצח ע"י נכדו הרב **דניאל שבקס** הי"ו

לעילוי נשמת הר"ר **יצחק** בן הר"ר **יהושע מרדכי** ז"ל
הונצח ע"י בני המשפחה הי"ו

ת.נ.צ.ב.ה

כ"ק אדמו"ר

רבי **מרדכי שלום יוסף פרידמן** זצוק"ל

בעל ה'כנסת מרדכי' מסאדיגורה זיע"א

כ"ק אדמו"ר רבי **מרדכי שלום יוסף פרידמן** זצוק"ל

בעל ה'כנסת מרדכי' מסאדיגורה זיע"א

סאדיגורה תרנ"ז – תל אביב תשל"ט

נולד בעיר סאדיגורה, לאביו בעל ה'קדושת אהרן' זצוק"ל, ובהיותו בן ששה עשר בלבד עלה על כסא אביו הגדול. חסידים ישישים שעוד זכו לנסוע אל זקינו מרן הס"ק רבי ישראל מרז'ין זיע"א הסתופפו בצילו וקבלו מרותו בלב ונפש. ששים ושש שנים זרח כוכבו בהנהגת מלכות סאדיגורה, בהנהגה עילאית, אפופת קדושה וטהרה. כחד מקמאי התהלך בקרב הארץ, ועם קבלו את עול ההנהגה נתגלה כאיש אלוקים וקדוש עליון, שהאיר בדרכו במשך כל שנות כהונתו את נתיבות התורה והחסידות, מתוך אהבת ישראל צרופה.

עם פרוץ מלחה"ע הראשונה נמלט כיתר אדמורי"י בית רוז'ין לוינה, שם כונן את חצרו, ומשם הרחיב את שדה פעלו הכביר באגודת ישראל העולמית, במסגרת חברותו במועצת גדולי התורה, ובנשיאות "קרן התורה". ראוי לציין שעם עלייתו לארץ של הגאון רבי יצחק אייזיק שר ראש ישיבת סלבודקה זצ"ל פנה ראשית דרכו לבקר בביתו של רבינו, באמרו שהוא חייב הכרת הטוב לרבנו שהיה למגן עולם התורה בליטא ופולין בפעולותיו העצומות במסגרת קרן התורה.

בשנת ה'תרצ"ד כונן את ממלכתו בעיר פשישל שבגליציה לשמחת אלפי החסידים, שרבם שב לשכון כבוד ביניהם. בשנת ה'תרצ"ט ערך את ביקורו השני בארץ הקודש, ועל פי עצת דודו הס"ק רבי ישראל מהוסיאטין זיע"א החליט להשתקע בה, כשהוא מורה לבני המשפחה להצטרף אליו, בכך היתה פליטה בציון ובהר ציון היה קודש. כאן, בפלטרין של מלך שב וכוונן את חצר הקודש "סאדיגורה" - לאחר החורבן הנורא כשמרבית חסידיו לאלפיהם עלו על המוקד. את מקומו קבע לו למשכן בעיר תל אביב, ושם הקים מרכז רוחני אשר ממשיך גם כהיום הזה לעמוד על עומדו ולהשפיע לכל סובביו מתורתה ומהנהגתה של סאדיגורה, נלב"ע ביום כ"ט ניסן, "מלכות שבגבורה", תשל"ט. זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

דרשה למען חיזוק 'קרן התורה' ו'בית יעקב'

במסגרת תפקידו כנשיא 'קרן התורה', ערך רבינו ה'כנסת מרדכי' מסאדיגורה זיע"א מסעות רבי הוד לארצות מערב אירופה, לעורר את יהודיהן לתמוך בעץ החיים, בישיבות ובמוסדות החינוך, להגדיל תורה ולהאדירה. דרשה זו, למען חיזוק 'קרן התורה' ו'בית יעקב' נשא רבינו בלונדון - ט' כסלו תר"ץ.

הרוחני שחופף עליו והניצוץ המבהיק שבאורחותיו כמקדם, לקומם מחדש את מושג המשפחה היהודית בשילוב של כל פרט למען הכלל, בהשתתפותו של כל פרט למען המטרה הנעלה של שמירת התורה.

שכן בזכות אותו 'הבית היהודי' העתיק והוותיק, בזכות אותו תוקף וחוסן של הדורות הקודמים, התאפשר קיומה האמיתי של התורה והיהדות. רק הודות ל'בית היהודי' העתיק, היה ליהודי המעונה והמיסור, שהיה נאלץ ללחום את מלחמת

שאמר "למחיה שלחני אלקים לפניכם". אני תקוה, שהחביבות שהנכם מראים כעת כאן, תביא למימוש הרעיון הנשגב והתכלית הנרצה אשר לשמה באתי הנה, בלא להתחשב בטרחה דאורחא שבדרך רחוקה כזו. הרעיון עליו נסובים דברי הינו: קרן התורה ובית יעקב.

משמעות המושג 'בית יעקב' היא השאיפה הרוממה לקומם ולכוון את הבית היהודי הישן ואשר בכל זאת מתחדש תמיד בכל עת - עם הוד הקדומים

אני מודה לכל הנאספים החשובים על קבלת הפנים הנאה שהכנתם. הנני מביא עמי פריסת שלום מאחיכם שבמזרח, אשר חושבים את עצמם קרובים מאוד אליכם, מלבד זאת אשר כל ישראל אחים, הרי אתם בפרט ענף מאחינו שבמזרח, שהשי"ת נטע אתכם כאן, באותה הכוונה שהיתה ליעקב אבינו: "ויחץ את העם אשר אתו לשני מחנות" כדי שכשיהיה המחנה האחד בסכנה ובצרה, "והיה המחנה הנשאר לפליטה". אתם כעת בבחינתו של יוסף

יד) אם יזקין בארץ שרשו וגו', עוד אמרו (כתובות קד) כל המשיא בתו לתלמיד חכם כאילו מדבק בשכינה, לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם (פסחים מט).

הגיע העת שנשכיל ללמוד מאויבינו לעשות את המוטל עלינו לכל הפחות באותה מידה של הקדשת כוחות ומשאבים ויתרון דעת. אקווה שתעמדו לימינו במשימה הגדולה והקדושה הזו שעתידו של עם ישראל תלוי בה, ובזכות זה נזכה לראות דורות ישרים ומבורכים בנים ובנות הולכים בדרך ה' לשם ולתפארת, ישמח ישראל בעושי וישמח ה' במעשיו, ונזכה במהרה לקיום הייעוד הנבואי והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם במהרה בימינו אמן. ■

(מתורגם מתוך כי"ק)

* תודתינו נתונה למכון "כנסת מרדכי" על מאמר הנפלא.

לעמוד כנגדו כי הוא מחלחל בחורין ובסדקין, ומנהיגינו התמהמהו מלשנות את טכסיסי המלחמה, לצאת מתוך ד' אמות של הלכה ולהחל דרכי פעולה חדשות, בהתאם לחזית המלחמה של דורנו. וזאת משום שאחזו בכלל של "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מה, יב) שאל לה לבת המלך, היא התורה הקדושה, להיות מוצאת לרחובות קריה. אולם הרי רואים אנו שבשעת הסכנה מוציאים ספר תורה לרחובה של עיר, בשעת סכנה מוכרחים לשנות את טכסיסי המלחמה, אז מוכרחים לצאת מארבע אמות של הלכה ולצאת לחזית ולעמוד עם ספר התורה במלחמה, כמו שעשו מתתיהו כהן גדול ובניו.

ובחשיבות חינוך הבנות לדרך התורה והמצוה והשפעתן המכרעת לדורות, מצינו כבר לחז"ל שאמרו (יומא עא) אמר ר' ברכיה אם רואה אדם שתורה פוסקת מזרעו, ישא בת תלמיד חכם, שנאמר (איוב

הקיום של נשמתו וגופו, עברו היוו ביתו ומשפחתו מקום המפלט האמיתי לנשמה ומקום המנוחה האמיתי לגוף.

רק הודות למשפחה הישראלית העתיקה, היה באפשר לעמוד כנגד מלחמת התרבות מצד התרבויות הזרות, אשר אם אמנם אז הקיפו וסבבו על האיש הישראלי מכל עבר, אולם בזכות החומות הבצורות של 'בית יעקב', לא יכלו לו ולא השפיעו על חוסן נפשו, להסיטו כמלוא נימה מחיי התורה הזכים והטהורים.

הסיבה לירידה הנוראה של דורנו בנוגע לבית היהודי ולמשפחה היהודית, היא במצב החינוך היהודי ובחינוך הבנות בפרט. כאשר מלבד התהפוכות שאירעו בסיבת מלחמת העולם (הראשונה), היה חסרון מר בטכסיסי המלחמה מצידנו. לא התחשבנו די בטכסיסי המלחמה של מתנגדינו הרוחניים, של התרבויות הזרות, שהחלו במלחמת חרמה, בהטלת ארס וסם באופן שאין די בחומות הבצורות

לרגל שנת ה-100

לפטירת גאון ותפארתנו רשכבה"ג

רבינו יוסף חיים זיע"א

בעל ה"בן איש חי" ושא"ס

הננו שמחים להודיע כי לאחר זמן רב שאזל מן השוק ניתן להשיג שוב את הספר החשוב והמבוקש

אדרת אליהו

ב"כ, על התורה

כמו כן ניתן להשיג את שאר ספרי רבינו זיע"א:

שו"ת "רב פעלים" ו"כ • רב ברכות • תורה לשמה • חסדי אבות • היולול רבא • תהילים ע"פ "החיים והשלום" קרן ישועה • בניהו ובן יהוידע • עוד יוסף חי - הלכות • בן איש חי הלכות • אבן שלמה • אור זרוע נפלאים מעשיר ה"כ • אורח חיים על הגדה ש"פ • זה השולחן • אדרת יעקב • אמרי בינה • משל ונמשל

בענין ספיקא דיומא בחנוכה

התוס' מנחות (ס"ח ע"א) ד"ה והא, כתבו, דאין סברא לגזור ולהחמיר באיסור עשה, וכעין זה כתב הרשב"א גיטין (ג"ג ע"ב) ד"ה משום. ואילו במצות עשה מצינו גזירות רבות בש"ס, כגון הא דריש מס' ברכות, למה אמרו עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, ועיין שם (ד' ע"ב) חכמים עשו סייג לדבריהם. ועיין סוכה (כ"ח ע"א) דלב"ש גזרו ביושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, גזירה שמא יגרר אחר שולחנו, כדאיתא בגמ' שם (ג' ע"א). ובגר חנוכה גופא אעפ"י שאינו אלא מצוה דרבנן, מ"מ למ"ד כבתה זקוק לה גזרו שלא להדליק בפר"ש שאין מדליקין בהם בשבת ופרש"י דילמא פשע ולא מתקן לה.

ובמה שהוכיח הרא"ם מדברי המרדכי י"ל אף אי ס"ל דמקרא מגילה הוי מיקרי דברי קבלה, אפ"ה לא הוי כדברי תורה, אלא כמצוה דרבנן גרידא, וכהשו"ע יו"ד (סי' רל"ט סעיף ו'): נשבע על מצוה דרבנן כגון שלא להדליק נר חנוכה או שלא לקרוא מגילה עיי"ש.

וראיתי בפרי חדש (סי' תע"ר) שכתב: והטעם שלא קבעו ט' ימים משום ספיקא דיומא הוא כיון דהוי מידי דרבנן לא אטרחום רבנן. אי נמי רצו לרמוז ג"כ ביטול מצות המילה. אי נמי הכי עדיף טפי שידעו בכיוון כמה היה הנס לא פחות ולא יותר, עכ"ל.

ויש להעיר על ב' תירוצים האחרונים, הלא גם אם יעשו תשיעי מחמת ספק שמייני ולא ידליקו אלא שמונה נרות, אכתי יהיה רמז על ביטול מצות מילה [שהוא ביום השמיני], וגם ידעו בכיוון דשמונה ימים היה הנס.

וי"ל דנהי למהדרין מן המהדרין דמדליקים ביום השמיני שמונה נרות, וגם אם ביום התשיעי לא ידליקו יותר לא יופסדו רמזים הנ"ל, מ"מ לאותם המדליקים רק נר אחד בכל יום לא יורגש דיום תשיעי עושים מחמת ספק שמייני.

ותבט עיני בספר מהר"ז סופר למה למר דודי הגאון מו"ה זלמן סופר זצ"ל (סי' כ"ג אות ג'), שלאחר הביאו קושית הב"י למה קבעו ח' ימים כיון שהנס לא היה רק ז' ימים,

"לאחר פרשת החג" כתיב ויקחו אליך שמן זית זך רמז לנרות חנוכה, עכ"ל. וגם לפי דבריהם אתי שפיר דברי העתים הנ"ל.

גם הרא"ם בחי' לסמ"ג עמד בזה על המחקר, וז"ל: ויש לתמוה למה לא נהגו בזמן הזה להדליק ט' ימים מספק כמו ביו"ט, שהרי במגילה אע"ג דמדרבנן הוא היה מצריכין לקרותה י"ד וט"ו מספק, אי לאו משום דדילמא י"ד נקבע בזמנו ואיכא בט"ו משום ולא יעבור, כמו שכתב המרדכי במגילה, עכ"ל. ומבואר מדבריו דלא ניחא ליה לתרץ כבעל העתים הנ"ל.

וראיתי בקהלת יעקב (תוספות דרבנן אות ס' סי' רכ"א) אחר שכתב, דספיקא דיומא לא עבדינן אלא במידי דאורייתא, כמפורש בהדיא מנחות (ס"ח ע"ב), לענין חדש בחוץ לארץ, כתב בזה"ל: וזה טעם ושו"ר דברי הרא"ם ז"ל בתוס' בה' חנוכה שכתב בפשיטות "דמאי דלא עבדינן ט' ימי חנוכה מספק היינו משום דחנוכה דרבנן", ונוראות הפלאתי על הרב עץ חיים (בלשונו דף ד') שכתב על דברי הרא"ם ז"ל: "וליתא דמגילה נמי הוי מדרבנן, ואפילו הכי נתן טעם המרדכי ז"ל דמאי דלא עבדינן תרי יומא, משום דכתיב ולא יעבור", דמשמע הא לאו הכי הוה עבדינן תרי יומא. והוא פלא, דאדרבה היה לו לדחות דברי המרדכי ז"ל מגמ' מנחות הנ"ל, ועל דברי המרדכי י"ל דהיינו טעמא דלא אתי עלה מטעמא דמגילה הוי דרבנן, משום דמגילה דברי קבלה הוא וכו', עכ"ל. וכפי הנראה לא ראה הקהלת יעקב דברי הרא"ם בפנים רק נמשך אחרי העץ חיים, דמחליף ומייחס דברי העתים המובא באבודרהם להרא"ם, ולא הרגיש דאדרבה הרא"ם הוא דמדמה חנוכה למגילה ונשאר בתימה למה אין אנו עושים ט' ימים מספיקא בחנוכה.

ושלא תקשה על הרא"ם מהא דמנחות (ס"ח ע"ב), י"ל נהי דלגבי איסור דרבנן לא עבדינן ספיקא דיומא דגם בכה"ג הוי ספיקא דרבנן לקולא, אבל בקיום מצוה דרבנן שאני דראוי לחוש למיעבד ספיקא דיומא, ומצינו כעין זה דחששו חז"ל לקיום מצות עשה יותר מאשר באיסור עשה. ותדע דהנה

שבת כא: מאי חנוכה, דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון. כתב האבודרהם (סדר הדלקת נר חנוכה, ד"ה והטעם) בשם בעל העתים: למה אין אנו עושים תשעה ימים, תשיעי ספק שמייני, מפני שחג הסוכות מן התורה והחמירו רז"ל על ספיקו לפי שאין אנו קובעין עתה על פי הראיה, אבל חנוכה שהוא מדבריהם הם אמרו לעשות שמונה ימי חנוכה והם אמרו חשבון המולדות, עכ"ל. נראה מדבריו דס"ל דבזמן שקדשו על פי הראיה עשו ט' ימים מפני ספיקא דיומא, אלא בזמן הזה דאנו סומכין על חשבון המולדות אין עושין אלא ח' ימים, והרי ראייה להמנחת חינוך שכתב כן מדעתיה.

ויש לדקדק קצת, למה פירט מפני "שחג הסוכות" מן התורה והחמירו וכו' ואמאי לא נקט בלשון "ימים טובים" הכולל כל המועדים שבהם אנו עושים ב' ימים מפני ספיקא.

ואולי י"ל, דנמשך אחר סברת רבינו יונתן מלוניל ז"ל, שכתב בחי', וז"ל: לשנה אחרת קבעום [שמונה] ימים טובים, כל השמונה ימים, דלא נעשה נס כזה לישראל, שאלו פרעה לא גזר על המצות, ויון הרשעה גזרה, לפיכך האריכו אלו הימים [טפי מחג הפסח] כשיעור חג שהוא שמונה ימים, להזכיר בהם הנס וכו', כשיעור יו"ט הארוך מכל המועדות. הרי דהותקנה במתכונת חג הסוכות, לכן שואל בעל העתים למה אינו דומה לגמרי לסוכות, לעשות גם תשיעי ספק שמייני.

ויש להוסיף עוד, דברוקח (רס"י רכ"ה) איתא: בפ' אמור התחיל שבת ורגלים פסח עצרת ר"ה יוהכ"פ סוכות, וסמך ליה ויקחו אליך שמן זית זך, רמז לחנוכה שמן זית זך מן המובחר וכו' סמך שמן נרות, לסוכות, מה סוכות ח' ימים אף חנוכה ח' ימים, עיי"ש. וכעין זה כתב במחזור ויטרי (סי' רל"ד). ובשבלי לקט (סי' קפ"ה) כתב: מצאתי בטעמי ר' יהודה חסיד זצ"ל, טעמייהו דב"ש דאמרי פוחת והולך כנגד פרי החג שכן מצינו רמז לחנוכה "אחר סוכות" בפרשת אמור

וקושיית האבודרהם והפר"ח למה לא עשו ט' ימים מספיקא דיומא, ומה דתירצו קצת מן האחרונים דהנס היה רק ז' ימים ועושים ח' ימים מפני ספיקא דיומא, תמה עליהם מ"ד הגז"ל: דצ"ע תירוצ' זה, דהא ביום ראשון מצאו הפך שמן ולא היה נס, וכל ספיקא דיומא לקמיה שדינן ליה, דהיינו שמוסיפין יום אחד כמו בימים טובים (ר"ה כ' ע"ב), ולא להקדים יום אחד. ושוב כתב: דנראה לבאר ולפרש, דהנה ביו"ט של פסח, שחודש אדר תמיד חסר [לדידן דבקאינן בקביעא דירחא] ואם כן הספק דילמא אילו היו מקדשין ע"פ הראיה היו מעבירין אדר להיות מלא, וא"כ ט"ו שלנו הוא ט"ו, ולכן מוסיפין יום אחרון של פסח [וכן באלול שתמיד חסר הוא הוי ספיקא בכה"ג]. אבל בחשון כשהוא מלא אזי הספק דילמא אם היו מקדשין יהיה חסר, ואם כן צריך להקדים יום אחד דהיינו יום כ"ה, שמא כ"ה באמת כ"ו הוא. וזה נכון אם חודש חשון מלא בהחלט. אמנם לפי סדר הקביעות, דחשון וכסלו פעמים שניהם חסרים ולפעמים שניהם מלאים או שהם כסדרם, ואם כן אם חשון חסר אזי צריכין אנו להתחיל חנוכה בכ"ו [שהוא ספק כ"ה] ומחמת ספיקא דיומא צריך לעשות חוץ מכ"ו עוד שבעה ימים דכ"ז ספק כ"ו וכן להלן כמובן. ואם כן איך אפשר לומר שבאמת עושין ספיקא דיומא, דאילו היה כן אזי היה צריכים ימי חנוכה להשתנות לפי קביעות השנה, דהיינו כשחשון חסר להתחיל מיום כ"ו בכסלו ולהוסיף באחרונה יום אחד, ובזמן שחשון מלא, להתחיל מיום כ"ה בכסלו, וההוספה תהיה יום כ"ה שלנו. וזה אינו דבאמת נוהגין תמיד להתחיל שמונת הימים מיום כ"ה שלנו, ומבואר שבאמת לא חיישינן לספיקא דיומא. בזה דחה מ"ד הגז"ל תי' האחרונים הנ"ל.

ושוב כתב לתרץ בהנ"ל גוף הקושיא, למה

אין עושין ט' ימים מספיקא דיומא, וז"ל: ולדעתי זה באמת הטעם דאין אנו חוששין לספיקא דיומא דבאמת אנחנו בקיאינן בקביעא דירחא, אלא מחמת שלחו מתם וכו' כדאיתא בביצה (ד' ע"ב). אמנם זה יהיה דבר המתמיה ושנוי, שפעם נתחיל חנוכה בכ"ה ואם נעשה הנס באמת ח' ימים אזי מספיקא צריכין לעשות ט' ימים, ואז נתחיל חנוכה בכ"ד בכסלו, אם חשון מלא, ואם חשון חסר אזי צריך להתחיל חנוכה בכ"ו בכסלו ולהוסיף יום אחד באחרונה. והנה זה שלושים שנה שהייתי בוועד עם ש"ב הגאון אבדק"ק דעברעצין זצוק"ל ואמרתי לו זאת והוטב בעיניו, ואמר שדבר זה לא נמצא בשום מקום, אמנם כאשר אמרתי זה לאנאמור"ר זצוק"ל פקפק על זה, ואמר שאפשר שמה בכך, דפעם מתחילים קודם ופעם מתחילים חנוכה במאוחר, והנלענ"ד כתבתי, עכ"ל.

ומאז אמרתי להסביר מדוע לא מצא תירוצ' זה חן בעיני ק"ז אדמו"ר זצ"ל, ונדפס במילואים במהר"ז סופר שס, וז"ל: דהנה בהגהות חתם סופר או"ח (סי' תרפ"ח) בטו"ז (סק"ד) מייתי קושית הזכרון יוסף מאו"ח (סי' י"ח) על המרדכי, הא שבט מלא ואי אפשר להסתפק שיהיה י"ד ביום ט"ו, ולכאורה צע"ג. ותירץ החתם סופר, וז"ל: כיון שעפ"י סדר הקביעות חשון וכסלו פעמים שניהם חסרים ולפעמים שניהם מלאים ולפעמים הן כסדרן, וא"כ בשנה שהן חסרין או אחד מהן חסר יש לחוש שמא אי היו מקדשין עפ"י הראיה היו מלאין וממילא יהיה פורים ביום ט"ו, ואי היו חוששין לזה, והיו עושין ב' ימים היו צריכין לעשות ב' ימים גם כששניהם מלאים שלא לחלק בין שנה לשנה וכו' ואז כששניהם מלאים הוא עברין בודאי בלא יעבור, וכיון דבקאינן השתא בקביעא דירחא לא חיישינן בהא

למנהג אבותינו, וא"ש בעזהשי"ת, עכ"ל החתם סופר.

היוצא מדברי החתם סופר דלענין פורים בזמן שהיו מקדשין עפ"י הראיה, אם חשון וכסלו היו מלאין היו חוששין לספיקא דיומא ב"ג, וכשאחד היה חסר או ששניהם חסרים היו חוששין לספיקא דיומא ביום ט"ו, ולכן שפיר פקפק ק"ז זצ"ל ואמר דמה בכך אי גם לענין חנוכה היו עושין כן שהיה פעמים חוששין משום ספיקא דיומא ביום כ"ד ולפעמים ביום כ"ו ודו"ק, עכ"ל שם.

ועתה הנני מוסיף להעיר, דתירוצו של מ"ד הג' מהר"ז סופר וכן תירוציו של הפר"ח, לכאורה אינם עולם יפה, לפי מה דמשמע מהעתים הנ"ל, דבזמן שהיו מקדשין עפ"י הראיה היו עושין ט' ימים מחמת ספיקא דיומא, וכנ"ל.

ואולי י"ל דיפרשו אחרת את דברי העתים ממה שפירשתי לעיל, דמה שכתב אבל חנוכה שהוא מדבריהם הם אמרו לעשות שמונה ימי חנוכה והם אמרו חשבון המולדות, קאי גם על הזמן שקדשו עפ"י הראיה, דגם אז ידעו חשבון המולדות וסמכו עליו לפעמים, עיי' ר"ה (כ"ה ע"א) בהא דקיבלן ר"ג ופי' הרע"ב על משנה זו, א"כ י"ל דלענין חנוכה מדבריהם גם אז סמכו על חשבון המולדות.

וגם אם לא נפרש הכי לדברי העתים, י"ל דנהי דאז בע"כ חששו לספיקא דיומא כיון דלא סמכו כלל על חשבון המולדות, משא"כ בזה"ז דאנו קובעין ראש חודש על פי חשבון המולדות לכן גם לענין חנוכה מצינו לסמוך על החשבון, אלא דהוצרך לתרץ אמאי בסוכות או שאר ימים טובים חוששים גם עתה לספיקא דיומא ואמאי בחנוכה בזמן הזה אין אנו עושין ספיקא דיומא, אעפ"י דהיו עושין כן בזמן שקדשו על פי הראיה. והודות להשי"ת שזכיתי להצדיק את דבריהם. ■

מחבר ספר יקר!
ספרך יכול להתפרסם כאן
ואלפי לומדי תורה יחשפו אליז
להזמנת פרסום: 052-7150032

גרמא זיג 10 סלים
שלמי יהונתן
על שו"ע הלכות שבת
(י"ד חלקים)
לבתי כנסת, כוללים ואוצה"ס - בלבד
במחיר מסובסד (250 ₪ !!!)
טלפון: 050-4128415

"אוהבי ה' שנאו רע"

"קנאה במעשיה הטובים אמרה אלולי שצדקה ממני לא זכתה לבנים".

ה"קנאה" של רחל לא היתה מסוג הקנאה המוציאה את האדם מן העולם אלא מסוג הקנאה של "קנאת סופרים תרבה חכמה".

ויש להשתומם כאן מגדלות הנפש של רחל אמנו, כאשר ראתה את לאה אחותה זוכה להפקד היא לא באה בטריוניא כלפי מעלה ולא התרעמה חלילה על הנהגת ה"בו"ע, לאמור, האם זה שכרי על מה שויתרתי לאחותי, שלבסוף, היא, שלא היתה המיועדת של יעקב מלכתחילה, זכתה להפקד ואני נשארת עקרה? – ואע"פ שחשה את עצמה שבורה ורצוצה עד דכדוכה של נפש ומתחננת לפני יעקב אבינו "הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכי" ולא באה בשו"א עם טרוניא כלפי מעלה מה זאת אשר לאה אחותה זכתה להפקד על פניה.

ואדרבה, רחל מקנאה במעשיה הטובים של לאה ואומרת "אילולי שצדקה ממני לא זכתה לבנים", ומעתה, היא מקנאת קנאת סופרים בזכויותיה המיוחדות ובמעשיה של אחותה, ומתחננת לפני יעקב אבינו "הבה לי בנים" – וכי ככה עשה אביך לאמך והלא התפלל עליה.

וכאן יש לחקור, ללמוד ולהבין, אם אכן רחל מאמינה שיש ללאה איזה יתרון בזכות מעשים טובים מסויימים אשר בעבורם זכתה לבנים, אזי שתתחקה ותחקור אחר מעשיה הטובים של לאה ותעשה כן גם היא ותזכה לפקידה.

מדוע רחל נשארת בקנאתה ואין היא מבררת איזה מעשים עומדים לזכותה של לאה ותעשה כן גם היא?

"קנאתה" של רחל אמנו היתה צריכה להביא אותה לדבוק במעשיה של לאה. וכן גם מתפרש המושג "קנאה" וכמאמר ר' דוסתאי ב"ר מתון [ברכות דף ז' ע"ב]: מותר להתגרות ברשעים בעוה"ז שנאמר "עוזבי תורה יהללו רשע" וגו'.

יעקב, אילו רק היתה נוהגת בשב ואל תעשה ולא היתה מוסרת לה את הסימנים.

מי שויתר מרצונו לאחר – מדוע יקנא בו אח"כ? והרי היה בידו שלא לוותר מלכתחילה?

ובמדרש רבה בפתיחתא לאיכה [אות כ"ד] העידה רחל על עצמה שלא קינאה: באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה: רבש"ע גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה ועבד בשבילי לאבא שבע שנים וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי והוקשה עלי הדבר עד מאוד, כי נודעה לי העצה וכו' וסבלתי את תאוותי וריחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי ומסרתי לאחותי כל הסימנים וכו' כדי שיהיה סבור שהיא רחל וכו'. ומה אני שאני בשר ודם, עפר ואפר, לא קנאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, ואתה מלך חי וקיים רחמן, מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש והגלית בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים בם כרצונם. מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ואמר: בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומם, ה"ד "כה אמר ה', קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה, מאנה להנחם על בניה כי איננו". וכתוב "כה אמר ה', מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך". וכתוב "ויש תקווה לאחריתך נאום ה' ושבו בנים לגבולם".

מי שויתר על דבר מרצונו והסכים שמשישהו אחר יקבל הדבר אין אצלו מקום לקנאה.

וביותר שהרי רחל הכניסה צרתה לא רק לביתה אלא ויתרה על ביתה [בחושבה שע"י ויתור זה היא עצמה תעלה בגורלו של עשו] הרי שהיתה מופקעת לחלוטין מכל רגש של קנאה אנושית.

וכל זה מכריח לפרש את פירשו של המדרש [המובא ברש"י] שאכן לא היתה בה ברחל שום שמץ של קנאה אנושית אלא

"הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים"

במדרש "הדודאים נתנו ריח" [שה"ש ז', י"ד] זה ראובן שהציל את יוסף, "ועל פתחינו כל מגדים" זה נר חנוכה [זרע אברהם על המדרש פרשת וישב].

ראובן נקרא ע"ש הדודאים שהביא בימי קציר חיטים. "ועל פתחינו כל מגדים" זהו נר של חנוכה אשר מדליקים על פתחי הבתים. וצ"ב מה הקשר בין ראובן ובין הדלקת נרות חנוכה.

עוד צריך לדקדק ולהבין דהקשר של נרות חנוכה לראובן מתייחס דוקא אל הפעולה הזו של ראובן שהציל את יוסף. – ומהו הקשר המיוחד הזה?

יוונים נקבצו עלי וכו'

בזמר המיוחד לחנוכה "מעוז צור" ישנו בית אחד שאומר: "יוונים נקבצו עלי אזי בימי חשמנים, ופרצו חומות מגדלי וטמאו כל השמנים, ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים" וכו' וצ"ב איזה פרצות פרצו היוונים ב"חומות מגדלי"? ועוד צ"ב מדוע כינה כאן את כלל ישראל בשם "שושנים"? מהו המשמעות של תואר זה בכאן?

"ותקנא רחל באחותה"

כתיב בפ' "ויצא" [פרק ל' פ"א] – "ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחותה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכי". לכאורה, לפי פשוטו של מקרא, היה נראה, כאילו שהיתה בה ברחל איזה שמץ של קנאה אנושית, מאחר והיא ראתה שאין היא יולדת – "ותקנא רחל באחותה".

אולם קנאה זו אינה מובנת כלל! "קנאה" אינה שייכת כי אם במקום של חוסר ברירה, ואילו כאן הברירה היתה בידיה למנוע את נישואי אחותה לאה עם

ואם לחשך אדם לומר והא כתיב "אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה", אמור לו מי שלבו נוקפו אומר כן [הירא מעבירות שבידו אומר כן מפרש אל תתחר במרעים אל תתקוטט והוא אינו כן אלא תתחר במרעים להתאווות במעשיהם לומר אעשה כן גם אני – רש"י], אלא "אל תתחר במרעים" להיות כמרעים, "אל תקנא בעושי עולה" להיות כעושי עולה. ואומר "אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום" [ואי אפשר לומר אל תתקוטט עם רשעים כי אם ביראת ה', יראי ה', על כרחך אל יקנא לבך לעשות כמותן – רש"י]

וא"כ, כיון שהמושג קנאה הוא להתאווות למעשי מי שמקנאים בו לעשות כמותן, מדוע קנאתה של רחל בלאה לא הביאה אותה לעשות כמעשיה?

ונראה שצריך לומר שהמעשים הטובים המיוחדים של לאה לא היו באפשרותה של רחל לעשותם!

מה היו מעשיה הטובים של לאה אמנו?

בתורה"ק לא התפרש מה היו מעשיה הטובים של לאה אמנו אשר בעבורם זכתה להפקד אולם בחז"ל מצינו דברים מפורשים: עה"פ בפ' "ויצא" [פרק כ"ט פל"א] – "וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה" וגו' ודרשו ע"ז בגמ' מסכת בבא בתרא [דף קכ"ג ע"א] מאי שנואה? אילמא שנואה ממש, אפשר בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב, בגנות צדיקים דיבר הכתוב? אלא ראה הקב"ה ששנואין מעשי עשו בפניה ויפתח את רחמה.

ומבואר בזה שלא לאה אמנו זכתה להפקד דוקא מפני שמעשי עשו היו שנואים בפניה. והכוונה למה שנאמר שם בגמ' שהיתה לאה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה וגדול וקטנה לקטן. והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת: גדול מה מעשיו? – איש רע ומלסטם את הבריות. קטן מה מעשיו? – איש תם יושב אוהלים. והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה. ובמדרש רבה פ' "ויצא" מסיים ענין זה ואומר: אמר רב הונא: קשה היא התפילה שבטלה את הגזירה.

נמצא מבואר דבזכות מעשיה הטובים של לאה, בזכות שקיימה בעצמה מקרא שכתוב "אוהבי ה' שנואו רע" [תהילים פצ"ז פ"י], וכן נאמר במשלי [פ"ח] "יראת ה' שונאת רע",

זכתה ל"ויפתח ה' את רחמה". כי המבחן האמיתי לאדם אם הוא ירא שמים אמיתי זהו אם הוא שונא ומתעב את ה"רע".

לאה אמנו היתה אמורה לעלות בגורלו של עשו, ורק שהיא, ע"י תפילותיה ובכיותיה ביטלה את הגזירה. בתפילותיה היתה הכרה עצומה בהכרחיות להתאמץ לבטל את הגזירה מפני שהיא היתה חדורה בשנאת הרע עד שעבדה במאמצים גדולים לשבור מחיצות של ברזל ובלבד שלא לעלות בגורלו של עשו.

הדבר היה כרוך בעבודת קודש מייגעת. הרבה דמעות הוזילה לאה בתפילותיה ובתחנוניה לפני בורא עולם שלא לעלות בגורלו של עשו הרשע, ואכן הצליחה במאמציה הגדולים לבטל את הגזירה הרעה שהיתה צפויה לה.

עבודה זו של לאה אמנו היתה במדרגה כ"כ עילאית, עד שהתיעוב של הרע וההתרחקות ממנו חדר לעצם העצמיות שלה והפך לתכונה מהותית שלה שעברה בתורשה אל יוצאי חלציה.

דינה בת לאה

בפירוש "ענין יעקב" [אשר סביב הספר "ענין יעקב"] הקשה, מדוע התורה משבחת את פעולתה זו של לאה שבכתה כ"כ שלא לעלות בגורלו של עשו. דלכאורה היה צריך להיות כאן תביעה אשר תיענש עליה מפני שמנעה חסד מעשו וכמו שמובא בחז"ל שיעקב אבינו נענש על כך שהחביא את דינה בתיבה כדי שלא יתן בה עשו את עינו, ונענש על כך שמנעה ממנו דשמא היתה מחזירתו למוטב ונפלה ביד שכם?

ונראה לבאר עפ"י דברי הגר"ח מואלוז'ין זצ"ל בספרו "רוח חיים" על פרקי אבות [פ"ה מ"ג] שפירש את הפסוק במשלי [פ"כ] "מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו" וז"ל: כי כמה מידות שהצדיק טרח ויגע להשיגם, לבניו אחריו המה כטבע מוטבע, ובקצת יגיעה יגיעו לזה כמו שנראה בחוש שרבים מעמי הארץ היהודים מוסרים א"ע על קידוש השם, והוא מוטבע בנו מאברהם אבינו שמסר נפשו לאור כשדים על אמונתו, וכן כל העשרה נסיונות היו להישיר הדרך לפנינו. וכן ההתעוררות לאדם פתאום לילך לאה"ק הוא מנסיון לך לך וכו', עיי"ש הכל.

ועפ"י יש לומר, דהנה בעצם היה צריך להקשות איפכא, דבדאי לאה צדקה במעשיה, דאין תעמיד בסכנה את כל

רוחניותה ע"י שתנשא לעשו משום שמא תחזירנו למוטב, והא יש לה לחוש שמא תימשך היא אחר מעשיו הרעים. וכמה הפליגו חז"ל הק' בגודל הסכנה שיש בהתחברות עם רשע, לדור עמו בכפיפה אחת, ולקשור את כל גורל חייה עם עשו?

ובודאי שבח הוא לה, מה שבכתה, עד שנשרו ריסי עיניה, כדי שלא לעלות בגורלו של עשו הרשע. וכאשר חז"ל מגלים לנו שבכתה לאה אמנו כ"כ, אין זה סתם בכי אלא עבודה רוממה של השתפכות הנפש והתעלות מכח הרצון האדיר להתרחק מהשפעת הרשע והרשעות. שכן מתחילת היצירה היא היתה המיועדת לעשו, וע"י עבודתה המאומצת הצליחה לשנות את אשר נגזר עליה מתחילת יצירתה, ובסופו של דבר עלתה בגורלו של "יעקב איש תם יושב אוהלים".

ולכן, היות ו"מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו" ולאה בעבודתה הגדולה והנמרצת הצליחה להרחיק את עצמה מהשפעתו של הרשע, עי"ז השרישה בקרב בתה דינה את הכוחות ואת האפשרות לעמוד במחיצה אחת עם הרשע ולדור עמו בכפיפה אחת ושבנקל תוכל להתגבר על השפעתו השלילית ולהמשיך עליו את השפעתה שלה. ולכן רק יעקב אבינו נענש על שמנע את דינה מעשו, שמא היתה מחזירתו למוטב, כי דוקא דינה שהיתה בת לאה היתה מסוגלת לכך.

ראובן – "ראה ה' בעניי"

כתיב בפרשת "ויצא" [פכ"ט, פל"ד] – "ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן, כי אמרה ראה ה' בעניי, כי עתה יאהבני אישי".

ומה שיש להתפלל ולתמוה דהנה בגמ' מסכת ברכות [דף ז' ע"ב] ביאר ר' אליעזר את פשר קריאת שמו של ראובן כך: אמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי, דאילו בן חמי אע"ג דמדעתיה זבניה לבכירותיה דכתיב, "וימכור את בכורתו ליעקב", חזו מה כתיב ביה, "וישטום עשו את יעקב" וכתיב "ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים" וגו'. ואילו בני, אע"ג דעל כורחיה שקלי יוסף לבכירותיה, דכתיב "ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף", אפ"ה לא אקנא ביה, דכתיב "וישמע ראובן ויצילהו מידם".

ותמוה, איך יתכן שהתורה"ק עצמה אומרת הטעם שקראה לאה לבנה בשם ראובן "כי ראה ה' בעניי" ובאו חז"ל

ואמרו בשמה של לאה טעם אחר לקריאת שמו ראובן "ראו מה בין בני לבן חמי"?

עוד צריך ביאור, לפי הטעם שאמר ר' אליעזר דבאה לשבח את ראובן בנה שהציל את יוסף, מדוע צריכה היתה להשוותו לעשו הרשע? וכי זהו שבח לצדיק שמשבחים אותו ואומרים שאין הוא מתנהג כמו הרשע?

וראיתי מבארים דהיה קים להו לחז"ל שיש עוד טעם מלבד הטעם המפורש בקרא, מפני שבקריאת השמות של שאר השבטים מוזכר הטעם לפני השם [כי שמע ה' כי שנואה אנוכי וגו' ותקרא שמו שמעון]. הפעם יולה אישי אלי וגו' על כן קרא שמו לוי" וכו', ורק אצל ראובן כתוב השם לפני הטעם "ותקרא שמו ראובן כי אמרה ראה ה' בעיניי", ומשמע מזה דהיה עוד טעם לפני קריאת השם כמו אצל האחרים וזהו הטעם שגילו לנו חז"ל.

אלא דאכתי קשה וצריך ביאור איך המציאו חז"ל טעם אחר וחדש אשר הוא שונה לגמרי מן הטעם הכתוב בתורה?

ונראה לבאר ולפרש דהטעם שאמרו חז"ל אינו טעם חדש, אלא שהוא תוספת ביאור לטעם המפורש בתורה שאמרה לאה "כי ראה ה' בעיניי": חז"ל כאן מגלים לנו מהו הפירוש האמיתי בדברי לאה שאמרה "ראה ה' בעיניי", דהרי לפום פשוטו של מקרא היה נדמה שענינה ומרודה היינו מה שהיא שנואה בעיני יעקב, וזהו ענינה שלה. אולם לפי מה שפירשו חז"ל בגמ' ב"ב הנ"ל את דברי הפסוק דלעיל מיניה "וירא ה' כי שנואה לאה", דהכוונה שהשי"ת ראה כמה שנואים מעשי עשו בעיניה של לאה וחששה מאוד מלעלות בגורלו ואשר על כן זכתה להפקד – "ויפתח ה' את רחמה", ממילא כאשר זכתה להפקד ואמרה "ראה ה' בעיניי" הבינו חז"ל הק' דאין "עניי" הכוונה שהיא שנואה ליעקב, אלא הכוונה שהשי"ת ראה בעיניה, כלומר, כמה הרגישה מעונה, סבלה והתייסרה, מן החשש לעלות בגורלו של עשו. עד שבתפילותיה שינתה את הגזירה ונישאה ליעקב וזכתה להיפקד. אז הראה לה השי"ת ברוח הקדש שבנה אשר נולד לה הוא ההיפך הגמור של עשו ועתיד הוא גם להתנהג ההיפך ממנו, עד כי הדבר מעיד על כך שעקרה כל זיקה לעשו, ויוצאי חלציה שונים ומשונים מעשו מן הקצה לקצה.

ויש לדקדק בלשון רש"י שמביא את דברי חז"ל מן הגמ' בברכות בענין הטעם

לקריאת שמו ראובן וז"ל: ורבותינו פירשו" וכו' ולא כתב "ורבותינו אמרו" אלא "פירשו", וי"ל דרש"י נתכוון בזה שרבותינו לא אמרו דבר חדש אלא פירשו את דברי לאה ואת כוונתה במה שאמרה "כי ראה ה' בעיניי".

ועוד יש להבין עפ"י מה שסיימה דבריה ואמרה "עתה יאהבני אישי", דמכיון שאמרו גדולה לגדול וקטנה לקטן סבור היה יעקב אבינו שיש ללאה איזה צד השוה עם עשו ולכן לא חפץ היה לשאתה, אבל עכשיו שילדה בן שהוא ההיפך המוחלט מעשו מוכח שאין בינה ובין עשו שום מכה משותף ו"עתה יאהבני אישי".

רחל לא יכלה לעשות את מעשיה הטובים של לאה

ומעתה יש לנו להבין דזכות מעשיה הטובים של לאה אשר בעבורם זכתה להפקד לא יכלה רחל לעשות כמותה, מפני שהיא לא היתה המיועדת לעשו ולא היתה צפויה לעלות בגורלו. מלכתחילה היא היתה מיועדת ליעקב.

רק ללאה אמנו היה את הנסיון הגדול להפגין ולבטא את אהבת ה' היוקדת בקרבה בשנאותה את הרע ובהתאמצותה להתרחק מהשפעתו, בבחינת "אוהבי ה' שנוא רע", דבר שרחל כלל לא התנסתה בו.

"ויזכור אלוקים את רחל"

ונפלא הוא הדבר שכאשר לבסוף זכתה רחל אמנו להפקד נאמר בפ' "ויצא" [פ"ל פכ"ב] "ויזכור אלוקים את רחל וישמע אליה ויפתח את רחמה". וברש"י הביא מן המדרש וז"ל: זכר לה שמסרה סימניה לאחותה ושהיתה מצירה שלא תעלה בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע כך עלה בלבו כששמע שאין לה בנים. הוא שיסד הפייט האדמון כבש שלא חלה צבה לקחתה לו ונתבהלה.

א"כ מבואר דבסופו של דבר כאשר נפקדה רחל, היה זה כאשר היתה מצירה שמא יעקב יגרשנה ותעלה בגורלו של עשו ונהיה אצלה הנסיון של לאה, הנסיון של "אוהבי ה' שנוא רע", שבעבורו זכתה להפקד. ומה מאוד יש להשתומם שלא הספיק לה לרחל זכותה שמסרה סימניה לאחותה בשביל להפקד, אלא רק מפני שהיתה גם מצירה שלא תעלה בגורלו של עשו, שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים.

וכי לא מספיקה הזכות של מסירת

הסימנים? וכי בשעה שמסרה סימניה ללאה לא היתה מצירה לעלות בגורלו של עשו? ומדוע היה צורך להמתין עד עכשיו שהיתה מצירה שמא מחמת שיגרשנה יעקב ישאנה עשו?

ויל"פ דבדאי כבר שבשעת מסירת הסימנים היתה מצירה שלא לעלות בגורלו של עשו, אלא שצער זה עדיין לא בא לידי ביטוי, מפני שמסירת הסימנים היתה ביוזמתה, ולא היה בהסכמתה לוותר ללאה הוכחה מעשית שהיה לה צער גדול מן המחשבה לעלות בגורלו של עשו, אולם עכשיו שחששה שמא בעל כורחה תאלץ להינשא לעשו מפני שיעקב יגרשנה, או אז הוכח והוברר גודל צערה מלעלות בגורלו של עשו. ומעתה ולמפרע הוכח גם גודל מעלתה ומדרגתה במסירת הסימנים ללאה. דלמרות צערה הגדול מלעלות בגורלו של עשו, הסכימה ברצונה למסור סימניה לאחותה ע"מ שלא תבויש. ומעתה היתה לה את אותה הזכות של לאה, ששנואים מעשי עשו בעיניה, ולפיכך זכתה להפקד.

וידוקדק לפי"ז הלשון "ויזכור" שנאמר בפסוק הנ"ל, דקאי על דבר שאירע מקודם, והיינו מסירת הסימנים ולא על צערה שהיתה מצירה. ויל"פ דהפקידה של רחל אכן היתה בגלל מסירת הסימנים ורק דצערה של עכשיו שימש כהוכחה על כך דמעיקרא, כשמסרה הסימנים לאחותה, ג"כ היתה מצירה כן, וגדלותה היתה שכבודה של אחותה היה חשוב בעיניה והיתה מוכנה להקריב את צערה הגדול בעבורה ולהתחתן עם עשו. וזו היא זכותה הגדולה.

***

כמה שהאדם יותר שונא את הרע ככה הוא יותר אוהב את השי"ת. וכמה שהוא אוהב יותר את הקב"ה בה במידה הוא שונא את הרע.

אהבת השי"ת הגדולה של אמותינו הקדושות עמדה במבחן של "אוהבי ה' שנוא רע"!

וזהו המאבק הנצחי של יהודי, המאבק נגד כוחות הרע. ההבדלות וההתרחקות מן הרע. ובפרט מן הרע המנשב מכיוונו של עשו!

"ויותר יעקב לבדו וגו"

"ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר" [וישלב פל"ב פכ"ה] – המאבק הזה בין שרו של עשו ובין יעקב אבינו הוא המאבק הנצחי שבין אור לחושך, בין טוב

לרע, בין רוחניות לגשמיות, בין עוה"ז לעוה"ב. – והמאבק הזה ימשיך ללוות אותנו עד שיפציע אור הגאולה – "עד עלות השחר".

ההצלחה של יעקב אבינו במאבקו עם שרו של עשו, תלוי' במאמץ שישקיע להיוותר לבדו. מבלי שיצליח עשו להשפיע עליו במאומה. המשימה של יעקב אבינו הוא לשמר את העצמיות והייחודיות שלו.

"ויגע בכף ירכו" ותקע כף ירך יעקב" וגו'

"וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו" (שם פסוק כ"ו). שרו של עשו לא היה יכול לפגוע ביעקב אבינו עצמו. שרו של עשו נאבק על מנת לחדור לתוכו של יעקב ולהשפיע עליו, אולם יעקב אבינו, עם חוסנו הנפשי, נותר לבדו והיה בלתי חדיר להשפעתו של היצה"ר. וכאשר ראה השטן שאינו יכול לו – "ויגע בכף ירכו" וגו' – הוא פגע ופרץ פרצה אצל יוצאי ירכו של יעקב, אצל בני ובנות יעקב – "והוא צולע על ירכו".

המאבק שלנו, בני יעקב, בדור האחרון, הוא בשונאת הרע הנמצא ברחוב.

אם אנחנו רוצים לדעת מהו הרע שאותו אנחנו צריכים לשנוא, וממה עלינו להיבדל ולהתרחק, צריכים אנו להביט ולהסתכל סביבנו, מהו הרע השולט כהיום ולערוך עמו מלחמה.

חז"ל אומרים במסכת ברכות [דף ס"ג ע"א] – "כל הרואה סוטה בקלקולה, יזיר עצמו מן היין" ובספה"ק כתוב שכל דבר עבירה שאדם רואה, זהו סימן ואות מן השמים שהוא נדרש להתחזק באותו הדבר שראו עיניו. וכמו הרואה סוטה בקלקולה, הרי זה סימן שנדרש ממנו להתנזר מדברים המביאים לידי קלות ראש.

ברחוב שולטת הפקרות בעניני קדושה וצניעות

הרע השולט ברחוב היום הוא הפקרות בעניני קדושה וצניעות, ועושה רושם שזהו אחד המאבקים המיוחדים של דור אחרון. ככל שאנו רואים את הפקרות שולטת צריכים אנו למשוך את עצמינו לקצה האחר.

איתא בגמ' ברכות [דף י"א ע"א] – ומעשה ברבי ישמעאל ור' אלעזר בן עזריה, שהיו מסובין במקום אחד והיה ר' ישמעאל מוטה

ור' אלעזר בן עזריה זקוף. כיון שהגיע זמן ק"ש הטה ר' אלעזר וזקף ר' ישמעאל. אמר לו ר' אלעזר בן עזריה לר' ישמעאל: ישמעאל אחי אמשול לך משל למה הדבר דומה. משל לאחד שאומרים לו זקנך מגודל. אמר להם: יהיה כנגד המשחיתים [וברש"י פי' דיהיה כנגד המשחיתים היינו שיהיה נתון לתער ולמספרים שאביא עליו ואשחיתנו] ור' יהודה החסיד פי' אחרת [עי' בספר ברכה משולשת שם בסוגיית הגמ', והובאו דבריו בקונטרס "תפארת אדם" מהחפץ חיים זצ"ל] דיהיה כנגד המשחיתים, היינו שמה שאני מגדל את זקני כל כך, זהו כנגד אלו שמשחיתים את זקנם שלהם – כי אם אחרים משחיתים את זקנם הרי זה מחייב אותי להתחזק בענין זה ביתר שאת.

וכנגד המשחיתים של דור אחרון שפרעו את כל גדרי הצניעות והקדושה עלינו להתחזק בכפל כפליים.

מה שסיפר הגאון רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל

הגאון רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל [ראש ישיבת חברון] סיפר מה שראה בבחורות באחד מבני חצר שטרוריס, רבי צבי הירש וייספיש זצ"ל, מנקי הדעת של ירושלים, איש קדוש שהיה ידוע בתעניותיו, בתפילותיו, ובעסק לימוד התורה שלו לילות כימים, עבד את בוראו בקדושה ובטהרה, והכל מתוך הצנע לכת:

היה זה בחצות הלילה – סיפר הגרש"ז זצ"ל – עשיתי את דרכי מהישיבה לביתי אשר בחצר שטרוריס, והנה אני מבחין מרחוק בדמותו של ר' הירש וייספיש כשהוא עומד על יד לוח המודעות, ומתבונן במבט מיוחד על מודעה מסוימת.

הדבר היה בעיני לפלא, שכן הדבר לא הלם את דמותו של רבי הירש זצ"ל. סקרנותי גברה שבעתיים כשהתקרבותי למקום ונוכחתי לדעת איזה מודעה צדה את עיניו, וגרמה לו להתבוננות ממושכת, מודעה אשר תוכנה היה רחוק כרחוק מזרח ממערב מעולם מושגיו. מילות המודעה סיפרו על איזשהו ערב הוללות רח"ל במועדון על שפת ים המלח – קפאתי על עומדי כהלום רעם... היתכן שעניני הקדושות יגלו התענינות בטומאה הנודפת מידיעה מן הסוג הזה...

הדבר לא נתן לי מנוח כל הלילה. בבוקר שלמחרת מיד לאחר תפילת הותיקין ניגש אבי זצ"ל, שאף הוא היה עד למחזה המוזר

של ליל אמש, מתוך דרך ארץ וכבוד אל רבי צבי הירש בהחלטה נחושה להתחקות מפיו על פתרון הענין, מיד כשהחל להרצות דבריו, הפסיקו רבי הירש זצ"ל על אתר, בהבינו כלפי מה הדברים אמורים ואמר בזה"ל: "ראה יקירי, עיני הרואות למרות שעד כה הצלחנו להצניע את הדבר, לא עלה בידינו לשמור אותו בסוד, והנה הצלחת להבחין בכך, ולא נותרה בידי ברירה אלא לספר לך עליו. ועתה הסכת ושמע גופא דעובדא היכי הוה:

אני ועוד קבוצה מחבירי קבלנו על עצמנו, שכל אחד בהגיע תורו, בעת אשר יצר הרע פועל בסביבות עירנו, ילך לבדוק בלוח המודעות באיזה שעות הוא פועל בדרכי הטומאה שלו, ובכל אותו הזמן יעסוק אותו חבר בתורה, בכדי שהדבר יהיה משקל נגד להשפעת טומאתו, לבלתי תזיק חלילה לעיר הקודש. לפי החלטתנו הנ"ל, אין לעסוק בזמן הלימוד המיוחד הזה בשום עסק כל שהוא, לא לאכול ולא לשנות, אלא להגות באמרי שפר וללמוד אותה העת ברציפות והתמדה, שהרי לא יתכן שהיצר הרע ירקד בתוכנו ואנו נלך לישון.

בדיוק בליל אמש הגיע תורי, והיה עלי לבדוק מה הן שעות הפעילות שהשטן מרקד בינינו, ועל כן הוצרכתי להתבונן במודעה הזו, ואכן ראיתי שהדבר אמור להימשך כל הלילה, וא"כ הלילה לא אוכל לתת תנומה לעפעפי, ועלי ללמוד עד אור הבוקר. סיים רבי הירש את דבריו ואמר: "אם הם יכולים להתהולל כל הלילה, יכול אני ללמוד כל הלילה..."

זהו ציור מוחשי של "יהיה כנגד המשחיתים"!

המאבק של יעקב עם שרו של עשו הוא המאבק של החשמונאים עם מלכות יון

המאבק של החשמונאים במלכות יון היתה מהדורה נוספת של מאבקו של יעקב בשרו של עשו. היוונים ביקשו להחדיר את התרבות שלהם בקרב ישראל. היוונים "טמאו כל השמנים!" – לא רצו לבטל את השמנים, או לשרוף את השמנים, אלא לטמא אותם. כלומר, שהשמן ישאר אבל שהוא יהיה טמא! – שיהיה עכור ומקולקל. ולכן עיקר המכוון של היוונים היה לטשטש ולבטל את ההבדל שבין יהודי לגוי, לבטל את ההבדל שבין יעקב לעשו.

וכן איתא במתני' דמדות פ"ב מ"ג: לפנים ממנו [מחומת הר הבית - רע"ב] סורג גבוה עשרה טפחים ושלוש עשרה פרצות היו שם שפרצום מלכי יון. חזרו וגדרום וגזרו כנגדם שלש עשרה השתחויות [כשמוגיע כנגד כל פרצה ופרצה משתחוה ומודה על אובדן מלכות יון - רע"ב].

מה היה תפקידו של ה"סורג"? לשם מה היה עשוי?

כתב ה"תוספות יום טוב" ז"ל: אבל מה שנראה לי בזה הבנין של הסורג. הוא מה שכתבתי כבר בס"ד בספר צורת הבית סי' נ"ב, שהוא לתת מקום והבדל בין העובדי כוכבים הנכנסים להתפלל בבית ה' ובין ישראל, כאותה ששינו בפ"ק דכלים [מ"ח], החיל מקודש ממנו שאין עובדי כוכבים וטמא מת נכנסים לשם וכו'. ובמהדורות שבספר הנזכר הוספתי תת טוב טעם שבשביל כן היונים פרצו בו פרצות הואיל ונעשה להבדיל אותם מבוא יותר פנימי. ולכן כשחזרו ישראל וזכו לגדרם תקנו על כל גדר השתחויה להודות לה' כי טוב וכו', עיי"ש.

א"כ, מבואר דתפקידו של הסורג נועד לשמש כחציצה ודבר המבדיל ומפריד בין יהודי וגוי, בין יעקב ועשו. ומאחר ועיקר מלחמתם של היונים היתה לטשטש ולבטל את ההבדל הזה, לפיכך פרצו פרצות בסורג הזה ומתוך מסירות נפש של חשמונאי ובניו והנלוים עמם, הצליחו לסתום את הפרצות הללו ולגדור אותם ולהיות לבד. לשמר את יחודיותם, ללא השפעה של תרבות יון. וכנגד כל פרצה מהפרצות הללו היו משתחוים ומודים על אובדן מלכות יון.

נעשה נס לשושנים

אלו הם הפרצות אשר כיון אליהם הפייטן בשוררו שכאשר יונים נקבצו בימי חשמינים - "ופרצו חומות מגדלי" כלומר, התאמצו ופעלו לבטל ההבדל שבין יהודי לגוי ולהחדיר בקרב היהודים את התרבות שלהם. והוסיף הפייטן לאמור "ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים". ולמה כינה את היהודים אשר נעשה להם הנס בשם שושנים? מפני שבא להדגיש ולציין בזה שהיהודים שמרו על יחודיותם וסתמו הפרצות הללו ע"מ להיות לבד, מכונסים בתוך עצמם, מבלי לאפשר לרוח ולתרבות יון לחדור אליהם.

דבר זה בא לידי ביטוי בתואר

"שושנים", כמו שנאמר במגילת "שיר השירים" [פ"ב פ"ב] "כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות", המאפיין של השושנה הוא שלמרת שהיא נמצאת בין החוחים המקיפים אותה ומסכנים אותה, היא שומרת על יופיה - "כן רעיתי בין הבנות".

"סוגה בשושנים"

וכן מבואר ממה שדרשו בגמ' סנהדרין [דף ל"ז ע"א] עה"פ בשה"ש [פ"ז פ"ג] - "בטנך ערימת חיטים סוגה בשושנים" - שאפילו כסוגה של שושנים לא יפרצו בהם פרצות. והיינו דאמר ליה ההוא מינא לרב כהנא אמריתו נידה שרי לייחודי בהדי גברא, אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת? אמר ליה: התורה העידה עלינו "סוגה בשושנים" שאפילו כסוגה בשושנים לא יפרצו בהן פרצות. וברש"י ד"ה "סוגה בשושנים" גזורה בשושנים כלומר באזהרה קלה ובהבדלה מועטת הם נפרשין מהעבירה וא"צ גדר אבנים להפסיקן, שאפילו אין רחוקין מן העבירה, אלא גדר שושנים מפסיק ביניהם, לא יפרצו בה פרצות הגדר, ע"כ.

ויל"פ דהא דאשמעינן הא ע"י דוגמא ומשל מן גדר של "שושנים" דוקא, מפני כוחה המיוחד של השושנה לשמור על בדלנות ולא להיזקק מן החוחים המקיפים אותה וכו"ל.

הקשר בין הצלתו של ראובן את יוסף ובין חנוכה

ומעתה בין נבין פשרו ומובנו של דברי המדרש שהובא בראשית המאמר - "הדודאים נתנו ריח" זהו ראובן שהציל את יוסף "ועל פתחינו כל מגדים" זהו נר חנוכה. מה הקשר בין ראובן ובין נר חנוכה? ומה הקשר בפרט זה שראובן הציל את יוסף ונר חנוכה?

ולפי משנת"ב במאמרנו זה הדברים יתפרשו כמין חומר:

העובדה שראובן הציל את יוסף, היה בשביל לאה הראיה הברורה שלא היה שום מכנה משותף בינה ובין עשו, שהרי "ראו מה בין בני לבן חמי, דאילו בן חמי אע"ג דמדעתיה זבניה לבכירותיה, דכתיב וימכור את בכורתו ליעקב, חזו מה כתיב ביה, וישטום עשו את יעקב וגו', ואילו בני אע"ג דעל כרחיה שקליה יוסף לבכירותיה מיניה וכו', אפ"ה לא אקנא ביה, דכתיב וישמע ראובן ויצילהו מידם".

וכבר נתבאר לעיל דזה היה ראייה על עניה האמיתי - "ראה ה' בעיני" - שהיה זה הצער הגדול מלעלות בגורלו של עשו, אשר מביע ומבטא גודל ההתרחקות שלה ממנו.

ונמצא דענין הצלתו של יוסף ע"י ראובן מוכיח ומברר את גודל התרחקותה של לאה ממעשיו של עשו, כמו"כ נר חנוכה נועד לבטא את אותו הדבר: ניצחונם של החשמונאים על מלכות יון אשר זכו לה בעקבות המאמץ שעשו לסתום את הפרצות שפרצו מלכי יון ולמנוע כל התחברות וכל השתייכות עם הגוים.

שלא עשני גוי

ולפיכך העבודה שלנו, יוצאיריכו של יעקב אבינו, הוא, לחדד את ההבדל ולהעמיק את הפער בינינו לבין עשו, שלא לאפשר לשום מושג גויי לחדור ולחלחל אל קרבנו.

נשאלתי ע"י אברך תלמיד חכם, למה ומדוע אנחנו מברכים בכל יום בברכות השחר "שלא עשני גוי". והלא לכאורה ברכה זו היינו צריכים לברך פעם אחת בחיים ואין זה דומה לשאר ברכות השחר כמו למשל "פוקח עורים", דאין זה ברכת הודאה על מה שפקח את עינינו בעת לידתנו, אלא זהו ברכה והודאה על פקירת העיניים של כל יום ויום וממילא כל יום מתחדש חיוב ההודאה על כך, אבל אחרי שברכו פעם אחת שלא עשני גוי, מה מקום יש לברך זאת פעם נוספת והרי לא משתנה בכל יום שום דבר אשר יחייב הודאה מחודשת על שלא עשני גוי? ומה שלא עשה אותי הקב"ה גוי מראשית עיני, זוהי סיבה שגם היום אינני גוי ומה טעם יש להודות על כך פעם נוספת?

ויתכן לפרש, דבכל יום ויום זורמים לעברינו השפעות מן הגויים והתפקיד שלנו הוא לדחות את כל ההשפעות הללו ולא לאפשר להם לחדור אל קרבינו, שלא יתאזרחו אצלנו, לא בגופנו ולא בנפשנו, שום מושגים של גויות, דאל"כ שמץ של גויות נמצא בנו. ועל זה אנו מברכים ומודים - "שלא עשני גוי". כלומר, שהקב"ה נותן לנו את הסייעתא דשמיא ועוזר לנו לדחות את כל ההשפעות השליליות הזורמות לעברינו מכיוונו של עשו ויוצאי חלציו.

ומנותר קנקנים

נעשה נס לשושנים! וכו'

מילר מחלקת מתנות!

בקניית 50 סידורי בית כנסת

קבל

סידור לשליח ציבור מפואר

+ 5 סידורי בית כנסת

מילר הוצאת ספרים

המפעל: רחוב האומן 26 א.ת. תלפיות י-ם טל: 02-678-3806 | www.millerbooks.co.il | millerpub@barak.net.il

ירושלים: רחוב מאה שערים 30. טל/פקס: 02-581-0915 בני ברק: רחוב קוטלר 20. טל/פקס: 03-616-2167 אלעד: רח' יהודה הנשיא 98 טל: 03-909-6370

מבצעים מיוחדים לבעלי מוסדות בקניה לאירועים בכמויות, לכל סוגי המוצרים!

הגאון רבי

שלמה זעפראני שליט"א

רו"כ ואב"ד כתר תורה בית וגן

ורב דק"ק אהל משה הר נוף ירושלם תובב"א

ורב דק"ק אבי עזרי – קרית ספר

כללי דין מוסר ודין מוסר ממון אחרים או גופם מחמת איום על חייו או על ממונו

מורידין ולא מעלין, ואפילו להורגן בידים וכן עושין מעשה דמוסר מוחזק להורגן בידים ברוב מקומות ישראל, וכתב הרשב"א שכן הוא ג"כ דעת הרמב"ם בחיבורו. וזה דלא כדעת רבינו חננאל המובאת בתשובת הרא"ש ובטור (סוף סי' שפ"ח) דהמסורות מורידין ואין מעלין שמסבבין עליהם מיתה אך לא הורגים בידים. ולדעת הרש"ל והרמ"א בדעת הרמב"ם י"ל דס"ל דדוקא מוסר בשעת מסירה שהולך למסור הו"ל רודף גמור שהורגים אותו בידים, אבל בהחזק למסור בלבד ואינו בשעת מסירה שהולך בפועל למסור גם הרמב"ם יודה שאין להורגו בידים אלא רק מסבבים עליו מיתה, ושעל זה אמרו בגמ' ע"ז (כו:): המסורות מורידין ואין מעלין.

ה. והנה בשו"ת בית יצחק (ח"ב סי' מ"ט) אות י"ב) כתב שבזה"ז המוסר ממון אינו בכלל רודף כיון שהשלטונות מתוקנים ואינו בכלל תוא מכמר, וממילא אינו רודף לסכנת נפשות, והכי הוי סוגיא דעלמא. אם כי במסירה שמסבבת חקירות ותפיסה בכלא יכולה להיות מציאות הגובלת בחשש פיקודי, עיין שו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' צ"ו) ופת"ח (נזיקין פ"ד סק"א).

ב

דין חיוב תשלומי נזיקין במוסר, ודין קלב"מ

א. והנה דין מוסר ממון חבירו הוא דחייב בתשלומי נזיקין ואע"פ שלא נשא ונתן ביד מ"מ חייב מדינת דגרמי כל שהראה ממון חבירו לאנס, דהו"ל ברי היזקא וכמאן דקלייה דמי כתוא מכמר. הקשו המנ"ח (מצוה ר"ל) והפנ"י (ב"ק קיז.) והלא מוסר הו"ל רודף ושרי להורגו וכנ"ל, וא"כ היאך יתחייב בממון, והלא קי"ל (רמב"ם שם הי"ב, וח"מ סי' ש"פ, ס"ג) דרודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו וזשבר את הכלים בין של נרדף בין של כל אדם פטור מן התשלומין מפני שהוא

עלילות כל כך עד שהרבה פעמים יבוא לידי סכנת נפשות, ומשו"ה יש להמוסר דין רודף. ג. וכתב המ"מ (שם) וכן פסק הרמ"א (שם) דאם אין פנאי להתרות בו א"צ התראה, וכעובדא דרב שילא בברכות. וע"ש מל"מ דכתב לפרש דעובדא דרב שילא הוי כלפי הנרדף, וזכות הנרדף להרוג גם בלא התראה, וכפי שאמר המל"מ לחדש ברודף שזכות הנרדף להורגו גם אם יכול להצילו מאחד מאבריו. ואולם מהמ"מ והרמ"א מתבאר שהתראה אינה לעיכובא כל היכא שאין פנאי ויכול כל אדם להורגו בכה"ג. ועוד כתב הרמ"א שם בדין מוסר דאם ניתן למנוע את המוסר ע"י שיכוהו באחד מאבריו וכגון לחתוך לשונו או לסמות עיניו אסור להורגו, שהרי לא גרע משאר רודף.

ד. עוד כתב הרמב"ם (שם הלכה יא) דאם עשה המוסר אשר זמם ומוסר יראה לי שאסור להורגו. ופירש הגר"א דמה שאחר שמסר אין נהרג כיון שכל טעם הריגתו זהו מפני שהוא רודף ועל מנת להציל את הנרדף, אבל מצד מעשה המוסר אינו אלא גרמא כדין משסה את הכלב, ולכך אין להורגו על מעשהו כל היכא שאין הצלת הנרדף. וממשיך שם הרמב"ם וכותב, אא"כ הוחזק למסור הר"ז יהרג שמא ימסור אחרים, ומעשים בכל זמן להרוג המוסרים שהוחזקו למסור ממון ישראל ולמסור את המוסרים ביד הגויים להורגם ולהכותם ולאוסרם לפי רשעתם וכו'.

ועיין שו"ע ח"מ (שפ"ח, סט"ו) וברמ"א דע"י גרמא יש להורגו למוסר זה שהוחזק למסור אבל לא בידיים, וכן למד הרש"ל בדעת הרמב"ם. וס"ל דדוקא בשעת מסירה שהולך בפועל למסור מצוה להורגו בידים, אבל אם רק הוחזק למסור אין להורגו בידים אלא רק בגרמא, דמורידין ואין מעלין. לעומת זאת הש"ך (שפ"ח סקנ"ו) והגר"א (שם ס"ק פ"ד) למדו בדעת הרמב"ם דגם מוחזק למסור שרי להורגו בידים: וכן כתב הרשב"א בתשובה (הו"ד בש"ך שם) וז"ל המינים והמסורות

א

דין הריגה במוסר

א. אחד מן הדברים החמורים ביותר הינו דין מוסר, ופסק הרמב"ם (פ"ח מחובל ומזיק ה"ט) אסור למסור ישראל ביד גויים בין בגופו בין בממונו. ואפילו היה רשע ובעל עבירות, ואפילו היה מיצר לו ומצער. ומקורו מהגמ' גיטין (ז:). וכל המוסר ישראל ביד גויים בין בגופו בין בממונו אין לו חלק לעוה"ב, ומקורו מהגמ' ר"ה (יז:). ועוד דינו שפסול לעדות, וכן לכתובת סת"ם, ובענין פסול שחיטה הוי פלוגתא האם דינו כמומר לכל התורה, עיין או"ח (לט, א) יו"ד (ב"ט), ומרן ביו"ד (ק"ט, י) פסק דשחיטתו כשרה. ועוד ברמב"ם (שם הלכה י') – מותר להרוג המוסר בכל מקום, ואפילו בזמן הזה שאין דנין דיני נפשות. ומותר להורגו קודם שימסור, אלא כשאמר הריני מוסר פלוני בגופו או בממונו ואפילו ממון קל הרי התיר עצמו למיתה. ומתירין בו ואומרים לו אל תמסור, אם העיז פניו ואמר לא כי אלא אמסרנו מצוה להורגו, וכל הקודם להורגו זכה. ומקורו מהגמ' ב"ק (ק"ז). בההוא גברא דבעי לאחווי תיבנא דחבריה, ולאחר שהתירה בו רב והעיז פניו שיראה, שמטיה רב כהנא לקועיה. וכן בגמ' ברכות (נח). בההוא גברא דאכל קורצא בי מלכה, הוה אזיל וקאמר דקרי לכו חמרי, אמר רב שילא האי רודף הוא והתורה אמרה הבא להורגך השכם להורגו, מחייה בקולפא וקטליה.

ב. וכן נפסק בשו"ע (ח"מ סי' שפ"ח, ס"י), וכתב שם הסמ"ע (סקכ"ט) בגופו או בממונו, דמוסר אף דאינו מזיק ממון חבירו בידים גרע ממזיק, וילפינן לה בגמ' מדכתיב "בניך עולפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר" מה תוא זה כשנפל למכמר שוב אין מרחמין עליו, כן ממנום של ישראל כיון שנפל ליד עכו"ם אין מרחמין עליו, ומעלילין עליו

מתחייב בנפשו, שכיון שרדף התיר עצמו למיתתו. וא"כ ה"ה במוסר שדינו כרודף וכן"ל ואפילו לא התרו בו הא אין התראה לעיכובא, דכשאין פנאי הורגים אותו גם בלא התראה.

ב. וע"ש בתירוצו של הפנ"י ובמש"כ באחיעזר (ח"א סי' י"ח סק"ב) והעולה מדבריהם ובהוספת נופך, דיש שני דינים בקלב"מ, האחד במעשה המחייב מיתה, והשני במצב שהוא מותר למיתה. והנה הרוצח והזיק פטור מתשלומין כיון שעשה מעשה המחייב מיתה, וקיי"ל כתנא דבי חזקיה דאפילו חייב מיתות שוגגין פטורין מן התשלומין. וביחס לזה דין מוסר הוא שלא עשה מעשה המחייב מיתה וכפי שכתב הגר"א דהו"ל גרמא וכדין שיסה בו את הכלב, ושעל כן אין להורגו אחר שמסר. ולפ"ז כל מוסר אין בו מעשה המחייב מיתה כיון דהו"ל גרמא (וגם בגרמי אינו מתחייב מיתה). ומה שמצוה להרוג את המוסר זהו רק משום הצלת הנרדף, ואולם גם מצב זה אינו קיים אלא כשהוא מזומן למסור בפועל, וכדין רודף שתוך כדי רדיפתו שבר כלים דפטור מטעם קלב"מ, אבל לאחר שמסר ואפילו בשעת המסירה כבר פסק ממנו דין מיתה כיון שאין יותר מה להציל את הנרדף, ואפילו אם נשא ונתן ביד הרי כלפי הרציחה הו"ל גרמא שגורם לו פיקו"נ, ומדין הצלת הנרדף אין יותר מה להציל.

ג. ואולם יש להקשות הא תינתן בדלא הוחזק למסור אבל בהוחזק למסור הרי שתמיד מוטל עליו חיוב הריגה ע"מ להציל את הנרדפים הבאים, ובשעה זו כשמסר והזיק ממון היאך יתחייב ממון מדין מזיק דאכתי נימא קלב"מ מדלא פסק ממנו דין הריגה. ובשלמא לשיטת הרש"ל והרמ"א דס"ל דבהוחזק למסור אין להורגו בידים ורק חל בו דין מורידין ואין מעלין ע"י גרמא, א"ש דדוקא בשעה שהולך למסור בפועל הותר דמו, ואולם אז הו"ל רק מדין הצלת הנרדף וברגע המסירה ממש פסק ממנו דין הצלת הנרדף, ומה שמוחזק עדיין למסור אינו מתיר להורגו בידים אלא רק לסבב עליו מיתה ולא דמי לקלב"מ דרודף שיש היתר להורגו בידים. ואולם לדעת הרשב"א בתשובה והש"ך בדעת הרמב"ם דגם בהוחזק למסור ואינו בשעת מסירה שרי להורגו בידים, א"כ נימא קלב"מ על היזק הממוני של המסירה כיון שלא פסק ממנו דין מיתה. וצ"ל וכפי שכתב שם האחיעזר בתחילה דפטור קלב"מ אינו אלא כשקיימים שני הדינים גם הצלת הנרדף וגם חיוב הרודף, והו"ל מעשה המחייב מיתה, אבל במקום שאמנם קיים דין הצלת הנרדף ואפשר להורגו אך מ"מ ליכא חיוב מעשה של מיתה לא אמרינן ביה קלב"מ. [ודוחק להעמיד דין היזק של מוסר באוקימתא שלא הוחזק בלבד. וכמו"כ דוחק להעמיד אוקימתא של היזק מוסר דוקא באופן שניתן להציל הנמסר באחד מאבריו של המוסר, דבכה"ג

כתב הגרע"א (כתובות לג): דלא אמרינן קלב"מ ברודף, וכ"כ תרומת הכרי (סי' ש"פ סק"ג), ואולם כ"ז נראה דוחק לאוקמיה דווקא בכה"ג, וע"כ נראה ע"פ הנ"ל דליכא דין קלב"מ בלי חיוב מעשה הריגה]. וע"ע דברי יחזקאל (סי' כו) דכתב יישוב אחר דחיוב ממון דמוסר הוא משום מיגדר מילתא ולא אמרינן ביה קלב"מ, וזהו חידוש כיון דלהרמב"ם אם מת המוסר גובין מבניו וש"מ דהוי חיוב ממוני גמור ולא כקנס בלבד. וגם בקנס קיי"ל דאומרים קלב"מ, אלא שחידש הדברי יחזקאל שזהו חיוב חדש של מיגדר מילתא, ואולם צ"ע מהנ"ל שגובים ממון זה מבניו.

ג

דין מוסר באונס

א. כתב הרמב"ם (פ"ח מחובל ומזיק ה"ב) במה דברים אמורים בשהראה המוסר מעצמו, אבל אם אנסוהו גויים או ישראל אנס להראות והראה הר"ז פטור מן התשלומין. ואם נשא ונתן ביד אע"פ שהוא אנוס חייב לשלם, שהמציל עצמו בממון חבירו חייב לשלם. ושם (הלכה ג) כיצד הרי שגור המלך להביא לו יין או תבן וכיוצא בדברים אלו ועמד מוסר ואמר הרי יש לפלוני אוצר יין או תבן במקום פלוני והלכו ולקחוהו חייב לשלם. אנוס המלך למוסר זה עד שיראה לו אוצרות יין או תבן או עד שיראה לו ממון פלוני שהוא בורח מלפניו והראה לו מפני האונס הר"ז פטור, שאם לא יראהו יכהו או ימיתוהו. ע"כ. וכ"ז דוקא באחוי אחווי שכך הראהו באונס דאז פטור, אבל בנשא ונתן ביד כתב שם הרמב"ם (הלכה ד') – נשא ממון חבירו בידו ונתנו לאנס חייב לשלם מכל מקום, אע"פ שהמלך אנוס להביא. ע"כ. והראב"ד בהשגות שם השיג על הרמב"ם וס"ל דאם אנוס המלך להביא ממון חבירו פטור מן התשלומין. וז"ל שם – א"א גם בזה על דרך הרב הוא הולך (הרי"ף בהלכותיו), ואין הגאון מודה לו (רב האי גאון). וכן בדין שאין לך דבר שעומד בפני פיקו"נ. ומאין יתחייב לו זה שימות בשביל ממון חבירו הואיל וייחדו לו בפירוש, וכבר הרחבנו בדברים אלו בפירוש ב"ק עכ"ל.

ב. הא קמן דדעת הרי"ף והרמב"ם דכל שנשא ונתן ביד חייב ואפילו אנסוהו להביא ממון פלוני. אבל רה"ג והראב"ד פליגי וס"ל שאינו חייב שימות בשביל ממון חבירו. והנה הקשה עליהם הרמב"ם במלחמות מדקיי"ל שאין אדם רשאי להציל עצמו בממון חבירו על מנת שלא ישלם, וכמבואר בב"ק (פ:) בדין פלישתים נחבאים בגדיש שעורים. ופירשו שם התוס' דבדאי פיקו"נ דוחה כל התורה, אך ביחס לתשלומי ממון מחוייב לשלם על מה שהזיק את ממון חבירו. וכן הוא בגמ'

ב"ק (ק"ז): ונפסק גם ברמב"ם שם (פ"ח מחובל ומזיק ה"ג) נרדף ששבר כלים של אחרים בשעה שברח מן הרודף חייב, שהמציל עצמו בממון חבירו חייב. והראב"ד לא השיג על הרמב"ם שם, ומ"ש ממוסר שנשא ונתן ביד ואנסוהו על ממון חבירו דס"ל לראב"ד ורה"ג לפטור. ועיין ש"ך (שפ"ח סק"ד) אשר כתב לחלק בין אנסוהו על ממון סתם והלך והציל עצמו בממון חבירו דבכה"ג הו"ל מציל עצמו בממון חבירו. אבל באופן שאנסוהו על ממון חבירו הרי שממון חבירו באופן מסויים הוא סיבת האונס, ואינו מחוייב לסכן את נפשו בשביל ממון חבירו. ולא דמי לנרדף שהיה במצב פיקו"נ והוא מציל א"ע בממון חבירו דחייב. וע"ע אבן האזל כאן דמדמי ליה לדין יהרג ואל יעבור שאם עבר ולא נהרג דפסק הרמב"ם בפ"ה מ"סוה"ת דאם כפהו האנס על הג' עבירות ועבר ולא נהרג הו"ל אונס, אולם אם היה חולה שיש בו סכנה ועבר ונתרפא הו"ל רצון וחייב. וע"ע קו"ש כתבות (ג): דכפיה על המעשה אינה מתיחסת אליו, אבל במצב של חולי פיקו"נ שלא כפהו על הפעולה הו"ל מעשה שלו ומדעתו וחייב. וס"ל לרה"ג והראב"ד דה"ה הכא אם כפהו האנס להביא ממון מסוים אין הפעולה מתיחסת אליו וע"כ פטור גם אם נשא ונתן ביד, ולא דמי למצב של אונס שהוא מדעתו החליט להציל את עצמו בממון חבירו, דחייב. ואילו הרי"ף והרמב"ם ס"ל דבמזמנות אין חילוק בדבר ולעולם אינו יכול להציל א"ע בממון חבירו על מנת שלא לשלם.

ג. והנה הרי"ף הקשה על רה"ג דהגמ' נחתה לחלק בין אחוי אחווי לבין נשא ונתן ביד, ובמאי מיירי, אי שלא באונס הא גם באחוי אחווי חייב ככל מוסר ומדינא דגרמי, אלא ע"כ דמיירי באונס ואעפ"כ כל היכא דנשא ונתן ביד חייב. ועיין רמב"ן במלחמות וכה"ג (סי' שפ"ח סק"ז) והעולה מדבריהם בישוב הקושיא והוא דהנה באופן שאנסוהו להראות ממון שלו והראה של חבירו קיי"ל דחייב עיין שו"ע (שע"א ס"ד), והגהת רמ"א שפ"ח ס"ב) דבכה"ג לא הוי אונס בגופו כיון שיכול להראות את של עצמו ולהפטר מן האונס, וס"ל דאונס ממון לא הוי אונס, ולפ"ז מאי דאמרינן דאנסוהו דפטור זהו כשאנסוהו על של חבירו, ואהא קאמר דכ"ז דווקא באחוי אחווי אבל בנשא ונתן ביד חייב. אבל רה"ג והראב"ד יסברו כשיטת ספר החינוך במצוה רמ"ג וכן הוא בתשובת הרשב"א (סי' תתק"פ)

והו"ד בש"ך (שפ"ח סק"ב) דס"ל דגם אונס ממון חשיב אונס ובאחוי אחווי פטור, ולפ"ז אהא קאמר דבנשא ונתן ביד חייב כל היכא שאנסוהו בשלו, ויכל לתת משלו, אבל באנסוהו ליתן משל חבירו בזה ס"ל לרה"ג והראב"ד דגם בנשא ונתן ביד פטור. וע"ש בש"ך דכתב

דיכול לומר קים לי כהרשב"א וספר החינוך, ולפי האמור זוהי ג"כ שיטת רה"ג והראב"ד. ואף אם את"ל דבאנסוהו על שלו והראה את של חבירו לכו"ע חייב, מ"מ באנסוהו באופן כללי והראה את של חבירו, בזה בודאי איכא נפק"מ לרה"ג והראב"ד דאם הראה בלבד פטור, ואם נשא ונתן ביד חייב.

ומ"מ אנן קיי"ל כמרן השו"ע דאם אנסוהו בשלו והראה בשל חבירו חייב, ובנשא ונתן ביד חייב אפילו באנסוהו ליתן משל חבירו. ועתה נברר היאך קיי"ל באנסוהו באופן כללי והראה על אדם מסויים.

ד. עיין בספרי שמרו משפט (ח"ב סי' ע"ט) מעשה בשודד שעמד בפתח הבנין וכפה על אשה הנכנסת שתצלצל בפעמון והוא יכנס אחריה עד שתכנס לאחת הדירות והוא יכנס אחריה, והיתה במחשבתה הראשונית לבקר את אחותה, אך לבסוף שינתה את דעתה והלכה לשכנים, והשודד אחריה עד שרוקן מהם את כספם וממונם. והם תובעים לחייבה מדין מוסר. ופסקנו שם לפטורה, לא מבעיא לשיטת רה"ג ודעימיה דכל אחווי באונס פטור ואפילו באופן שלא כפוהו על אחרים. אלא גם לשיטת הרי"ף הרמב"ם והרא"ש שיחייבו בכה"ג מ"מ כ"ז דוקא בכפוהו על שלו והראה בשל חבירו, אבל בכפוהו על של אחרים בכללות ולא נשא ונתן ביד גם להרמב"ם ודעימיה פטור. וכן כתב לד"ק בסמ"ע (שפ"ח סק"ט) מלשון הרמב"ם (פ"ח מחובל ומזיק ה"ג) אנסו המלך למוסר זה עד שיראה לו ממון פלוני שהוא יין או תבן, או עד שיראה לו מפני האונס הר"ז פטור, שאם לא יראה לו יכהו או ימיתו, ע"כ. הא קמן דלא דוקא בכפוהו להדיא על של פלוני, אלא גם בכפוהו בכללות שיראה לו אוצרות ומייסרו אם לא יראה הר"ז אנוס ופטור, כיון דהו"ל גרמי באונס.

ולפ"ז אין לחייב אלא בכפוהו על שלו והראה בשל חבירו, דחשיב בכה"ג אונס ממון דיליה, ואינו יכול להציל א"ע בממון חבירו ואפילו לא באחווי אחווי, (וגם בזה להרשב"א וספר החינוך פטור, ושזוהי בפשטות דרך רה"ג), אבל בכפוהו להראות של אחרים גם באופן כללי פטור.

ד

דין מוסר במקום דינא דמלכותא, ומוסר אחרים בגופם להצלת עצמו

א. עד כה דברנו במציל עצמו בממון חבירו דחייב, ולהלכה לדעת מרן והרמ"א אפילו באחווי אחווי חייב אם אנסוהו על של עצמו והראה בשל חבירו, ואילו הש"ך ס"ל דאם אנסוהו והראה בשל חבירו להנצל פטור כשיטת ספר החינוך. ואולם באופן

שתופסים אדם על עבירות אישיות והינו צפוי לעונש מאסר, ומציעים לו עסקה שיפטור מעונשו ע"י שיפיל אנשים אחרים ושהם יכנסו למאסר במקומו. (וטעמם של אנשי המשטרה הוא שהם חשופים בעיניהם יותר). נראה שדבר זה פשוט לאיסור, דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי וכו'. וכ"כ להדיא הט"ז (שפ"ח, ס"ג) וז"ל: ונלע"ד דלא מצינו שום היתר להראות על גוף חבירו אע"פ שחבירו יוכל לסלקו בממון מ"מ כיון דרוצה להכותו עד שיתן הממון אמרינן מאי חזית דדמא דידך סומק טפי מדחברך, דלא אשכחן היתירא באונס אלא להראות ממון חבירו אבל אם הזכיר לו שיראה הגוף של חבירו אע"פ שיוכל לסלקו בממון, הא גם הוא יכול לסלקו בממון עצמו, וע"כ אין להראות על גוף חבירו עכ"ל. וק"ו בנ"ד שכשנתפס חבירו ע"פ הלשנתו של המוסר אין יכול הנמסר לפדות את עצמו בממון והר"ז מוסר גמור, ופעמים שתפיסת חבירו יכולה להיות גובלת בפיקוי"נ דבכה"ג דינו של המוסר כרודף נפשות שדינו בהריגה קודם שימסור. ועל אחת כמה וכמה אם מפילו בפח ע"י פיתויים הר"ז נוכלות נתעבת ונפשעת שאין בכדי המלים להוקיעה ולגנותה.

ב. ואע"ג שכתב הש"ך (שפ"ח סק"ב) דכל היכא דדינא דמלכותא לחייב תשלומי ממון באופן כללי ובא אחר ומוסרו על כך ליכא בזה דין מוסר, זהו דוקא כאשר הנושא הוא רק ממוני בלבד, וכשם שפסק בשו"ת שבה"ל (ח"ב סי' נ"ח) דאחד שעובד במשרד המכס וכשרואה מאן דהוא שרימה את הממשלה צריך למסור אותו בבית המשפט, דשרי כיון שהוא ממונה מטעם השלטון, וגם בזה כתב שאינה משנת חסידים. ומ"מ כ"ז ביחס לתשלום מס, וכתב האג"מ חו"מ (סי' צ"ב) דנחשב הממון כמאן דקליה כיון שגם בלעדיו יכלו לתופסו. אולם באופן שהוא מטמין לו פח יקוש, ועוד שהעונש אינו כדן תורה בממון אלא בעונשי הגוף של תפיסה, ועוד שבנ"ד אינו ממונה מטעם השלטון אלא ע"מ להציל א"ע מפיל את חבירו, הר"ז מוסר גמור ועונשו מן החמורות שאין לו חלק לעוה"ב. ועל דא אנו מתפללים ג"פ בכל יום למינים ולמלשינים אל תהי תקוה. (וע"ע לקמן בסמוך).

ג. מיהו עיין בתשובת הרשב"א המובאת במרן הב"י (סוף סי' שפ"ח) דכתב וז"ל עוד גדולה מזו שהרי רבי אלעזר בר"ש (ב"מ פג:) תפס גנבי בהורמנא דמלכא ועניש וקטיל להו, וכן ר' ישמעאל בר"י יוסי (שם פד). ואע"ג דא"ל ר' יהושע בן קרחה חומץ בן יין וכו', וכן א"ל אליהו לרי"ש בר"י, מ"מ לא נשוו להו כטועים גמורים בדינים מפורשים, אלא שמחמת חסידותן היה להם להמנע מלהרוג על מה שלא חייבה תורה מיתתו. וזהו שקראוהו חומץ

בן יין לומר שלא היה נוהג בחסידות כאבותן, ואילו היו טועים גמורים ועושים שלא כדן לא קראום אלא טועים גמורים חלילה, וחס לגדולי ישראל וחסידיו עליון כמותם. ועוד תדע לך מדאמר ליה רי"ש לאלהו מאי אעביד הורמנא דמלכא הוא ואהדר ליה אליהו אבוך ברח לעסיא וכו', ואילו איסור גמור מאי קאמר הורמנא דמלכא הוא הו"ל ליהרג ואל יעבור, ואליהו נמי לימא ליה (פסחים כה:) מאי חזית דדמא דידך סומק טפי, אלא ודאי כדאמרן שכל שהוא ממונה על כך מן המלך דן ועושה כאלו במשפטי המלוכה, כי מלך במשפטים אלו יעמיד ארץ ע"כ. וכ"כ הריטב"א שם ב"מ (פג:) וז"ל והא דדאין בלא עדים והתראה ושלם בזמן סנהדרין, שאני הכא דשליחא דמלכא הוא, ומדיני המלכות להרוג בלא עדים והתראה לייסר העולם, כמו שראינו בדוד שהרג גר עמלקי, ושלוחו של מלך כמותו. ומ"מ במקום שאין כח למלך לעשות כן מחוקי המלכות אף הממונה שלו אינו רשאי, ואם אמר לו המלך לעשות כן יהרג ואל יעבור עכ"ל. וע"ע מאירי שם. וע"ע או"ש (פ"ג מהלכות מלכים ה"י). ובמהרש"א שם פירש דכוונת רבב"ע היתה שלא יהרגו הצדיקים שהם הכהנים, וע"כ רצה לכלות קוצים מן הכהנים דהו"ל כרודף כלפי הצדיקים. ומ"מ גם למש"כ הרשב"א והריטב"א דבהורמנא דמלכא שרי למיעבד הכי, כ"ז דוקא שאכן כך הוא דין המלכות והוא ממונה מטעמם בהורמנא דמלכא, אבל היכא שבא להציל את עורו על עוולות שעשה בדמם של אחרים בודאי דינו דיהרג ואל יעבור.

ה

דין מוסר להצלה עצמית, ועביד איניש דינא לנפשיה

א. אמנם אדם המוכה מחבירו מותר לו להזמין משטרה ע"מ שלא יכהו (עיין רמ"א שפ"ח, ז) וע"ע שו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' קס"ח) ושו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קנ"ה), וזהו לענין הצלה מן המכה, אבל אחר שהוכה עיקר הלכה שיפנה לבית דין, עיין שו"ע הגר"ז (נזק"מ ס"ח) ואכמ"ל. וכמו"כ ביחס למה שמדווח לעירייה על מעשה חבירו כנגדו מדין עביד איניש דינא לנפשיה, עיין שו"ע (שפ"ח ס"ה) דאם מסר לעכו"ם במקום של עביד איניש דינא לנפשיה משמתין ליה עד שמחזיר את הדבר לקדמותו. וכל זה הוא באופן שאין ראייה לזכותו, אבל במקום שיכול לברר שלוקח את שלו כזכותו הרי דאע"ג דשלא כדן עשה שפנה לעכו"ם מ"מ אם עבר ועשה ולא היה יכול להציל בענין אחר מה שעשה עשוי כנפסק ברמ"א (סימן ד' ס"א). וע"ע בביאור הגר"א (סקי"ד), דהראה מקורו מהגמ' ב"ק (ק"ז).

הנ"ל ולביאור המרדכי דדוקא במקום דלא מצי לברר זכותו מהדרין עובדא הא לא"ה אמרינן בדיעבד מה שעשה עשוי. וע"ע שם בפת"ש (סק"ד) מש"כ בשם גליון הגרע"א והש"ך בתקפו כהן (סימן קיד) דתפיסה בספיקות ע"י עכו"ם לא מהניא כיון דלא מצי לברר זכותו. וזהו כמעשה דההיא שותא דמשמתינן ליה עד דמיהדר עובדא (ב"ק קיז.). וגם במעשה דההוא שותא דכל דאלים גבר הביא הרמ"א (סימן שפ"ה) פלוגתא בין ר"א מטולא ומהר"ם בר"ב אם נקרא מוסר, אולם לכו"ע לכתחילה אסור לעשות זאת. ופסק הש"ך שם (סקכ"ו) דלא פליגי אלא דכל היכא שיכול לתובעו בדין תורה ותבעו בשלטונות חייב ויש לו דין מוסר, דלא גרע מעביד איניש דינא לנפשיה דכל היכא דמצי לשמוטי ולא שמט דחייב. הלכך בודאי אין לתובעו בעיריה, ואם היזיקוהו יותר מדין תורה חייב על נזקו. ע"כ אין לתבוע בעיריה אפילו לזכותו אם יכול לברר בבית דין, ואולם במקום שא"א יטול רשות מבית דין לתובעו בעיריה וכדומה.

ב. וע"ע רמ"א (סימן שפ"ה ס"ב) דאם הודיע לעכו"ם על ישראל שמשמט ממנו ואינו רוצה לשלם לו את חובו, אף שלא טוב עשה שגורם להחזיר אבידת עכו"ם, מ"מ אינו נקרא מוסר מאחר ואינו מפסיד את הישראל

אלא מחייבו במה שחייב. ואע"ג דהפקעת הלואתו מותרת מ"מ במקום חילול השם אסור היה לו לעשות כן. ומ"מ אין העושה זאת נקרא מוסר אלא שרעה עשה ואם הזיקו חייב.

1

העולה מהאמור

- א.** מוסר חבירו לגויים בין גופו בין ממונו, אין לו חלק לעולם הבא.
- ב.** ומצוה להורגו ע"מ להציל את הנמסר.
- ג.** מיהו אם אפשר להציל את הנמסר ע"י שייפגעו באחד מאבריו של המוסר, כגון בלשונו או בעיניו, אין להורגו.
- ד.** אחר שמסר, אם לא הוחזק למסור אין להורגו.
- ה.** אם הוחזק למסור – י"א שיכולים להורגו בידים, וי"א דבכה"ג רק מורדין ואין מעלין.
- ו.** בזה"ז שהשלטונות מתוקנים י"א שלא קיים בו דין הריגה, והכי הוי סוגיא דעלמא. מיהו משכחת לה גם בזה"ז שמוסר מסכן את הנמסר בנפשות וכגון בתפיסה וכדו'.
- ז.** אם מוסר באונס, כל היכא שרק הראה את ממונו חבירו פטור, אא"כ אנסוהו בשלו והראה את של חבירו דלהלכה פסקו מרן

השו"ע והרמ"א דחייב.

ח. אם נשא ונתן ביד אע"ג דאנסוהו להביא את של אחרים פסקו הרי"ף הרמב"ם והרא"ש דחייב, וכן פסק מרן השו"ע. וזה דלא כרה"ג והראב"ד.

ט. אם אנסוהו באופן כללי על של אחרים והראה של אדם מסויים, ג"כ פטור.

י. אם אנסוהו על גופו והראה גופו של אחר, הו"ל מוסר דמאי חזית וכו' – ט"ז.

יא. אם הראה ממונו של אחר שחייב מדינא דמלכותא, והוא עובד מטעם השלטונות, מעיקר הדין אין בו דין מוסר, אלא שאין זו משנת חסידים.

יב. אם עושה בהורמנא דמלכא מעיקר הדין אין עליו דין מוסר גם ביחס לעונשי הגוף אם אכן העונשים הם מטעם המלכות, אלא שאין זו משנת חסידים. (שו"ת הרשב"א, ריטב"א ומאירי ב"מ פג:).

יג. לא אמרינן עביד איניש דינא לנפשיה ע"י עכו"ם. ובדיעבד (אם אין ראייה לזכותו) מהדרין עובדא, ומשמתינן ליה כל היכא שאינו יכול לברר זכותו, אבל אם יכול לברר זכותו בדיעבד מה שעשה עשוי.

יד. מי שנתפס על עוולות שעשה והיה צפוי לתפיסה, ובכדי להציל א"ע מפיל אחרים תחתיו, הרי זו מסירה גמורה, דמאי חזית דדמא ידיך סומק טפי. ■

האם אתה יודע

- מדוע לא נשאר שריד ופליט לבית חשמונאי?
- מי כתב ומתי נכתבה מגילת אנטיוכוס?
- מה היה היחס המספרי בין צבא יוון לצבא החשמונאים?
- מדוע מיעטו חז"ל מלהזכיר את מאורעות תקופת המכבים?
- מי היה יוסיפון והאם ספרו נחשב מקור נאמן?
- כל התשובות לשאלות אלו ועוד רבות אחרות בספר החדש **מגילת בני חשמונאי** של מכון שירה חדשה

הפצה ראשית:
יפה נוף 581-581-1599

להזמנות למוסדות וכד': 03-9089244

ממאמרי כ"ק הגה"צ

ר' מרדכי מנשה זילבער שליט"א

רב דקהל 'תולדות יהודה' דחסידי סטוטשין

יתרונות הרע על הטוב, והמלחמה נגדה* (א)

הוא להתאמץ בה ביותר ולהפקיעה מחזקתה הרעה שבשלב זה ודרגא זו, וזהו היתרון הראשון שיש להרע לעומת הטוב.

ומכיון שכן, צריך לידע שא"א להתנהג בדרך הטוב באופן של 'ממילא', ולהעביר חייו ומעשיו כמצוות אנשים מלומדה, מכיון שאם יתנהג כן באופן של 'מלומדה', אזי לא זו בלבד שלא יתעלה במדריגות הטוב, אלא עוד יפול לאחוריו ויושפל לגריעותא, דאדם העומד בדרגא אחת ואינו משתדל לעלות לדרגא אחרת, לא זו בלבד שאינו מתעלה מהדרגא שעומד בה, אלא עוד נופל ממנה, ורק אם יתאמץ בחוזק להיטיב עצמו, אזי אולי ימשיך לעמוד בדרגא זו שעמד בה מתחילה, ואם יתאמץ להטיב עוד יותר אזי אכן יתעלה לדרגא החדשה, אך בלא התאמצות להתעלות, אף לא יוכל להחזיק מעמד על עמדו, אלא עוד יפול ממדריגתו.

ומחמת כן חזינן שאף בזמנים שבהם הזמן גרמא להתאמץ יותר בעבודת ה', כבימים נוראים וכדו' שבהם אכן משתדלים ומתאמצים יותר, ואכן נראה שהוטבו המעשים ביותר, ומ"מ כאשר מתבוננים אח"כ אם הוטבו יותר מהמעמד שעמדו בו בזמן זה בשנה שעברה, רואים שלא דוקא שכן הוא, ובאמת אה"נ שבזמנים אלו אכן צריכים להשתדל ביותר בהטבת הדרכים עד שמכח עבודת זמנים אלו ישתנה לגמרי על ידם, אולם האמת היא שגם אם לא נשתנה בהם לגמרי, ונשאר באותה דרגא שעמד בה בזמן זה בשנה שעברה, סו"ס נובע זאת ג"כ מכך שהתאמץ עתה להטיב עצמו להתעלות, ומכח התאמצותו נשאר לכה"פ על אותה דרגא שהי' לו מקודם, ולולי זאת לא היה עומד עתה אפי' בדרגא זו ג"כ, והיה נופל אחורנית לדרגא פחותה יותר. והצד השווה היוצא מכך הוא, שאם ממשיך בדרכו ישר כבתחילה, ואינו מתאמץ להתעלות, אזי בדרך ממילא ייחלש, - גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית'.

ב

בכח הרע לבנות עצמו אפי' ע"י חולשה אחת, לעומת הטוב שדורש שלימות

ענין נוסף יש שמכוחו צריך צד הטוב להילחם ביותר נגד תוקף צד הרע, הוא משום דצד הטוב דורש שלימות, ושלימות

שנוצר בבריאה חיובי? אלא, שלשון מקרא זה מורה על כל הנהגת העולם - איך הוא פועל, דכיון שאין הקב"ה מייחס שמו על הויית הרע, לכן נזכר הוא באופן כזה כאילו שלא נתהוה ע"י הקב"ה, אלא נברא ממילא, דהקב"ה הוא המקור של בנין והויית הבריאה, משא"כ הרע הוא מין ענין והנהגה כזו כאילו שאין צריך לומר ולעשות כלום כדי שיתהוה, וזהו הלשון והארץ 'היתה' תוהו ובוהו, שכאילו עוד קודם שנעשה שום מעשה כבר היה מצב הארץ כן, תוהו ובוהו וחושך, ולא הוצרכו לעשות כלום ע"מ שתהי' כן. והיינו ש'שלילת' מעשים 'מהוה' תוהו ואפיסה.

וכמו"כ כתוב במשלי (כד, ל-לד) 'על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב, והנה עלה כולו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה וכו'', ולכאורה צ"ב למה נתהוה כן, והלא לא היה רק עצל בזה שמנע עצמו מלזרוע גפנים בשדותיו, א"כ די בכך שלא יצמחו שם גפנים ולא יהא בו טוב, ומהיכן נצמחו הקוצים ודרדרים וחרולים וכל מיני חורבנות שאירעו שם, הרי מוכח שאם אין עושין כלום ע"מ להיטיב, אזי צומחים בדרך ממילא כוחות של הפסד השורין בתוכו עד שמפסידין כל דבר שאין בו בנין. וכל דבר שאין בו חיות, בהכרח שייכבש תחת כוחות הסרחון וההפסד להפסידו. ובכל דבר, מחוייב שתהא בו איזו חיות שתסלק את הכוחות המפסידים, שבלא"ה הרי בדרך ממילא ישלטו עליו כל המפסידים.

הרע הוא ה'מוחזק' לעומת הטוב שהוא ה'מוציא'

ומעתה נמצא, שביסוד כל דבר יש להרע שליטה על הטוב, שהטוב הוא כהמוציא מחבירו שעליו הראיה, כיון שקודם שנעשה שום מעשה כבר יש להרע שליטה, ובפשטות הוא השולט הראשון, וחייב לעשות מעשה ע"מ לסלקו ממנו, והכלל הוא שכל המוציא מחבירו צריך שיתחזק ויהא תקיף יותר מחבירו כדי שאכן יצליח להוציא ממנו, ובלא"ה לא יצליח. וצריך לידע, שאכן ישנם הרבה מדריגות במה שאפשר לעשות, אך ישנה העבודה הפחותה ביותר שמוכרח לעשות, שאם לא יעשה תהא ידו על התחתונה, ויושפל להיות רע ממש. וכן הוא בכל מדריגה נוספת של חלק הטוב שרוצה לזכות בה, צריך

הנה, בענין גודל כח היצה"ר וכוחות הרע לעומת צד הטוב כבר העידו חז"ל (סוכה נב). 'אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו', וכדכתיב (ירמי' לא, י) 'וגאלו מיד חזק ממנו'. והיינו, שהשי"ת סידר את הבריאה באופן זה שצד הרע תקיף ביותר, ורק בסייעתא דשמיא מיוחדת ניתן להחזיק מעמד בפניו. וענין זה צריך ביאור - להגדירו איך פועל דבר זה שהרע חזק יותר מן הטוב, כי כדי ללחום עם הרע, נדרש שנבין להגדיר את היתרון שיש לו על הטוב, ואופן פעולתו, וכך נדע איך להתגבר עליו, ועד כמה צריך תפילה לסייעתא דשמיא, והשתדלות מעשים בהתאמצות כנגדו, ונחלקו לד' גדרים. * בגליון זה יובא חלק א' של המאמר, ובעזרת ה' בגליון הבא חלקו השני.

א

יתרון הרע בכך שהוא בא ממילא, לעומת הטוב שצריך להשתדל לקנותו

ענין הראשון ביתרון הרע הוא בכך שהרע לעומת הטוב הוא כחורבן לגבי בנין, וכהעדר בייחס הויה, והיינו, שע"מ לבנות בנין ולהוות הויה, צריך להשתדל בפעולות על כך, ואילו החורבן וההעדר מתהוה באופן ממילא - בלי מעשה הרס. כן הדבר ברע לעומת טוב, שכדי להיות רע אי"צ לעשות מעשה, אלא 'גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית' (משלי יח, ט), שכאשר רק מתרפה ואינו עושה את אשר מוטל עליו לעשות, כבר נעשה אח להמשחית בפועל, כי מי שאינו עושה את אשר מוטל עליו לעשות, בדרך ממילא יתהוה למושחת, ואי"צ לפעולה שלילית ע"מ להיעשות מושחת. ומי שמונע עצמו ממעשים טובים, אי"ז כמי שרק נמנע מריוח בעלמא, אלא גם יתגלגל בדרך ממילא אל כל החסרונות שבעולם.

וענין זה כבר מבואר בתורה, דבבריאת העולם כתיב (בראשית א, ב-ג) 'והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום וכו' ויאמר אלקים יהי אור'. ולכאורה יש לדייק, הרי את הכל עשה השי"ת, וגם התוהו הוא מעשה ידי, וא"כ הול"ל 'ויאמר אלקים יהי תוהו ובוהו' ואח"כ יכתוב 'ויאמר אלקים יהי אור', ומה זה שהתוהו נזכר בלשון ממילא, לעומת האור

* נכתב ע"י אחד השומעים

היינו שצריך הוא להיות שלם בכל, וכמובן שהכל נידון בערכין, ומי הוא זה שאכן יוכל להיות שלם בכל, ומ"מ סו"ס לגבי צד הרע נחשב הוא שצד הטוב עדיין לא קנה שלימות לגמרי, ויכול הוא להתגבר עליו. ומעתה, הרי כדי שצד הרע יקבל שליטה על האדם, די לו בכך אם יתפוס חסרון אחד, וימצא מקום א' בלבד בפרט א' ונקודה אחת שבו יש חסרון לצד הטוב, והרע יאחז בנקודה זו, וכבר יכול לעשותו לרשע ולתפוס ברשתו שיהא נמנה על חברייו שלו. ואף יכול להיות טוב בעשר או במאה ואפי' באלף דברים, בכל זאת אם הרע ימצא לעצמו מקום אחד מפולש ליכנס בו, אין כל אלו הדברים הטובים מעכבים על ידו, וכבר הצליח את שלו - שתפסו ברשתו. וא"כ זהו יתרון גדול מאוד שיש לצד הרע, דע"מ שצד הטוב יצליח נצרך שיהא שלם בכל, ואילו צד הרע אינו צריך אלא דבר א' בלבד.

דוגמא לכך מבריאות הגוף הדורשת שלימות, ואף במחלת אבר פרטי ייחשב כולו לחולה

וחזינן כן בהבריאה, שאדם בריא נקרא רק מי שבריא בכל אבריו בכל קומתו - בלבו בעיניו במעייו... ואילו ע"מ ליפול על ערש דוי כחולה מוחלט די בכך שרק ייפגם באבר פרטי יחידי בלבד. ויכול להיות אחד שכל מוחו בריא בתכלית השלימות, אלא שחסרה לו רק נקודה אחת בלבד, וכבר מסתובב הוא כ"משוגע" שיצא מדעתו, ואינו צריך לשום התאמצות כדי להיות כן, שרק בדבר פגום כזה כבר נהפך להיות 'משוגע'. וכן מי שכל מערכת גופו פועלת כראוי, ורק כח הדוחה נפגם - שאינו פועל כראוי, - דבר קטן ביותר, כבר חולה הוא ונופל למשכב, ופעמים שיוכל גם למות מכך. הרי שע"מ להיות חולה אי"צ שייחלה בכל קומתו, אבל להיות בריא צריך שיהא בריא בכל אבריו וגידיו.

כן הדבר בכוחות הרע לעומת הטוב, שאם נתפס לתוכו רק דבר אחד רע, כגון שיש לו חסרון בדבר אחד בלבד, כבר נכבש האדם תחת שליטת הרע, על אף כל השלימות שיש לו. למשל; אם יהי' אחד שמאמין בכל הי"ג עיקרים, אלא שבעיקר א' מאמין רק בחציו, או אף ברובו חוץ מנקודה אחת שנתעקמה אצלו ואינו מאמין בה, כבר ייחשב בכך לאפיקורס גמור. הרי שלהיות אפיקורס אין צריך שיכפור בכל העיקרים, ואילו להיות מאמין צריך שיאמין בכולם, נמצא שבחסרון יחידי בלבד, כבר נתן מקום לרע להיאחז בו, וא"כ הן בכלליות והן בפרטיות ה"ז מלחמה גדולה ממש בין הטוב להרע, כשני מחנות הנלחמים זה בזה.

עוד בכח הרע לתור אחר חולשות ולחדור לתוכם

ולא די בכך בלבד, אלא שעוד ברא השי"ת את כח הרע כבעל לה"ר ומרגל שבא לראות

את ערות הארץ - שגם מומחה הוא לתפוס את חולשות האדם, שנברא עם חוש כזה שבכוחו לבדוק ולתור אחר כל חולשה שיש לו לאדם, והיכן שיצליח למצוא איזו חולשה כבר חודר הוא דרך פירצה זו, וה"ז כמבוא בפניו לפרוש עי"ז שליטתו על כל האדם ולתפסו ברשתו בכל הדברים. וזוהי המלחמה הגדולה שצריך ללחום כ"כ נגד כח הרע, כיון שניתנו לו כוחות לכך שיכול הוא לבנות את עצמו על יסוד חולשה אחת בלבד.

והסיבה שאכן נמסר לו כח זה הוא, מכיון שהשי"ת חפץ שהאדם ישיג שלימות בכל פרטי העבודה, ויהא ירא שמים שלם, ובעל מידות טובות - מושלם בכל, ואילו יהא מושלם בכל, ורק ייתפס בחסרון אחד, לדוגמא; שכאשר נפגש עם מצב שמעורר אצלו מדת הכעס, אינו יכול להתגבר על כך עד שנכשל בזה. וגם במדה זו גופא אין צריך שיהא כעסן ממש על כל דבר, ודי אם פגום בו רק בנקודה אחת, שאם אחד פוגע בנקודה זו בוער אצלו הכעס - בלי יכולת ויתור, וכגון; שיש לו ענין מסויים, שאם אחד מדבר אליו על ענין זה - בלבד - כועס ומאבד השליטה על עצמו, הרי שמיד נופל לרשות היצה"ר, ושוב אין היצה"ר זקוק ליתר מכך, שכבר תפס אותו אדם לגמרי ברשתו, כיון שניתנו לו כוחות לכך, שאם מוצא פירצה אחת מפולשת בהחומה, מעתה מכניס כל מחנתה וחילו דרך פירצה זו, ובכך יכבוש את כל העיר כולה, שבכל יום יכשילנו מחדש בחולשה זו, ע"י שיסבב שבנ"א יכעיסוהו דווקא בכך, ואזי יכעס הלה ויאבד שליטה על מעשיו, וכבר ידבר דיבורים אשר לא כדת, ויעשה מעשים אשר לא ייעשו.

ומה גם שעל חומר מדת הכעס מבואר בזה"ק (ח"ב קפב). שע"י הכעס מאבד את נשמתו, והמקור מדכתיב טורף נפשו באפו (איוב יח, ד), הרי שהיצה"ר נחל בזה הפרט - כעס, הצלחה נצחת בכל מערכת העבודה הכללית, ושוב אינו זקוק ליתר מכך. וא"כ מה נורא הוא היתרון הענק שיש לו בכך, ועד כמה צריכה הקדושה לישמר מכל הצדדים ממש, שהוא אינו נזקק אלא לפירצה אחת בלבד, והקדושה צריכה לישמר ולבוא לשלימות מושלמת בכל הדברים.

והיוצא מדבר זה שצריך לידע איך הרע פועל וכך יידעו איך להישמר ממנו, וכמו"כ יידע שצריך הרבה סייעתא דשמיא כדי להתגבר עליו, שאלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, וא"כ עד כמה צריך להתפלל על כך שינצלו ממנו.

השתדלות הרע לנחול 'נצחון' מחמת שפועל באופן 'מלחמה'

עוד זאת בביאור הא שמשתדל היצר להתגבר על האדם ודי לו בחולשה אחת בלבד, ע"פ מש"כ הרמח"ל דסוד הוא אצל

בעלי הקבלה, שצורת ההנהגה פועלת באופן שכאילו יש לו להרבוש"ע מלחמה עם הסט"א, [ולא ניכנס עתה לבאר עומק הדבר, שבדאי גם הס"מ כנראה שממש בעומק מכיר הוא בהשי"ת, וע"פ עומק זה גם הוא מכוון לש"ש, וכדאי' בגמ' דשטן ופנינה לש"ש נתכוונו, מ"מ במוחו הגלוי לוחם הוא על הרבוש"ע], וכדכתיב 'ויתיצב על ה'" שכביכול בא השטן להתיצב וללחום עם ה', דהוא סובר שיוכל להצליח לעשות את כל העולם לחוטאים, ורוצה הוא להוכיח שכן הוא כדבריו, ולכן לא ינוח ולא ישקוט ומשתדל על כך תמיד, ורועש על כך ממש בקולות וברקים, ומתאמץ הוא בכל הכוחות להוכיח שהוא צודק, והנצחון של הסט"א הוא בכך שיצליח להראות שאכן יש ביכולתו לעשות את כל העולם לחוטאים.

בדור המבול - כמעט שנצח

ובדור המבול כמעט שנצח את הרבוש"ע, כדכתיב 'וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ' (בראשית ו, ו) שאמר השי"ת שמסכים הוא עם המלאכים שקטרגו על בריאת האדם ואמרו מה אנוש כי תזכרנו (תהלים ח, ה), וכמעט שהצליח לגמרי, אלא שעל נח לא הצליח, והתחזק השי"ת עם נח. ומש"כ אצל נח 'איש צדיק תמים היה בדורותיו' לא מצינו כן דוגמתו אצל זולתו - שישבח ה' כך את האדם, ואפי' באברהם לא כתב כן, אלא אגב אורחא כתב (בראשית יח, יט) 'כי ידעתי למען אשר יצוה וכו'', אולם בלשון זה 'איש צדיק תמים היה בדורותיו' לא כתוב אצל אחר זולת נח, והוא מכיון שהרבוש"ע הוצרך לחזק את עצמו עם נח - כביכול, ולומר לעצמו שגם בדורות אלו עדיין יש צדיק, שנה הוא עדיין צדיק תמים בדורותיו, ואף שאמר מקודם 'כי נחמתי כי עשיתים' - שכביכול נתחרט על הבריאה, ולכן 'אמחה את האדם', אך חיוק השי"ת עצמו שאינו כן, כיון שעדיין ישנו נח ש'מצא חן בעיני ה'', ו'איש צדיק תמים הוא בדורותיו', ועדיין יש מקום להתחזק בו.

ובכל דור מחפש הסט"א להוכיח שכן הוא כדבריו, שהוא יעשה את כל העולם לחוטאים, וישנם זמנים שנותנים לו כוחות גדולים על כך, וכיון שפועל כדרך מלחמה ממש, על כן הוא משתדל ביותר להראות נצחון ולחפש מקום שיוכל להיאחז בו, ולמצוא היכן יכול הוא להוכיח כדבריו, אם בכך או בכך, באופן זה או באופן אחר, בקטן או בגדול. ולכן אף אם אינו יכול להיכנס אלא במקום אחד בלבד, דבר זה נחשב לו כבר כהצלחה הגדולה ביותר. ■

להשיג מאמרי הרב היו"ל
מדי שבוע ניתן לפנות למייל
toldosyehuda@thejnet.com

על פורים נתחברה מסכת מגילה; על פסח – פסחים; גם ראש השנה ויוהכ"פ הביאו לחיבור מסכתות – מדוע נפקד מקומו של חג חנוכה? • האם יתכן כי משום כבוד בית דוד השמיט רבי הקדוש את נצחון בית חשמונאי? • רבותינו האחרונים נדרשו לשאלה זו, ויישובים רבים ומעניינים נאמרו לה, בפשט, בסברא וגם ע"ד הסוד • "הדרך עלך מסכת חנוכה"

הנידונים הקשורים לחג החנוכה תופסים להם מקום נכבד בספרות התורנית, בהלכה באגדה בחסידות ובמחשבה, אם ביבול המופלא של ספרים היוצאים חדשים לבקרים בימינו אנו, אם בספרים הרבים שיצאו בדורות עברו. ככלל, הספרות התורנית הענפה משופעת בספרים אודות חג זה, כאשר אף בשו"ע מקומם לא נפקד, וט"ו סימנים נתיחדו להם.

ברם, אם נתבונן בדבר נמצא כי דיני החנוכה כלל לא הוזכרו במשנה, המקום היחיד בו הוזכר במקורות התלמוד נס החנוכה בארוכה הוא בסוגיא המפורסמת בגמ' שבת (כא, ב) "מאי חנוכה".

ואם כי, גם במשנה ישנם מספר איזכורים לחנוכה, אך אלו באו רק כדרך אגב, כאשר חנוכה אינו עיקר הנידון. [עיין ביכורים (פ"א, מ"ו) - "מן החג ועד חנוכה מביא וקורא"; ראש השנה (פ"א, מ"ג) "ועל כסלו מפני חנוכה"; תענית (פ"ב, מ"י) - "אין גוזרין תענית על הציבור... בחנוכה"; מגילה (פ"ג, מ"ד) - "לכל מפסיקין... בחנוכה"; מועד קטן (פ"ג, מ"ט) - "בראשי חדשים, בחנוכה... מענות ומטפחות", ובבא קמא (פ"ו, מ"ו) "הניח חנוני נרו מבחוץ, החנוני חייב, רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור"].

והדבר אומר דרשני, הלא לחג הפסח הוקדשה מסכת, כנ"ל לר"ה יוהכ"פ פוסכות, ומסכתות שלמות לענייני יו"ט – כביצה חגיגה ומו"ק, ומדוע איפוא נפקד מקום חג חנוכה. ואם תאמר כי הללו מן התורה הם, הלא גם לקריאת המגילה אשר מדברי סופרים היא מצאנו מסכת שלמה ששנית,

"מאי (מסכתא) חנוכה -

דתנו רבנן"

לאן נעלמה

"מסכת חנוכה?"

הרב נתן רחלזון

ימי חנוכה, שבהם מדליקים ל"ו נרות, ועל כן מקומם הוא בין ענייני שבתך).

מקור נאמן להשערה זו מצאנו בדברי רבי אברהם בנו של הגר"א מוילנא הכותב בהקדמתו למדרש אגדת בראשית, "ושמעתי ממר אבא, הגאון זצלה"ה, שממניין שבעה מסכתות קטנות היו עוד מסכת תפילין ומסכת מזוזה ומסכת חנוכה, ולא ביאר לי בפירוש מי הביאם".

גם בהקדמת ספרו "רב פעלים", כתב הוא כדברים הללו: "אפס, שמעתי מאדוני אבי הגאון נר"ו, שהשבע מסכתות קטנות המה חוץ מאשר נמצא לנו, והן מסכת תפילין ומסכת חנוכה ומסכת מזוזה וכו' ולא באר לי מי הביאום".

את הדברים הללו בשם הגר"א זיע"א הביא גם הרד"ל - ר' דוד לוריא - בחידושי על מדרש רבה (ויקרא פכ"ב), וכך כתב על כך: "ואפשר לזה רמז רב האי גאון ז"ל בתשובתו שבתשובת הגאונים שבס"ס נהרות דמשק (שאלוניקי תקס"ב) סי' קמ"ג, שראה ביד איש אחד, חכם, חסיד וזקן, סדר משנה, תוספת על סדרים שלנו, ולא זכה להעתיקו שנחפז לדרכו". וחבל על דאבדן.

מסכת חנוכה - מגילת תענית

במגילת תענית עם פירוש "אשל אברהם", שנדפסה בירושלים בשנת תרס"ח, נכתב בשער השני "ספר מגילת תענית, הלא היא מגילת ספר, הנותנת אמרי שפר וכו' ותלו בה מרגניתא, הנך מתנייתא, הלכתא גבירתא דחנוכתא, שהיא קרן אורה לשאר התשועות, ונכון ליחסה בשם מסכת חנוכה". ובהקדמתו סמך המחבר את דעתו לדברי הגר"א הנזכרים וז"ל:

"גם נמצא בה [במגילת תענית] כל הלכתא גבירתא מתנייתא דחנוכה המובא יסודם בש"ס דפ"ב דשבת, ולענ"ד רבינו הקדוש סמך ע"ז בסדר משנתו דמסכת חנוכה שהיא מקומה שע"י גבורת החשמונאים צמחו כל שאר הניסים שבמגילה, וכמו שראיתי בראש הגדת בראשית לר"א בן דו"ז הגר"א ז"ל ששמע מאביו דלתשלום שבעה מסכתות קטנות שבש"ס, היא מסכת מזוזה ותפילין וחנוכה, ולא שאל ממנו מאין לו זה, ולענ"ד הוא הטעם כמ"ש, מדשייר להו רבינו הקדוש ולא דיבר אודותן במקום מיוחד בסדר משנתו, והעד בזה מה שראיתי באוצר הספרים שבדפוס הש"ס הראשון היה מגילת תענית נדפסת ביחד עם המסכתות קטנות". ובתוככי המגילה בפרק התשיעי כתב לבאר זאת, דזהו מה דאיתא בגמ' שבת "מאי חנוכה דתנו רבנן", שכבר הקשו על לשון זו, ורצה לומר דזו גופא היא קושיית הגמ' - "מאי חנוכה" - מה ארע לחנוכה שלא הוזכרו דיניה ולא הוזכרו ניסיה במשנה, ועל כך ענה "דתנו רבנן", דכבר נזכר

ומה נשתנה חג החנוכה שאין לו מקום בתורה שבע"פ, ורק כבדרך אגב הוזכר שמו?

וביותר שהרי כידוע חג החנוכה היה חג שבו מסרו ישראל את נפשם על קדושת התורה, שתישאר חתומה בחותמו של כה"ג כדרך המסורה וכפי שהאריכו לבאר בספרים הקדושים, שהמנורה היא כנגד תושבע"פ, ואם כן דבר שכזה היה מן הראוי לציין ולהזכירו דווקא במשניות, יסוד וראשית תורה שבע"פ (עי' תמורה יד, ב). ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם? והשדי חמד (ח"ח מערכת חנוכה) כתב על כך "וראוי לשים לב ודעת בדבר הזה כי הלא דבר הוא".

ואם נעשה כמצוותו ונתבונן בדבר הרי שהשאלה מתחלקת לג' פנים: הא' למה לא נתיחדה לענין זה מסכת בפני עצמה, השנית בהנחה שלא נתיחדה מסכת שלמה, אמאי לא הוזכרו ניסי החנוכה והמעשה שארע בדברי המשנה, והשלישית למה הלכות חג החנוכה לא הוזכרו.

מסכת חנוכה - מסכת שנאבדה

ואמנם כבר שיערו רבים כי ישנם מסכתות שנעלמו מן העין, וכך גם בנידון דידן, היו היתה מסכת שכזו אלא שנעלמה ונאבדה מעינינו. (אלא שיש לעיין בכך, דלכאורה אם היתה מסכת שכזו, מדוע שאלת הגמ' 'מאי חנוכה, דת"ר וכו' נשאלת בגמ' מס' שבת הנ"ל, וכי על ראש השנה, על סוכות ופורים נשאלה שאלה שכזו. אע"כ ידיעו האמוראים דאין מקום אחר שבו הוזכרו דיני וניסי חנוכה ולכך הקשו ודנו בו כעת, וצ"ע. ואמנם זאת יש להקשות, מדוע בחרו חז"ל לדון בענין זה דווקא במסכת שבת, כידוע בסה"ק כל דבר המובא במסכתא הוא מענינה, ומה ענין זו אצל זו. וכבר עמוד עמדו בכך המפרשים, ורמז נאה רמז על כך בעל "האהבת ישראל" מו"ז נ"י, ע"פ מה דאיתא בגמ' פסחים (ק"י ב). "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות" - אותיות חול מרמזות על ח'

ציור המיוחס לתואר פני הגאון מוילנא זצוק"ל

שארע רבות בשנים לפני כן, לית לן בה, וכי מה אכפת להם לאומות העולם אם יקבעו ישראל ימי הלל ושמחה זכר לימים עברו, ומה אכפת להם שילמדו זאת לדור אחרון. ועוד יש להעיר, דמה שונה כתיבת הלכות זאת מכתיבת הלכות הפורים אשר גם הוא בעקבות נס בא, ומהלכות חג הפסח וכל תוקף מפלת מצרים המוזכרת בהגדה. ולכך הסכים שם רק לטעם המוזכר בדברי החיד"א דסמך רבי על מגילת תענית ולכך לא טרח לכתוב דיני חנוכה שוב. ושוא החיד"א עצמו הסכים דוקא לטעם זה ולכך השמיט לטעם הראשון. ואמנם יש להוסיף בכך, דהישוב הראשון בא לישוב רק את השאלה מדוע לא הוזכר כל תוקף מעשה הנס שארע עם ישראל, שנצחו מעטים את הרבים, ועל כך נענה בעל "עדות ליהוסף" ואמר כי ענין זה לא נכתב, כדי שלא לעורר את שנאת האומות, המחפשים מקום לקטר ולחציק לישראל, ותשובתו השניה ענינה לישוב מדוע לא הוזכרו לכל הפחות דיני החנוכה, ועל כך אמר כי סמך סמך רבי על מגילת תענית שהיתה לפניו (והתשובה השניה שסמך על מגילת תענית, אין כוחה יפה בלא התשובה הראשונה, דהרי יש מצוה לפרסם הנס ברבים, ולהגדיל כבודו יתברך, ולכך מן הראוי על אף שמפורסם הדבר במגילת תענית לפרסמו יותר, ולפיכך הוצרך לתשובתו הראשונה).

הסיבה להשמטה - הפחד מהרומאים

בדרך הזאת, התולה את אי הזכרת חנוכה במשנה בסיבות היסטוריות, דרך גם הגאון רבי ראובן מרגליות, בספרו "יסוד המשנה ועריכתה", דהשמטת דיני החנוכה מהמשנה קשורה למצבו המדיני של עם ישראל באותה התקופה בה סידר רבינו הקדוש את המשנה. השלטון הרומאי ששלט בכיפה באותם ימים, הרבה בגזירות ותואנות שונות ומשונות על ישראל, הצר את צעדיהם בקיום התורה ולימודה, ולא הסתפק בזאת אלא אף 'השגח' על 'תורת ישראל' שלא יהא בה עידוד למרידה בו, וכפי שמוצאים אנו בגמרא בבא קמא (לח.) "ת"ר וכבר שלחה מלכות רומי שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל למדונו תורתכם", ובירושלמי (שם, פ"ד ה"ג) מפורש שהיה זה בזמן נשיאותו של רבן גמליאל. ויעויין בתוס' שם שפ"י שעשו כן בכפ"י, שהכריחו את חכמי ישראל ללמדם, או שעשו זאת ע"י שהתחזו לגרי צדק, היינו כמרגלי חרש לדעת אם יש בתורה עידוד למרידה במלכות, וכך מבואר להדיא בספרי (פרשת וזאת הברכה), על הפסוק "אף חובב עמים" - "וכבר שלחה המלכות שני סרדיוטות ואמרה להם, לכו ועשו עצמכם גרים וראו תורתן של

"ואני שמעתי דנזרקה מפי החבורה חקור דבר: אמאי רבנו הקדוש לא שנה במשנה דיני חנוכה, כי אם כלאחר ידו במגילה, בחנוכה בנשיאים וכיוצא, ובב"ק 'אם היה נר חנוכה פטור', והיה לו לשנות לפחות פרק אחד מדיני חנוכה?"

ביהוסף, שבעטיו נהרגו רבבות מישראל, העדיף רבי להעלים את דיני החנוכה ולהותירם בעל פה, דיתכן שבאותם ימים, ימים שאחר הפוגרום הנורא הלזה, פחדו בישראל להרחיב את הדיבור על הדלקת הנרות, שכן הגויים פירשו את שמחת היהודים בחנוכה כמרד, ולכן לא ייחד רבנו הקדוש מסכת או פרקים במשנה לדיני חנוכה! והמענין שכדבריו אלה כן כותב הגאון רבי אליעזר יהודה וולדנברג זצ"ל (בשו"ת "ציץ אליעזר" ח"ט סי' כ"ו), מסביר דנפשי" אחר שהביא לדברי החיד"א - "ואולי היה אז גם פחד להרחיב הדיבור על הדלקת הנרות בגלל העובדא שהיה כתוצאה מזה, כמסופר בירושלמי פ"ה דסוכה ה"א, ואיכ"ר ד' אות כ"ג, יעו"ש".

טענת שו"ת "בית הלחמי"

ואמנם בשו"ת בית הלחמי סי' ד, דחה הסבר זה בטוב טעם ודעת, דאמנם את עצם ההדלקה המסמלת ששון ושמחה יש להצניע, מחשש סכנה כפי שארע ביהודי אלכסנדריא, שמא יעורר מישהו למלכות כי מורדים הם ושמחים במפלגתו, כפי שארע שם, או בדרך אחרת, שהרי כידוע הרבה המצאות ממציאי שונאי ישראל בכל דור ודור, ברם בעצם כתיבת דיני החנוכה, בעצם סיפור המעשה

זה במגילת תענית, ושם הוזכרו כל דיניה וכל סיפור הנס, דבר דבור על אופנו.

סברת בעל "עדות ליהוסף"

בדומה לסברא זו, שרבינו הקדוש בסדרו את המשנה הסתמך על מגילת תענית ולכך לא הזכיר לימי החנוכה, כותב רבינו החיד"א, בספרו "דברים אחדים" דרוש ל"ב, בזה"ל: "ואני שמעתי דנזרקה מפי החבורה חקור דבר: אמאי רבנו הקדוש לא שנה במשנה דיני חנוכה, כי אם כלאחר ידו במגילה, בחנוכה בנשיאים וכיוצא, ובב"ק 'אם היה נר חנוכה פטור', והיה לו לשנות לפחות פרק אחד מדיני חנוכה?"

"ובו בפרק נענה הרב החסיד כמהר"ר יוסף בן סמון זלה"ה ואמר, דמגילת תענית נשנית קודם המשנה, וכדתנן במתניתין פרק ב' דתענית: 'כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד וכו'', וכבר במגילת תענית קתני דיני חנוכה, והם הברייתות שהביאו בש"ס, ומשום הכי לא הוצרך רבנו הקדוש לשנות דיני חנוכה", עד כאן לשונו.

ואכן דברי החיד"א בשם רבי יוסף בן סמון, מובאים בשו"ת עדות ביהוסף (ח"ב סי' ט"ו) ושם הביא הוא סברא נוספת, שיש בה מן השערה היסטורית מעניינת, שרבי לא הזכיר זאת במשנה בעקבות מעשה נורא שארע ביהודי אלכסנדריא שבמצרים, המובא בתלמוד ירושלמי (סוכה פ"ה, הלכה א'):

"בימי טרוגיינוס (טרכינוס בנ"א) הרשע, נולד לו בן בתשעה באב והיו מתענין, מתה בתו בחנוכה והדליקו נרות, ושלחה אשתו ואמרה לו, 'עד שאת מכבש את הברבריים, בוא וכבוש את היהודים שמרדו בך' (- היינו דאשתו בבורותה הבינה שהיהודים התאבלו בתשעה באב כי הצטערו על שנולד לה בן, ושמחו בחנוכה על שמתה בתו), חשב מיתי לעשרה יומין ואתא לחמשה (- נעשה לו נס והגיעה במהירות על ידי רוח שאינה מצויה), אתא ואשכחון עסיקין באורייתא בפסוקא 'ישא עליך גוי מרחוק מקצה הארץ וגו'', אמר לון, מה הויתון עסיקין. א"ל הכין וכן. אמר לון, ההוא גברא הוא, דחשב מיתי לעשרה יומין ואתא לחמשה (- כשסיפרו לו מה לומדים ענה להם, עלי נאמר פסוק זה), והקיפן לליגיונות והרגן, אמר לנשיהן, נשמעות אתם לליגיונותי - ואין אני הורג אתכם, א"ל מה דעבדת בארעיא - עביד בעיליא (- מה שעשית באנשים שהרגת ועתה הם בארץ, עשה גם בנשים), ועירב דמן בדמן והלך הדם בים עד קיפרוס. באותה השעה נגדעה קרן ישראל, ועוד אינה עתידה לחזור למקומה עד שיבוא בן דוד". לאור מעשה נורא זה, מבאר העדות

שהוא 'לבר מגופא', ולכן לא נשנו הדינים במשניות שהן 'גופי תורה', אלא רק בברייתות, שנשנו 'בחורין'.

ובדרך הסוד דרך גם הלך "הישמח ישראל" מאלכסנדר זיע"א, משמי' דאביו (שם, חנוכה), באומרו כי משנ"ה אותיות נשמ"ה, בחינת הפנימיות, וכלל ישראל באותו הזמן פגם גם בבחינה הפנימית של פנימיות נפשם במעשה התנוונותם, וכדמצינו בחז"ל דחשך הוא יון שאמרו לישראל "כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק ונחלה באלוקי ישראל", ולכן לא הוזכר ענינם במשנה. ברם כיון שמטבע הקדושה שישראל אע"פ שחטא ישראל הוא, ונשאר בו איזה רישום מהקדושה בקרבו, לכן נזכר ענינם במשנה בדרך אגב, דרך רושם ורמז.

האור הגנוז

עוד מצאנו לברא בזה ע"פ הסוד, בספר "בני יששכר" (מאמרי חנוכה מאמר ב, אות י"ח), האריך בכך שנה חנוכה ענינו האור הגנוז, שהיה צופה ומביט בו אדה"ר מסוף העולם, ונגזז לצדיקים לעת"ל, והביא עוד מרבי פנחס מקוריץ זיע"א, דבכל חנוכה מתעורר בעת הדלקת הנרות האור הלז, והוא הוא אורו של משיח. ואחר כל זאת (שם, אות כא) כתב: "העידותי לך שלשה עדים נאמנים אשר הארת אור חנוכה הוא מבחינת אור הגנוז ה"ה הרב עיר וקדיש בעל הרוקח ז"ל אשר דבריו מקובלים מאליהו ז"ל, וכן מדברי הרב הגאון מהר"ל מפראג וכו' והרב הקדוש אשר הי' סמוך לדורותינו מפורסם ברוח קדשו הרב מהר"פ זצוק"ל מקארעץ. על כן היא מצוה שנרמזת בתורה בגניזה (שנגזז בה האור), וכן בספר הזהר הקדוש לא תמצא מדברים בענייני חנוכה (רק פעם אחת מוזכר נר חנוכה דרך העברה בעלמא, וכן בתיקוני הזהר), והוא מהטעם שכתבנו שהוא מן בחינת האור הגנוז". עי"ש דבריו המפליאים ומופלאים על פי סוד הענין.

ישוב "השפתי חיים"

הגר"ח פרידלנדר זצ"ל, משגיח דשיבת פוניבז', מישב זאת בספרו "שפתי חיים" בדרך אחרת, דכידוע עיקר המלחמה בחנוכה היתה סביב המנורה, המסמלת את התורה שבע"פ וכפי שהאריך בזה הנציב בהעמק דבר בתרומה, ואשר על כן לא כתב זאת רבי במשנה, דבא הוא ללמדנו "שכל מעלת ניסי חנוכה ומצוותיה היא במעלת התורה שבעל פה, שזכו וזוכים בה על ידי התעוררותם ועמלם של ישראל. כי אע"פ שהניסים, הגילויים וההשגות בתורה הניתנים לאדם משמים הם גדולים ובהירים יותר ממה שהאדם זוכה בעמלו, הרי שתפקידו של האדם הוא העמל והיגיעה בתורה ובמצוות. כי

"ולבי אומר לי שלא יצאו הדברים בסגנונם הנ"ל מפה קדוש של אדוננו החת"ס זיע"א וכו' ולענ"ד לאאמין שאמר זאת החת"ס – בזה הסגנון עכ"פ. ולא אכחד מאדוני הדר"ג שליט"א, כי הי' נדמה לי פעם שכל ההסבר הנ"ל לא ממקום קדוש יצא, אלא מהמחדשים רח"ל המהפכים ד"א חיים רח"ל"

נזכר שיניח אדם תפילין, ושבגד של ד' כנפות חייב בציצית, אלא תפילה של ראש אינו מעכב של יד ותכלת אינו מעכב לבן, ולא תנן 'חייב אדם להדליק נר חנוכה', אלא 'גץ שיצא וכו' רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור', ונר חנוכה גופא היכא הוזכר במשנה, אלא רגילים היו בכך".

ויש בנזן טעם להוסיף דהלא כל התירו וטעמו של רבי לכתוב את התורה שבע"פ היה מחמת "עת לעשות לה" שראה שנשכחת והולכת התורה, ולפיכך דברים שהיו ידועים לכלל לא הוצרכו להיכתב ולפיכך נשארו בגדר תושבע"פ (וכעין זאת חזיתי בספר 'ויחי יוסף' על חנוכה).

ישוב על דרך הסוד

נעבר לתשובתו הנזכרת, מביא היד נאמ"ן ידיעה מענינת, כי "בעבור פה במחנינו זה סאלוניקי יע"א, הרב בעל ס' שושנים לדוד פי' על הש"ס גדול כבוד שמו, דוד פאדרו נר"ו, חקרתי לפניו האי דנר חנוכה שלא נזכרה במתני' והשיב כי לו טעם בזה ע"ד הסוד. ואנוכי לא ידעתי וברוך ה' יודוע".

ואיזה טעם ישנו בענין זה על פי הסוד? זאת כבר הביא בעל ה"אוהב ישראל" (פרשת וישב), שעמד אף הוא על התמיהה הנזכרת, וביאר שחנוכה הוא בבחינת 'הוד',

ישראל מה טיבה, הלכו להם אצל רבן גמליאל לאושה, וקראו את המקרא, ושנו את המשנה מדרש הלכות ואגדות וכו'".

ומשום כך, משער הגר"ר מרגליות, דרבי חשש שהמשנה תבוקר על ידי הממשלה המרכזית ברומא, ועל כן השמיט ממנה כמה דברים חשובים כמו הגאולה העתידה על ידי משיח בן דוד, שלא הוזכרה אלא בדרך אגב במסכת ברכות ("כל ימי חייו – להביא לימות המשיח"), וכן כל עניני חג החנוכה, על הניסים שארעו בו ועל ההלכות שמקיימים בו, שידע שענינים אלה עלולים להיות למורת רוח לרומאים שיחשבוה לעידוד למרידה שהרי בחנוכה נלחמו ישראל כנגד המלכות שכבשתם, שלא כחג הפורים ששם נלחמו באישורה המלא של המלוכה. על כן לא הוזכרה אלא כבדרך אגב, ולא יוחד לה מקום כמו לענייני הפורים, שנקבעה להם מסכת שלימה – מסכת מגילה. (ויעיין שם כיצד מבאר על פי סברתו זו גם לענין מסכת תפילין ומזוזה).

אין מזכירים במשנה דברים ייחודיים לכל

ישוב נוסף הנמצא בדברי רבותינו הוא, דרבינו הקדוש לא הזכיר במשנה "דינים ידועים", כך יישב זאת הגאון רבי חיים אברהם מיראנדה, בספרו "יד נאמן" (הוזכר שמדבר הוא בענין זה בשדי חמד מערכת חנוכה, אך שם לא הובאה תשובתו), אחר שהציע קושיתו בזה"ל: "אף מאי דתמיהא לי בהך מילתא טובא הוא, כיון דתקנת נר חנוכה מקמי רבינו הק' טובא נתקן, למה לא הזכירו במשנה ביחוד ובפי', זמנה ודיני' וחיובה, כמגילה וידים ועירוב, אלא נזכר ענינה כלאחר יד, בההיא מתני' דגמל טעון פשתן בב"ק וכיוצא וצ"ע". וישב זאת עפ"ד הרמב"ם בפירושו המשניות למנחות (פ"ד, מ"א), שכתב שהמשנה לא דיברה על דיני הציצית והתפילין והמזוזה והברכות שחייבים לברך עליהם וכל העניינים התלויים בדינים אלו – "וסיבת זה בעיני: לפי שהיו הדברים האלו מפורסמים בזמן חיבור המשנה, והיו עניינים ידועים ונהוגים ביד כל העם כלל ופרט, ואין ענין מהם נפלא משום אדם, ועל כן לא ראה לדבר בהן, כמו שלא הסדיר התפילה, רצה לומר נוסחה ואין יתנהג שליח ציבור, לפי שהיה מפורסם, ולא חיברו בזה סידור, אבל חיברו ספר גמרא וביאורו". וכך גם לענין חנוכה, שלא הוזכר במשנה, משום שהיה מפורסם וידוע לכל, ובסיומו כתב – "ואנן מה נענה אבתריה ודי בזה ותו לא מידי".

וכעין זאת מביא בשו"ת 'בית נפתלי' סי' כ"ח בהג"ה, וכן הוא בשו"ת 'יד יצחק' ח"ג סי' רצ"ד סק"ד, וכן כתב החתם סופר בחידושו למסכת גיטין (ע"ח). כשדן בלשון האמירה בעת ניתנת הגט, וזה לשונו: "ואל תתמה, שהרי בשום מקום במשנה לא

"זוהי היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם, נשתכחו התורה והמצוות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב, והגיע העונש בסוף למה שאמרו רז"ל (בבא בתרא ג'): 'כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא – עבדא הוא', שנכרתו כולם בעוון הזה. ואף על פי שהיה בזרע שמעון עונש מן הצדוקים, אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי, והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום". נורא! כי על אף כל צדקותם, שאלמלא מעשיהם נשתכחה תורה מישראל והלכו פעלו במסירות נפש עצומה, הרי שבלוקחם את המלכות עברו על דברי יעקב ונענשו עונש כה חמור, וכחלק מעונש זה גם לא נזכרו בתורה הקדושה, דכשם שלא נותר להם זרע כך לא נותר להם כביכול זכר במשנה (ואמנם עצם מעמדם של בני חשמונאי כמלכים הוא דבר שדשו בו רז"ל ויש בכוחו לפרנס מאמר בפני עצמו).

מו"מ בין הגאונים שליט"א

ומציאה מצאתי, דין ודברים מרתק בענין זה, בין הרבנים הגאונים, הגרמ"מ שולזינגר וגאב"ד ערלי שליט"א בענין זה אשר הובא בספר משמר הלוי עמ"ס חגיגה (סי' מו - מט) ותחילתו בשאלה ששטח הגרמ"מ קמי' הגאב"ד שליט"א, "ובעניי לא זכיתי להבין, אם באמת מפני חטאם של החשמונאים בתפיסת המלוכה שלא כדין מזרעו של דוד ראוי שלא להזכיר את נס חנוכה במשנה – אם כן מה זה נוגע שרבינו הק' מסדר המשניות הי' מזרע דוד המלך? וכי יש כאן ענין של נגיעה אישית פרטית ח"ו, שבגלל שפגעו במשפחת רבינו הקדוש לכן הענישם. ואם הדבר מצד עצמו מחייב שלא להזכירם, אם כן יהי' מסדר המשנה מי שיהי' ומאיזה משפחה שיהי' ג"כ לא הי' מזכירם, ומה זה נוגע שרבינו הקדוש

לעשות כן אחרי שהתפרסם. ולכאורה צריך להבין מדוע היה ענין כלל לבטל החנוכה, עד שהיו צריכים סיבה לא לבטלו.

זאת ועוד כבר תמה היעב"ץ בהגהותיו, איך יתכן שקבעו תענית ציבור בלי ידיעת גדולי ישראל כר"א ורבי יהושע, עד שיצטרכו הללו לעשות מעשה כנגד? וע"פ השערת החת"ס והחידושי הרי"ם זיע"א, יצא שם לומר דכיון שהנשיאים לא היתה דעתם נוחה, דלא הסכימו כלל לקבוע נ"ח למצוה בקביעות, והיו הם מקילים בחג זה, לפיכך הסכימו הם לגזור בו תענית, עד שרבו עליהם תלמידי ריב"ז ר"א ור"י וקבעו אותה לחק עולם. עכ"ד ע"ש. ואגב, לפי זה אפשר לבאר מהו "ולשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים" דנתקשו רבים מדוע לא קבעו זאת לימים טובים עוד באותה השנה, ואפשר דמחמת דדעת בית דוד לא היתה נוחה מכך המתנינו].

"חוט המשולש החדש"

ואכן ב"חוט המשולש החדש" הובאו הדברים בנוסח שונה, ולפיו אמנם לא היתה כאן השמטה מכוונת: "ומרגלא בפומי כי נס חנוכה לא זכר כלל במשנה. ואמר טעמו כי רבינו הקדוש מסדר המשנה הי' מזרע דוד המע"ה ונס חנוכה נעשה ע"י בית חשמונאים שתפסו המלוכה ולא היו מזרע דוד וזה הרע לרבינו הקדוש ובכתבו המשנה עפ"י רוח הקודש נשטט הנס מחיבורו". (וכך הובא גם בספר "טעמי המנהגים", תתמ"ז עמ' שס"ה) היינו דלא היה זה בכוונת מכוון אלא מרוח הקודש עשה כן.

חנוכה לא הוזכרה במשנה – עונשם של החשמונאים

ביאור מעט שונה מבאר תלמיד החת"ס בשו"ת מהריא"ץ (או"ח סי' ע"ח) אחר שהביא דברי השואל שראה את ההשערה הנזכרת בחוט המשולש, דלכאורה בדברים אלו שעשה כן רבינו הקדוש לכבוד אבותיו יש בזה ח"ו חילול השם, ודוחה דבריו ומבאר, דודאי לא עלתה על דעתו של החת"ס לומר שמשום כבוד אבותיו עשה כן, אלא לשם שמים היתה כוונתו, שהרי החשמונאים נטלו את המלוכה שלא כדין, היה זה מענשם שהגיעם לא להיות מוזכרים במשנה במפורש. הרי דאין זה מכח רוח הקודש שכביכול היא שפעלה כן על ידי מסובב הסיבות, אלא שכך בחר רבילנהוג אלא שעשה כן לא בשל כבוד אבותיו אלא לשם שמים, שזה היה עונשם של החשמונאים.

ואכן כבר ידועים הדברים הנוראים אודות עונשם של החשמונאים, המובאים ברמב"ן עה"ת עה"פ "לא יסור שבט מיהודה" (בראשית מ"ט, י') והוזכרו גם באבודרהם, ונביאם כלשונם:

עיקר מעלתו וחשיבותו בעני הש"ת היא כפי גודל רוב המאמצים שמשקיע בלימוד התורה ובעבודת הש"ת. דכידוע עיקר העמל והגיעה הם בתורה שבע"פ ולא בתורה שבכתב, ולכך לא נתן להיכתב אלא להילמד בעמל ויגיעה.

סברת החת"ס והחידושי הרי"ם

ועתה נגיע למה שפירסם את השאלה הנזכרת בין כל יודעי דת ודין, והוא הפולמוס הגדול שנתעורר בעקבות תשובה המובאת בספר "חוט משולש" על ידי נכדו של ה"חתם סופר", הגאון רבי שמעון סופר, דמרגלא בפומיה דהחת"ס זיע"א, שרבינו הקדוש השמיט את ענין חנוכה ולא הזכירו במשנה משום שהיה לו הקפדה על בית חשמונאי שפגעו בכבוד אבותיו, דרבי מבית דוד קאתי, וכתוב בהו "לא יסור שבט מיהודה", והם העמידו מלך מן הכהנים. ע"כ.

רבים הסתפקו עד כדי פקפוק במהימנותה של שמועה זו, ובפרט באופן בו הובאה, שממנו ניתן להבין כאילו השמיט רבנו הקדוש בכוונת מכוון את ענין החנוכה משום כבוד בית אבותיו.

אם כי חברים נוספים יש לה להשערה זו, יעויין בספר "הגיגי ירוחם" מה שכתב שפעל זאת רבי יהודה הנשיא לחזק את הנשיאות, וראיה לדבר הביא ממה שמצינו בגמ' הוריות יג: שקנס רבן גמליאל את ר"מ שלא תאמר שמועה מפיו "איסוק ליה לר"מ אחרים ולר' נתן יש אומרים", ואמרינן בגמ' שם – "וכד הוה מתניה ליה רבי לר' שמעון בריה אחרים אומרים, א"ל מאן הם הללו שמימיהם אנו שותים ושותם אין אנו מזכירים. א"ל, בני אדם שבקשו לעקר כבודך וכבוד בית אביך" ואיתא שם עוד – "אמר רבא אפילו רבי דענוותנא הוא תנא אמרו משום ר' מאיר, אמר ר' מאיר לא אמר".

וכמו כן מצאתי דיש שהביאו שמועה זו משמ"י דהחידושי הרי"ם, דבשביל שהי' לבם של בית הנשיא מרה על החשמונאים, שנטלו מהם המלוכה, והוא נגד התורה דלא יסור שבט מיהודה, לכן לא הזכיר רבינו הקדוש דיני החנוכה במשנה. [יעויין בספר יבין דעת – חסדי אבות סי' י"ז, שהאריך לבאר עפ"י למה דמצינו בגמ' ר"ה יח: דנחלקו חז"ל אם בטלה מגילת תענית או דאכתי כל המועדים הנזכרים בה אסורים מלהתענות בהם, ומביאה הגמ' "מעשה וגזרו תענית בחנוכה בלוד וירד ר"א ורחץ ורבי יהושע וסיפר ואמרו להם צאו והתענו על מה שהתעניתם" הרי דחנוכה אסור בתענית. ודוחה הגמ' שאני חנוכה דמיפרסם ניסא ופירש"י, "כבר הוא גלוי לכל ישראל ע"י שנהגו בו המצוות והחזיקו בו כשל תורה ולא נכון לבטלו", היינו דרצו לבטלו ברם לא נכון

האדמו"ר מערלי שליט"א

"העידותי לך שלשה עדים נאמנים אשר הארת אור חנוכה הוא מבחינת אור הגנוז ה"ה הרב עיר וקדיש בעל הרוקח ז"ל אשר דבריו מקובלים מאליהו ז"ל, וכן מדברי הרב הגאון מהר"ל מפראג וכו' והרב הקדוש אשר הי' סמוך לדורותינו מפורסם ברוח קדשו הרב מהר"פ צוק"ל מקארעץ".

"הדרן עלך מסכת חנוכה"

בספר "בית אהרן" (ד' מה, טו"ד) מובא מעשה שהיה אצל מהרא"ש מסטאלין זיע"א, שציוה על חסידיו ביום אחרון של חנוכה 'זאת חנוכה', לשורר פעם אחרי פעם – "הדרן עלך מסכת חנוכה", לאמור כי השפעת הימים הללו ישארו ויחזרו על כל איש ישראל, כי אף שמסכת חנוכה אינה תחת ידינו, הרי שהשפעתה ואורה חי וקיים.

רבי הקדוש ואפשר דענינו להענישם שלא יוזכר שמם על הנס כפי שהורידו שם יהודה מן המלכות ואפשר שחשב שאין זה כבוד שמים כשנעשה בדרך איסור. וכבר ראיתי שהקדימני בחילוק זה בין שתי התשובות של החתם ספור הגרש"צ שפירא זצ"ל בעל "המאור שבתורה" (הו"ד) בספרו של בנו הגרא"ל שפירא "חזון למועד" על חנוכה) ודייק זאת מלשון החוט משולש שכתב שלא הוזכר "נס חנוכה" והחת"ס דן בדיני חנוכה ודפח"ח. ■

להשיב, דכאמור השאלה מתחלקת לשני חלקים; למעשה הנס שלא הוזכר ולדיני החג שלא הוזכרו. דדיני החג שלא הוזכרו טעמו כפי שהביא החת"ס עצמו בחידושו מפני שהיו ידועים לכל – וצריך לומר לכאורה שהיו ידועים על כל פרטיהם, ושמא הכוונה מחמת שכבר נכתבו במגילת תענית כנזכר. ברם מה שהובא בחוט המשולש וחי' מהרי"א, כי זה בא לבאר מדוע לא הוזכר הנס עצמו, שיש בו פירסומא ניסא וריבוי כבוד שמים, ועל כך נענה החת"ס וביאר דכיון שהיה בזה הפך "לא יסור שבט מיהודה" השמיט זאת

האו מזרע דוד? ולענ"ד, זה חמור מאד לומר דבר כזה, "ולא ימצא כזה בחבורת חז"ל", כלשונו הקוה"ט של אדונו החת"ס זיע"א בשו"ת חאו"ח סי' ר"ח. הא חדא. ובכלל, מה ענין זל"ז, ומה קשר יש בין חטאם בתפיסת המלוכה ובין לא להזכיר את הנס. והלא בברייתא הוזכר, וחז"ל הקדושים קבעו את ימי החנוכה לימי הלל והודאה והדלקת הנירות, והרמב"ן כתב שקבלו עונשם על ענין המלוכה (וכמדומה שהר"ן בדרשותיו פליג על הרמב"ן הזה, ואין לי הספר) עד שכל האומר מבית חשמונאי וכו' ומה זה תוספת עונש שלא להזכיר את ענין הנס שעשה הקב"ה? ועוד את"ל אפילו שהיה טעם שלא להזכיר את ענין הנס במשנה, אבל הלא גם ההלכות המעשיות של חנוכה לא הוזכרו במשנה". עיי"ש אריכות לשונו, ולא נתקרה דעתו של הגרמ"מ, עד שכתב – "ולבי אומר לי שלא יצאו הדברים בסגנונם הנ"ל מפה קדוש של אדונו החת"ס זיע"א וכו' ולענ"ד לא אאמין שאמר זאת החת"ס – בזה הסגנון עכ"פ. וכו'. ולא אכחד מאדוני הדר"ג שליט"א, כי הי' נדמה לי פעם שכל ההסבר הנ"ל לא ממקום קדוש יצא, אלא מהמחדשים רח"ל המהפכים ד"א חיים רח"ל וכו' וכו', והי' לי הפתעה גדולה היום לראות את המובא הנ"ל בספרא דבי רב מר ניהו רבה שליט"א, שממקום קדוש יהלך מבאר מים חיים דמשה ספרא רבא דישראל זיע"א, אך לענ"ד זה תמוה כנ"ל, ולא אוכל למצוא מרגוע לנפשי עד עת בוא דברו הטוב של כבוד הדר"ג שליט"א לבאר לי בטובי ובעוונותי מה טעיתי בזה" והגאון גאב"ד ערלוי שליט"א השיבו במכתב:

"הנני משיב מפני הכבוד על מכתבו היקר, הנה האמת אגיד שגם אנו לא הבננו על בוריו דברי שו"ת מהרי"א ב"ש רבו מרן החת"ס, בכ"ז לא הרהרנו ח"ו על נאמנות עדות התלמיד ההגון, אחד מן הגדולים וצדיקים בדור שאחריו. אמנם, יתכן שיש קצת אי דיוק – ויודעים אנו שדעתנו קצרה לעמוד על דעת קדושים, על כן לא הכנסתי עצמי על גוף הדברים, למרות שגם אנו הרגשנו שזה דבר שקשה להבין – ואין אנו נוהגים להרהר אחרי דברי גדולי הדורות הקודמים, וכש"כ שלא לסתור אותם אם הם דברים שתלוי בשיקול הדעת, כי דעתם הי' יותר רחבה ורח הקדוש הופיע בבית מדרשם, ומי אנו שמחמת מיעוט הנבטנו נאמר שכל ההסבר יצא מהמחדשים רח"ל, כיון שנוזכר בספרו של גדול וצדיק ששימש את ק"ז מרן החת"ס זצ"ל".

ואחר דבריהם המאלפים זה בכה וזה בכה, נחזור לנידון האמור, בסברת החת"ס המובאת בחוט המשולש, דעוד יש להסתפק מכך שהחת"ס בחי' מביא טעם אחר ולא הזכיר כלל זה הטעם. ואמנם על זה יש

פשר החזיון הנפלא

לבד מהשאלה הנזכרת בתוככי המאמר, על מה ולמה לא נזכרו נס החנוכה ודיניו במשנה, הרי שישנה שאלה נוספת לא פחות מרתקת, והיא על ולמה לא נזכרו מעשי החשמונאים בתלמוד בבלי או ירושלמי, ובמדרשים. וכבר דשו רבים בנושא זה, ותשובה נפלאה עונה על כך **הגאון רבי טוביה יהודא טביומי זצ"ל**, אבד"ק סוכטשין ומי שהיה מחברי מועצת גדולי התורה בדור שלפני החורבן, בספרו המיוחד **"טל לישראל"** במאמר הי"ג, מאמר "שומר ישראל" ולחיבת הדברים נביאם ככתבם וכלשונם:

בקרב – מלבד החוקים, הדינים וההלכות, שנאמרו ונשנו למשה מפי הגבורה – גם הדעות וההשקפות הישראליות, המחשבות, הרעיונים וההגינות, ילדי הרוח הישראלי. כל מה שהגתה והרתה הנשמה הלאומית הישראלית מקומה בהתלמוד. האגדות והסיפורים, המשלים והפתגמים, קורות ימי חכמי ישראל וסופריו שבאו בתלמוד, ערוכים כולם ברוח האומה, סגולותיה והלך מחשבתה. בכן אך אישי האומה, שחיו ופעלו ברוח האומה, יצרו ועבדו לטובת התפשטות אידיאלי האומה, הם מקומם בהתלמוד; אך הגיבורים שהתגברו על יצרם והצטיינו על שדה מלחמת הרוח, הם נזכרו בו; אך המעשים שריח המוסר הישראלי נודף מהם, הם נקבעו בו, ברם מלחמות החשמונאים, בכל גודל נחיצותן בשעתן, אך ערך "צורך שעה" להן ולא ערך דורות, ערך דבר שנוח לו שלא נברא יותר משנברא, בהיות עצם דבר המלחמה מהדברים שנפשה של האומה הישראלית קצה בהם, מהדברים שפיגול הם לרוח ישראל. המלחמות הנחוצות בשעתן, הן בבחינת סמי מרפא, המזיקים לבריאות ומטיבים לחולה, שבשעה הראשונה שהחולה קם מחליו מתבערים הם מן הבית.

הגיבורים החשמונאים, בכל הגדולות והנפלאות שעשו לעמם, הרימו ערך לאומם אך בעיני העמים האחרים ולא בעיני עם ישראל עצמו, הם הוסיפו לויית חן לאומתם בתור אומה ולא בתור ממלכת כהנים. לא ניצחון על שדה הקרב הוא שאיפת עם הנביאים, כי אם ניצחון על שדה הדעת, ניצחון על שדה המוסר, ניצחון האמת על השקר, הצדק על הכח, והספר על הסייף.

ויש לך לדעת קורא יקר, כי מלחמות החשמונאים, בכל נחיצותן ותועלתן בשעתן, הביאו תוצאות רעות ומרות בדורות שאחריהן; ההשתמשות בכלי זיין וההתרגלות בקרב בימי המלחמות, שארכו כשלושים שנה, השרישה בקרב הדור הצעיר נטיות רעות, נטיה להתגרות וקחת נקם באויביהם, והיא שגרמה למלחמות תדירות עם העמים שכני ארץ יהודה בימי ממשלת בני יוחנן הורקנוס; מלחמות שלדברת חוקרי דברי הימים, היו בעקרות מלחמה לשם מלחמה; מלחמות שהחלישו את המצב המדיני היהודי; מלחמות שהביאו את "פומפיוס" לשערי ירושלים ושמו עם ישראל למרמס לרגלי רומא; מלחמות שאת תוצאותיהן רגיש ישראל עד היום הזה."

"לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי" (זכריה ד, ו) – האימרה הנבואית הזאת, היתה חקוקה וחרתה על לבות בני האומה הישראלית שבכל התקופות והזמנים, ונתנה חותמה על הספרות, המעשים והחיים הלאומיים והפרטיים. האימרה הזאת כה ספוגה בדם התמצית הישראלי, מושרשת בעומק הנשמה הישראלית.

בעת שכל העמים – הקדמונים וגם הנאורים המודרנים – רוחשים רגשי כבוד והערצה להגביר בעל הזרוע, המפיל שונאיו לפניו, חש עם ישראל עוד לפני שלושת אלפים שנה גועל נפש לבעלי אגרופין וגברי אלמי... בעת שקשת גיבורים וחרב גאווה נחשבות אצל כל העמים לתפארת גבר, נחשבות הן בעמנו לקלון וגנות האנושיות, כדברי חכמינו ז"ל (שבת ס"ב ע"ב) "לא יצא האיש לא בסייף ולא בקשת ולא בתריס ולא באלה ולא ברומח... וחכמים אומרים אינו אלא לגנאי, שנאמר (ישעיה ב, ד) וכתתו חרבותם לאתים..."

זוהי סיבת החזיון הנפלא, שבהתלמוד, היכל ספרות ישראל, לא באו בו דברי ימי המלחמות הישראליות-הלאומיות, כמלחמות החשמונאים ודומיהן, ולא הוזכרו בו שמות הגיבורים שהשליכו נפשם מנגד בעד חופש עמם וארצם. לא אך שמות הגיבורים, כיוחנן בן לוי מגוש חלב, שמעון בן גיורא ואלעזר בן שמעון וחבריהם, שקנו להם שם כגבורתם במלחמת טיטוס – כי אם גם שמות האחים החשמונאים, גיבורי ואהובי העם, הנישאים ברטט חובה על שפתי העם; שמות הגיבורים שלחמו כאריות בעד שמירת התורה וטהרת המקדש, גם מהם אין זכר בכל הספרות התלמודית. והאם אפשר להעלות על הדעת חלילה כי בא זה במקרה או בכוונה רעה ח"ו, חלילה וחס! הן נדע גודל נפש חז"ל ומידתם היקרה, מדת החזקת טובה לכל איש ואיש שעשה דבר גדול או קטן לטובת התורה והעם, והלא משניות שלמות באו ביחוד להזכיר לשבח שמות האנשים שעסקו בצרכי המקדש באמונה, ושמות הגיבורים החשמונאים, שבדמי נפשם שחררו המקדש וטהרו אותו מטומאת היוונים והמתיוונים, שמות אלה העלימו חז"ל מאתנו, בלי שום טעם כלל? אתמהא.

פשר החידה הסתומה הזאת כך הוא:

התלמוד הוא האומן והמחנך הישראלי, המלמדו, מחנכו ומדריכו למוסר, מידות ומעשים טובים. התלמוד אוצר

מאמר "דרכיה דרכי נועם" ממרן רבי יוסף יוז'ל הורביץ זצוק"ל ה'סבא' מנובהרדוק

מאמר זה ראה אור לראשונה - לפני למעלה משמונים שנה - בכתב העת 'אור המוסר', (חוברת י"ב שנה חמישית; ר"ח סיון ורשה תרפ"ז) ולא נדפס בספרו 'מדרגת האדם'. (חלקים מהנדונים כאן נדונו במדרגת האדם, מאמר תיקון המידות פרקים ב,ג,ד, וכאן נבנה מהלך הדברים באופן אחר, ובתוספות מרובות). את לשון המאמר השארנו כמות שהיא, ורק הוספנו פיסוק, קיטוע ומראי מקומות.

כתב העת הנ"ל - "כלי מבטאם של הישיבות הק' דנבהרדוק "בית יוסף" בפולין" - החל לצאת בשנת תרפ"ג, ובו הופיעו כמעט דרך קבע מאמרים מהגרי"ס, הגרי"ז מסלנט, הגרש"ז מקלם, הגר"י בלזר, הגר"נ אמסטרדם, וכמובן - הסבא מנובהרדוק גופא. ושאר גדולי רבי המוסר שבדור. לצידם, הופיעו מאמרים מגדולי ונפילי נובהרדוק: הגר"א יפה'ן, הגר"ד בליאכר, הגר"ד בודניק, הגר"א זלמנס, הגר"ש וינטרוב, הגר"י בארנצ'יק, הגר"י ולדשיין, ועוד. עם עליית נובהרדוק לארץ, המשיך כתב"ע לצאת, עד שנת תרח"ץ.

פרק א

"ראה נתתי לפניך את החיים והטוב, המות והרע ובחרת בחיים" (דברים ל, יט). "משעה שנאמר בסיני הדברים האלה, מפי עליון לא תצא הרעות והטובות, אלא מאלי' בא הטובות לעושי הטובות, והרעות לעושי הרעות, א"ר חגי ולא עוד אלא שנכנסתי עמכם לפני משורת הדין ואמרתי לכם ובחרת בחיים", (מד"ר ראה).

אחד מסימני חכמת הבורא שנבחן בברואיו, הוא בריאת מין האדם, מה שבראו על תכונת הבחירה, שיהי' האפשרות ביד האדם לעבור על רצון בוראו. מה שזה פליאה גדולה באמת, כי לו נצייר טרם שנברא האדם, וחפץ הבורא הי' לברוא את מין האדם באופן כזה שיהיה' דו פרצופין, היינו מצד שכלו יהי' כמלאך אלקים, בשכל נבדל מן החומר, ומצד השני יהיה' לו נטי' לעבור על רצון בוראו, ודאי שלפליאה גדולה יחשב בריאה זו, כי איך יתכן שנברא בצלם אלקים יחטא לאדון עולם? כי הרי חלק אלוה ממעל הוא למעלה מכל המקרים הן ממיני האנוס והן ממיני הפיתוי, להיות נמשך אחר החטא.

אלא שהבורא הכל יכול, שלא נמנע ממנו אף הבריאה הזאת, שעשה הרכבה קטנה, וחיבר את החומר אל השכל, וקשר השכל הנגזר מעולם העליון בגוף עפריי קשה זמני, וההרכבה הלזו בכחה להמשיך את השכל המביט מסוף העולם ועוד סופו, לעזוב הקשר שקשרו הבורא לחיי עולם, ולשים כל מבטו ומגמתו להדבק בחיי שעה, שיש בינו לבין

חומר, ע"י בקשת צרכיו ומאוייו. וכאשר תתעורר בקרבו נטיתו הנטוע בנפשו פנימה אל העולם העליון, ותוכיחוהו על אשר שכח תכליתו האמיתי בעולם, ירגיש בעצמו כי קשה לו לפרוש מתולדות החומר ותוצאותיו ואפילו מדבר הבל שיש בו סכנת מות, מרגיש ג"כ מלחמה פנימית, כי יקשה לו להפרד ממנו אחר שהורגל בו. וכמה נפלא בזה חכמת הבורא היודע סוד כח הנגיעה החומרית עד שיכול להטות בנגיעתו אף שכל פשוט במלאך אליו.

וע"ז כתב הגר"א ז"ל (משלי ט"ז כ"ד) עה"פ "ארח חיים למעלה להשכיל למען סור משאול מטה", "האדם נקרא הולך, שצריך לילך תמיד מדרגא לדרגא, ואם לא יעלה למעלה ירד למטה ח", כי בלתי איפשר שיעמוד בדרגא חדא, וזה אורח חיים למעלה למשכיל וגו' למען וגו' כדי שלא יטה לרדת למטה שאולה, ומחמת האורח חיים יסור משאול", עכ"ל. ומבואר הדבר, כיון שכח הנגיעה עם החומריות כ"כ חזקה אז צריך האדם בהכרח להוסיף יראת שמים בכל יום, ולרדוף תמיד אחר מה שעדיין לא הגיע, כי אם יעשה גבולין בשלימותו בהכרח שירד מטה מטה, כי אותו העיכוב ימשכוהו מטה מטה, כי הנפשות תאותם רבה להשיג תכלית הרע, ואם לא יעמול להגיע למדרגת קדושי עליון, לקדש את עצמו אף במותר לו, אז יכול ליפול בפח החומריות עד שלא יהי' לו פנאי גם להשגיח ע"ע לראות באיזה מצב הוא נמצא מפני כח עורונו הנגיעה.

ויסוד זה הורנו הכ' "אנשי קודש תהיון לי, ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" (שמות כב,

ל). פתח ב"אנשי קודש" ומסיים "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" שגם המון העם נזהרים בזה? אמנם התורה מזרז לרדוף למעלה "אנשי קודש" שאין זה מותריות אלא הכרחיות, שאם לא ישתדל האדם לעלות מעלה מעלה למדרגת "אנשי קודש" אז איננו בטוח גם מהמדרגות הקטנות ממנה, עד שבמשך הזמן יכשל אף באיסור נבלה וטרפה: כי בלי יראת השם אין מעצור לרוחו, בשעת הנסיון לעשות כל מה שטבעו המגונה יסיתוהו לזה, אם מטעם פקוח נפש דמיוני, או טעם שלא יוכל להתנהג אחרת מחבירו הרעים.

וכגון זה אה"כ (ויקרא יא, מד) "ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ וגו' והתקדשתם והייתם קדושים", פתח' באזהרה על טומאת שרצים שהיא אזהרה כוללת, וסיים "והתקדשתם והייתם קדושים" שזה לכאורה אזהרה ליחידי סגולה? אמנם גם בזה הורנו הכ' כי פשרות בתורה אין, וההכרח להתרחק מטומאת שרצים מחייב הוא להתרחק ג"כ מדבר המותר קצת, כמ"ש (בחובת הלבבות) "חסידים הראשונים היו פורשים שבעים שיערים משערי המותר, מיראתם פן יגיעו שער אחד משערי האסור", ואם לא יעלה אדם למעלה מפני מעכביו הטבעיים, אותם המעכבים גופא יורידוהו מטה מטה, עד שבהמשך הזמן לא יקשה בעיניו אכילת

1 הערת המערכת: בלישנא דקרא הוא איפכא: "כי אני ה' אלוהיכם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ". פתח ב'והתקדשתם' וסיים ב'ולא תטמאו בשרץ'.

שקצים ורמשים, מפני הדוחק שיבאנו לכך. נתברר לנו מזה, עד כמה חייב האדם להתרחק מנגיעותיו החומריות, שאם לא ישתדל למשול עלי' תמשול הנגיעה החומרית עליו עד אכילת שקצים ורמשים ממש ח"ו. וכיון שהאדם נוגע הרבה עם שאלות החיים החומריים וצרכיו, לא יוכל להמשך אל עבודת השלמות, אלא לאחר שיתברר אצלו, כי התורה היא התועלת גם בחיים, מלבד שלימות המעלות העליונות שנותנת לעוסקי' לזכות על ידה לחיי נצח, כדי שלא יפתהו נגיעות עם החיים שיבקש חיי ההבל, ויריץ להגיע אל הכבוד המדומה. והרמב"ן ז"ל כתב עה"כ (שמות טז, ד) "למען אנחנו הילך בתורתי אם לא", "למען יהודיע כי יש תועלת וסיפוק צורך בעבודת ה'". ויסוד זה מצינו בחז"ל האמור "מאז נאמר בסיני הדברים האלה, מפי עליון לא תצא הרעות והטובות, אלא מאלי' בא הטובות לעושי הטובות והרעות לעושי הרעות": ביאורו כי ראוי לאדם לדעת, כי הטובות והרעות הכתובים בתורה אין זה רק גזירת מלך, ואין שום תועלת ח"ו מהמצוות לחיי האדם, ולא שום נזק מהעבירות לחיי האדם, וצריך לקיימם רק מפני שכך גזר הקב"ה, בגדר קנס ומס על האדם - לא כך הדבר, כי צריך האדם להכיר, כי רק התורה היא החיים במציאות, והמצוה היא תועלת האדם אף בעוה"ז ומכש"כ בעוה"ב, והעבירה היא נזק גם בעוה"ז ומכש"כ בעוה"ב, עד שהאדם השם לבו על דרכיו ומעשיו, הוא היודע בחוש כי אין דרך אחרת בעולם זולת התורה, וכן היוצא מגדרה כבר טובע בגלי המדות הרעות למעלה ראש, ומתחרט באחריותו להצילה ממצודתו שנלכד בה, ואז"ל (אבות ו, ט; סוטה כ"א) ע"פ "בהתהלך תנחה אותך" (משלי ו, כב) בעוה"ז, כי התורה תנחה את האדם בכל עניניו להצלחתו בזה ובבא.

פרק ב

"הטובות משלמות לעושי הטובות": ביאורו שכל מצוה היא טוב ממש ואין זה שום מס אלא חיים, וכ"ש שאין בה נזק. נתבונן נא בענין של "קנאות" אשר האדם מפחד לקיימה בפועל, אבל רק ממנה תוצאת חיים, כמשא"כ (במדבר כה, יא) "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל, בקנאו את קנאתי, לכן אמור לו, הנני נותן לו את בריתי שלום, ונתתי לו ברית כהונת עולם וגו'. הנה הוואה מרחוק איך שפנחס מעמיד את עצמו בסכנה, ויקם מתוך העדה, להרוג נשיא בישראל, בשביל עבירה בפרהסיא, ושומע איך שהנשיאים מרננים אחריו (עי' סנהדרין פב, א) "הראיתם בן פוטי זה, שפיטם עגלים לע"ז, יהרוג נשיא מישראל" עד שרצו להרגו, והוא מעמיד את נפשו בסכנה, איך ישפוט על הדבר הזה, אם קרובה

היא לתועלת או לנזק? בטח שידין כי הרחיק בזה מעצמו כל תקוות התועלת להיות עוד מעתה מרוצה לקהל, והדחה מעליו המשכת העם, וכ"ש שימנעו מלעשותו לכהן גדול, ולא די שהרחיק מעצמו התועליות הללו, אלא גרם סכנה עצומה לנפשו, כי הרי י"ב נסים נעשו לו, כדי להצילו מהסכנה שרחפה עליו (עי' בתרגום יונתן בן עוזיאל שם פסוק ח'), וכש"כ שאין לו לקוות שיבחרוהו לכהן גדול.

אמנם מצינו בתורה להיפוך, כי התורה אמרה שיתהפכו לבם של ישראל לאהבתו, ויתכן שמלבד מה שזכה לזה מצד מתנת ד', גם המילא דעלמא מחייב כן "כי הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו" (עי' עירובין יג, ב): "כל המחזר על הגדולה, גדולה בורחת ממנו. וכל הבורח מן הגדולה, גדולה מחזרת אחריו", כי נטוע בלב כל אדם אהבה אל האמת, והמשכה רבה אל איש האמת, ולכן כאשר בורח מן הכבוד ועושה מעשהו לש"ש, אז רבו הקופצין עליו לחבבהו. ואצל פנחס כיון שפעולתו לש"ש כמו ש"כ "בקנאו את קנאתי" ולא "קנאתו", לכן נמשך מזה שיהי' בהכרח לו "ברית שלום" וגם "ברית כהונת עולם", כי אימתי תעשה הכעס רושם רע על אחרים, בשעה שרואים שכעסו בא מאכזריותו, או בשביל אהבת עצמו, אבל בשעה רואים שכל כעסו רק לש"ש ולא לכבוד עצמו הוא דורש, אז מכירין אותו ומודין בו, אפילו אלו שהביטו תחילה בתמהון עליו כמש"כ (משלי טז, ז) "ברצות ד' דרכי איש, גם אויביו ישלים אתו".

הרי לנו מזה מהנסיון "שהטובות משלמות לעושי הטובות". משא"כ החנוף לרשע אף שלכאורה נדמה שמקרב להמשכתו, אבל לבסוף "סהדי שקרא אאוגריהו זילא" (סנהדרין כט, א). כי סוף כל סוף הכל מכירין בו שכל תהלוכותיו סובבין על אהבת עצמו ובקשת תועלת הפרטי, ומתרחקים ממנו "כי הרודף אחר הכבוד, הכבוד בורח ממנו".

וכן בענין ה"לשמה", שנדמה לאדם שהתורה אסרתו בהנאה כל רגשי הכבוד והשררה, וכשיחשוב לבחור הדרך של לשמה, שיהי' כל מעשיו לש"ש בלבד, מוכרח הוא להנזר מכל חברת בני"א, מה שמביט על זה כעל קנס כבד, שקשה לקיימו. אבל באמת הדבר אינו כן, כי התורה לא שללה מן האדם שום דבר בעולם, אלא נתנה לו הכל, וגילתה לו מציאות החיים כי סוף כל סוף בדרך של "שלא לשמה" לא יסע רחוק, ובסוף כאשר יעבור זמן הנגיעה יפסיק עבודתו, ואף בשעת עבודתו מרגישים בו כי כוונתו בקשת הנגיעה העצמית, ומבטלין אותו. ויש נפ"מ גדולה בין הלשמה של העובד, להלשמה של דין הגט, או מצה או תפילין וכדומה, ששם הלשמה איננו משונה עצם הדבר מסוג דומם לסוג חי, אבל הלשמה של לב האדם, אם ישתדל להגיע אליו, אז כל יגיעה

קלה בזה עושה רושם גדול על הלב להפוך פנייתו, לייחד לבבו, לאהבה ויראה את ד', ולהרחיק כל שיתוף הנסתר מלבו, שלא יעבוד לעבדים רק יעבוד לבורא הכל, ונוצר בלבבו רוח של חירות משיעבוד הנבראים כמוהו, לשעבד לבו לד', ולא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם, ועומד ברוח גבורה ושמחה, לא ידאג מהעדרם ולא ישמח בהשגתם, ואין לך רוח חיים גדול מזה. וסוף הכבוד לבוא, כי כל הגה שיוציא מפיו, הוא דברים היוצאים מן הלב, ונכנסים אל הלב, לעשות פרי רב כמשא"ל (ברכות ו, ב) "כל מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין", ואז"ל באבות (ו, א) "הלומד תורה לשמה וכו' ונותנת לו ממשלה" - ממשלה על עצמו שאינו מקושר לשום רשות זולת התורה, והשנית שסוף הכבוד לבוא.

ולפי"ז נתברר לנו כי ענין הלשמה הוא רוח של האדם בעבודת ה', כמש"כ הרמב"ן ז"ל בשם חסיד אחד "שאמר שיום המשובח שבחיי, הי' אותו היום שיבוהו בזיון גדול ולא הקפיד, והרגיש את עצמו לבעל השתוות" וההולך בדרך זה לעמוד למעלה מכל המקרים הוא חזק ולא יחת מפני כל, כמש"כ (יחזקאל ג, ט) "כשמיר חזק מצור כן נתתי מצחק".

וכלל גדול אז"ל על יסוד הזה של "דרכי דרכי נועם", שאין בתורה שום נזק רק כולן תועלת, ועד כמה בנו חז"ל עה"פ הזה, אנו רואין מדין הדס, שאמרו (סוכה לב, א) "הדס כהירדוף פסולה" משום שאין דרכי דרכי נועם, מפני העוקצין שיש לה. נתבונן נא כי חז"ל בטלו מ"ע של ד' מינים מכל ישראל, בשביל שאין "דרכי דרכי נועם" כי לו יצויר שלא ימצא אחרת מזו, הדין נפסק להלכה ולמעשה שאין זה הדס ופסולה, ובטלה כל המצוה, כי ד' מינים מעכבים זא"ז. ולא מפני שאיננה הדס, כי גם היא יש לה מראה כהדס, אלא שיש לה חסרון מפני העוקצין, ודנו חז"ל שעל זול לא היתה כוונת התורה. כי לכאורה יקשה הכי בשביל שלא יהי' לפי נעימות האדם יבטלו חז"ל מצוה שלמה בישראל? אמנם לפי השקפת חז"ל בתורה, הבינו שאין הדס עם עוקצין כוונת התורה, ואין שום ביטול כלל כאן, כי ע"ז לא צוותה התורה מעולם, מפני שכוונת התורה ומצוותי' נועם ושלום, ומהפרט נידון על הכלל כולו, שהתורה כולה נועם ושלום, ומה שהפרישה את האדם מכמה ענינים, בע"כ שאין בזה שום חסרון לנפש האדם, ואדרבה עיקר חיות האדם תלוי בשבירת המדות, ואם לאו למה לו חיים?

וזש"ל בהנ"ל "שהרעות משלמות לעושי הרעות" היינו שהתורה בעצמה לא תעשה שום רעה לאדם בשום אופן, אלא האדם מצד בחירתו הרעה גורם רעה לנפשו, כי כל עבירה היא סם המוות לנפשו אלא שהאדם רחוק מלהבין בינה בתורה, בחוש כי רק התורה היא מציאות החיים בלבד, ולא לחנם החמירה

כי המעולה
ב י ו ת ר
מכל הזהב
ש ב ע ו ל מ ,
כי לא ישלט
עליו ההפסד
מה שאין כן
בזהב. ועוד

"שנהנים ממנה עצה ותושי", ובחכמתו הוא שקול כנגד כמה עשירים, מלבד המעלה העליונה שיש לו דרך ד'.

פרק ג

ועד כמה צריך האדם, להכיר תועלת התורה בחיים, עד שגם בעיני העולם יתהפך אצלו השאלה מקצה אל הקצה, כיון "שכל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו", איך יוכל לעמוד על קיום התורה לשמה, בלי שום כוונה לעצמו אחר שיודע שסוף הכבוד לבוא? וכן בכל ענייני המדות והחיים, אחר ידיעתו שהתורה גורם רק תועלת ולא נזק א"כ יחסר לו הכוונה לש"ש בעבודתו, ואפילו כשינסך לחדרי הפרישות העליונה ויעבוד לש"ש בכל ענייני בלי שום קבלת פרס בעוה"ז, הרי יודע שסוף כל סוף הוא כמש"כ הגר"א ז"ל "כל מה שישגי הבעל תאוה בדרך בזיון, ישיג התמים דעה בדרך כבוד" וא"כ כל מה שהאדם קרוב יותר למעלת חיי הפרישות והטהרה, העולם רצין אחריו כי מכירין רוממותו ושלמותו שעומד למעלה מכל הנגיעות, וא"כ מובטח ג"כ בתועלת עוה"ז, לפי ערך צדקותו, וא"כ במה יזכה לתועלת עוה"ב ואיך יתרחק מהפגעים המפסידים אותו, אחר ידיעתו שהפרישה והבריחה המה סיבות הרדיפה אחריו?

אמנם העובד לשם בוראו, המשלים מצד עצמו כל חלקי הפרישה והבריחה בלשמה טהור ובכוונה רצוי, ולא ירהר אף מעט אודות "הכבוד הרודף אחריו" כדי שלא ישאר בזה גופא "רודף אחר הכבוד" אז לא יפסיד לו ידיעתו הזאת שכל מה שיברח יותר ירדוף אחריו הכבוד ביותר, כי זה אינו בידו, והקב"ה נותן לו עוזר ממרומים אף על מה שאינו בידו, להגיע אל הלשמה הטהור כמש"כ הגר"א ז"ל "אהבה ויראה פנימית בידי שמים".

אמנם שאלת המבקש לאידך גיסא, כיון שהתורה היא מציאות החיים ממש, ויש להתורה עם החיים קשר טבעי ויחס חיוני, וכן להעבירה עם המות קשר טבעי, בגדר סבה ומסובב, א"כ איך יתכן לאדם לעשות עבירה? כי הרי סם המות לא ישתה האדם אפילו על ספק ספיקא, כ"ש העבירה שהיא מות בלי ספק? ואיך יצויר שיעשה אדם עבירה אחר ההכרה הזאת? אמנם חז"ל הורנו בזה "שאינ אדם עושה עבירה, אלא א"כ נכנס בו רוח שטות" (סוטה ג, א), שאין זה אלא טירוף הדעת לפי שעה, וע"כ לא

וחתרה אחריו בכל התחבולות לגלות לה סוד גבורתו, כדי להחלישו, עד שגלה לה שגבורתו היא הנזירות, וגזזה שעריו ונחלש, עד שדלדלה את כחו ומעשיו. כמה איום ונורא הדבר הזה! שאם יחסר לאדם אפילו הגדול שבגדולים מעט בקיום התורה, בשלימותה, אותו המעט יגרום לו רעה גדולה באחריותו, עד שמנקודה קטנה יתהוה נהר גדול.

וזשחז"ל "חטא חטאה ירושלים ע"כ לנדה היתה" (איכה א, ח) "חטאו בכפלים ולקו בכפלים ונתנחמו בכפלים" (איכה רבה). ומדוע בחרו במספר הזה? אלא שהורנו בזה, שהתורה היא מציאות החיים באמת, והטובה שצוותה עליו הוא רק הטוב, וזולת זה איננו אלא הבל ושוא נתעה. והרע שהזהירה ממנו הוא הרע באמת גם בחיים ההויים. כמו בענין "הבטחון" אשר המשתדל יסמוך על חריצותו ותחבולותיו, וכשהרויח שמח על כחו ועוצם ידו, אבל המבין יביט על שמחתו שאחריתה תוגה שמלבד שהוא בדין כאפיקורוס, כמש"כ באבן ישראל אדמו"ר הגר"ס ז"ל, לא יצליח גם בבטחונו על עצמו כלום, כי סוף כל סוף גלגל החזור בעולם הוא, ופתאום נתהפך הסביבה שלו, כמו המהפכה של המלחמה העולמית שכמה עשירים ירדו מנכסיהם ביום אחד, ונפלו דמיונות האדם עד היום הזה. ולמה זה דומה לעני שוטה שנתפתה מלץ אחד, שיתן לו מקום בבית החולים של העורים, אם יניח את עצמו לקשור עיניו במטפחת, וישיג שם מאכלו, וכן ה' ימים אחדים, ואח"כ הוליהו הלץ על שפת הנהר לרחוץ והלך אחריו בעינים קשורות, ואח"כ הוליהו באמצע השוק ואמר לו ששם הנהר, והפשיטו ערום לעין כל וברח ממנו, ולקח המטפחת מעל עיניו ונשאר ערום באמצע השוק בחרפה. כן הוא מצב האדם, המניח את עצמו להתפתות ביד הסיבות העולמיות של "כחי ועוצם ידי" ועוצם עיניו מלראות הראי" וההסתכלות האמיתית בהשגחה הפרטית, ובוטח עצמו על הסיבות שהבטיחו לו מאכל טוב ובסופו מתלוצצים ממנו, ומניחים אותו ערום, ממטרתו, וערום מכל משאלות לבו, באמצע השוק לחרפה ולקלס.

ונמצא שלכן חטאו הוא חטא כפול, כלפי שמיא וכלפי עצמו: כלפי שמיא בזה שמאבד בטחונו בד' וסומך על יד אדם כמוהו, וכלפי עצמו, במילא דעלמא כי סופו שיחסר לו גם המשענת קנה הרצון משענת בני אדם, שבטוח וסומך עליו ויפול שדוד, עד שישאר קרח מכאן וקרח מכאן. עד שבטח יכולין לומר שבעד עבירה זורקין באבן על המוח, כי מה לי אם נטרף מחמת אבן אם נטרף מחמת המדות המגונות? כי הבוטח באדם יפחד מכל נדנדו קל פן יהי לרעתו, ויהי תלוי בדעת אחרים ומצפה לשלחן אחרים, אבל בעד המצוה זורקין כיס של זהב, כי הרי רכוש המצוה אין למעלה ממנו,

התורה עליו, כי הרחיקתו מן המות ממש, וכאשר יתקרב האדם אל התורה אז יראה בעיניו אמיתות מציאותה, כי אין שום קנס מוטל עליו מצד מצוותי רק כולם לתועלת האדם, בשני העולמים.

ולמה הדבר דומה? לשר צבא ההולך במלחמה ומנהיג מחנהו אחריו עפ"י המפה, שמורה לו אנה חומה, ואנה עיר, ואנה נהר גדול, כדי לשמור בדרכו מפח האורב לנפשו. ואם יאמר מה בכך שימחק נקודה אחת מהמפה, לא יצטרך לדאוג איך לעבור את הנהר, הרי לשוטה יחשב, כי כל נקודה קטנה על המפה, במציאות החיים, להורות לאדם איך ללחום בחיים, לדעת אנה מקום סכנה לנפשו שיוכל להלכד בפח היצר האורב לנפשו, ואם יאמר אדם מה בכך שימחק אות אחת מן התורה או נקודה קטנה, ולא יצטרך כ"כ לעמוד על קיומה, ויקל מעליו משאה, הרי לשוטה יחשב, כי כל נקודה קטנה בתורה במציאות החיים הוא דבר גדול, וכאשר יפגש עם החיים ימצא אז שבסורו מן התורה חוט השערה קטנה יסב על עצמו כל ההר, וילכד בה. וע"כ הקפידה התורה אפילו על חוט השערה, ואם יזוז ממנה יתחרט באחריתו.

כמו שמצינו שהתורה החמירה מאד, בחוש הראי' שלכאורה לא יבין האדם חוד החומרא הזאת, אמנם לכשיסתכל היטב בפרשת עריות שקורין במנחה דיוהכ"פ, שלכאורה ה' צריכין לקרוא פרשה שיש בה עבירות קלות שרוב העולם אינם נזהרים מהם, ולא עבירה חמורה כעריות שרוב העולם נזהרים ממנה. אלא ללמדך שכך דרכו של יצה"ר, שאפילו ביוהכ"פ כשהאדם עומד מופשט מכל תענוגות החומרות, בכ"ז קורין לפניו דייקא פרשת עריות, להזהירו שידאג אל אחרית המדות המגונות, ולהציב ציונים וגדרים לעצמו מראשית החוט השערה הראשונה כדי שביאיה לו להר גדול, של האחרית המגונה, ואינו בטוח בעצמו אם לא יגדיר ויתרחק מחוט השערה הראשונה.

ועיד"ז שיבין באחרית הדבר יתבונן להכין א"ע בראשיתו להזהר על כל חוט השערה, ומי לנו גדול מנזיר העולם שמשון שופט ישראל שחז"ל אמרו עליו (סוטה י, א) "שכל כ"ב שנה ששפט את ישראל לא אמר למשמשו שיביאהו מקלו" עד כמה ה' רם במעלתו, לעבוד לש"ש, ובכ"ז אשם בדבר אחד חסר צדדי הלשמה השלם, סבל מזה הרבה באחריותו, על שאמר בתחילה (שופטים יד, ג) "אותה קח לי היא ישרה בעיני". אעפ"י שה' מעיד עליו כי "מד" היתה נסבה" כדי להתגרות בפלשתים, ובלי ספק ה' גם לו החשבון הזה, מ"מ כיון שה' מעורב בזה גם דק מן הדק של הליכת עינים אמרו עליו חז"ל (סוטה פ"א מ"ח) "שמשון הלך אחר עיניו, לפיכך נקרו פלשתים את עיניו". ואין זה רק עונש משמים, אלא גם בדרך הטבע, כי היתה בת פלשתים,

לדקדק על כל מצוה שהוא עושה, וכ"ש על כל חטא וחטא, וע"ז אח"כ קדושים תהיו, ואז"ל פרושים תהיו "קדש עצמך במותר לך" (יבמות כ, א) ולכאורה אם הדבר האסור אסור, אף המותר יהי' גם אסור, מה יעשה האדם, האם יבלע מסמרים? וישן על גחלים רתחות? אמנם ביאור של "מותר לך" הוא מה שאצלך מותר

לנקום ממנו, ועוד מחויב אתה ע"ז, כמארו"ל (ב"ר כב, ז) עה"פ (בראשית ד, ח) "ויהי בהיותם בשדה" על עסקי שדה, שקין לקח השדה, והבל המטלטלין, דין אמר פרח, ודין אמר לחץ, עד שקם קין על הבל אחיו ויהרגוהו מדין בן נח נהרג על פחות משהו פרוטה. איום ונורא הענין הזה, עד כמה צריך האדם

קשה עליו לעשות אחר שנטרף דעתו בקרבו לפי שעה לעשות גם עבירה, אעפ"י שסם המות היא לו.

אמנם זה גופא קשיא, איך נכנס בו הרוח שטות? כיון שקודם לא הי' בו? ובאיזה דרך נכנס ובא אצלו? והנה בזה חידש הגר"א ז"ל חידוש גדול שהענין של כניסת רוח שטות לאדם המעלה, הוא רק ע"י "פתח כשר" ביאור הדברים שאין אדם קופץ פתאום ממצוה לעבירה אלא ע"י דרך ממוצע של "פתח כשר" שהיא קרובה אל המצוה ולא רחוקה מעבירה, כגון סעודת מצוה, וכדומה, שאעפ"י שהוא מצוה מ"מ יכול האדם להמשיך עיד"ז לעבירה, כמ"ש הרמב"ן ז"ל (קדושים י) שיש נבל ברשות התורה, "וכיון שטבעו" נבל יכול לירד מטה מטה.

והענין הזה הוא אור גדול על הנהגת האדם, לדעת הסבה על מה זה שהאדם עובד ומתגעג כ"כ בתורה, ואינו רואה הצלחה לפי מדת יגיעתו? ואחר כל החשבונות הגדולים אוצרו ריק ומי הגנב הביתי שלו הגונב ממנו כל אשר לו? אמנם לאחר שיכיר האדם הענין של "פתח כשר" במעשיו, אז במעט חיפוש בדרכיו ימצא הנקב אשר על ידו נופל כל רכוש, וכל יגיעתו לריק. וע"ז אז"ל "לעולם יהי' אדם ערום ביראה" (ברכות יז, א), ביאורו שיבין ערומיות היצר, ואחר הידיעה הזאת ינצל מן החטא, כמס"כ הרמח"ל זצוק"ל בדרך עץ החיים "אלו הי' לאדם הידיעה האמיתית, לא הי' חוטא לעולם, והי' קרוב למדרגת המלאכים". אלא שהאדם נלכד מאד בטעויותיו, וסובר על רע שהוא טוב ועל פתח כשר שהוא שלימות, כמ"ש הגרי"ס ז"ל "התאוה והטעות המה בעוכרינו". וכמה גדול המקום לטעות אצל כ"א ואחד, אשר גם דוד המלך ע"ה אמר ע"ע (תהלים קמב, ד) "בארץ זו אהלך שמנו פח לי", האורח שבחר דוד המלך ע"ה, הרי שהי' וודאי אחר בדיקות רבות על כל הצדדין ואעפ"י כמצא אח"כ שגם שם מצא היצר פח לו.

ויסוד אזהרה זו מצינו בתורה שאמר ה' לקין (בראשית ד, ז) "אם תטיב שאת ואם לא תטיב, לפתח חטאת רובץ". וביאר הגר"א ז"ל חטאת רובץ לעשות לך פתח, היינו "פתח כשר" כי לאחר גזרה חכמתו ית' לקבל מנחת הבל, ולא קיבל מנחת קין, נשאר בלב קין דחיקה עצומה ונפילת פנים, עד שהתרה לו ה' כדי שלא יסתעף מדחיקתו זאת תוצאות רעות, והזהירו איך להתנהג עם דחיקה זו, והורה דרך השמירה. ואיים אותו ע"ז במאמרו "אם תטיב שאת" - אם תעבור על מדותיך בשעה שהדחיקה עדיין בגדר חוט השערה, ותתנהג בהטבה במקום הקפדה, "שאת" עוד תתעלה מן הנסיון. "ואם לא תטיב" - ותניח את עצמך ביד מדותיך שהדחיקה יתחמץ בלבבך, אז לא תעמוד על הדחיקה במקום אחר, אלא בכל יום תשיגה צורה חדשה ולסוף "לפתח חטאת רובץ", כל דרכי היצר ירובצו עליך, להכנס אליך דרך ההזדמנות של "פתח כשר", כשיהי' לך פתחון פה מצד התורה, שמותר לך

זה ספר תולדות אדם

אין חולק, כי רוב תקפו וגבורתו של ה'סבא' ר' יוזל', באה לידי ביטוי בתורתו שבעל פה, קרי - שיחותיו ומוסריו שנשא בפני תלמידיו. הוא נצטיין בכושר רטורי מיוחד, והשכיל להפנים את הדברים עמוק בלב שומעיהם פנימה. אלא שעם הזמן, הורגש הצורך להעלות את הדברים ע"ג הכתב, למען יעמדו ימים רבים, ויאירו לדור אשר לא ידע את יוסף. הצורך גם נגזר מטבען של ישיבות נובהרדוק דאז - אשר מפוזרות היו בכל רחבי הארץ, והוצרך לקשר ביניהן ע"י תורת מחולל התנועה.

את המשימה נטל על עצמו הגאון רבי יצחק ולדשיין זצ"ל הי"ד - הנודע בכינוי 'שארשעווער' ע"ש עיירתו שרשוב. רבי יצחק גם היה נשוי לנכדת הסבא - בת חתנו, הגאון רבי אלתר שמואלביץ זצ"ל. הוא החל לרשום את המאמרים שהודפסו כקונטרסים נפרדים - כאשר הראשון יוצא בשנת תרע"ח - שנים עשרה במספר, נושאים כל אחד את השם "מדרגת האדם" ב... [נקודת האמת, יראה ואהבה וכו'], שנכרכו בסוף לספר בשם הכולל 'מדרגת האדם', שי"ל בשנת תרע"ט. מאז הודפס הספר בכמה מהדורות, והפך ללחם חוק אצל כל מבקשי ה', ותורת נובהרדוק בפרט.

המאמרים הראשונים שיצאו בשנת תרע"ח: "מדרגת האדם בתקופות העולם", קונטרסים אלו ראו אור עוד בחיי ה'סבא', אשר אחרי שמו מפועי עדיין הביטוי 'שליט'א'.

לפני מספר שנים, הגה איש נובהרדוק ותלמידו של הגאון רבי גרשון ליבמן זצ"ל, הגאון רבי חיים שלום ישראל זצ"ל, להוציא את הספר במהדורה חדשה ומפוארת, ואכן, בשנת תשס"ב התבשר עולם התורה על הוצאת 'מדרגת האדם' במהדורה משוכללת ומפוארת, ע"י 'מכון נובהרדוק' שע"י ישיבת 'נר שמואל' בירושלים. ההוצאה החדשה מנוקדת ומתוקנת, ונוספו לה מעשים והנהגות, תולדות המחבר, אמרות והארות ועוד. הוצאה זו היא חלק מפעולות המכון הנ"ל, ששם לו למטרה את ההדרת גדולי תנועת המוסר ותורתם, (וכבר הוציאו לאור עולם חלק מספריו של הגאון רבי חיים זייציק זצ"ל).

הנהלת המכון פונה בזאת לכל אשר תח"י חומרים מכל סוג, אמרות ותורות, מעשים והנהגות מרבתינו גדולי המוסר, להואיל ולמסור העתק מהם ל'מכון נובהרדוק', שע"י ישיבת נר שמואל, רח' הקבלן 63 ירושלים.

לכן הרגישו
אף הטרדה
היותר דקה
ל מ פ ר י ע
ונשמרו מזה.
ואנן חסר
לנו החוש
הריח להרגיש

במדותינו ולחשוד את עצמו אף

בריש של משהו מן הנגיעה הטבעית ולהזהר
מזה, כמ"ש (ישעיהו יא, ג) "והירחי ביראת
ד'", אצל משיח צדקנו שיב"ב, הרי לנו שלהבין
היראה צריכין לחוש ריח חריף מאד, ולכן ה'י'
כל קיום התורה של הראשונים רחוק מבקשת
היתרים, אלא רצו לעלות מעלה מעלה, לעשות
נחת רוח לפניו ית"ש.

והנה מצינו (גיטין נז, ב) מעשה בארבע מאות
ילדים שנשבו לקלון וכו' עשו ק"ו וזרקו
עצמם לים. ויתכן שאם היו שואלים שאלה
בבי"ד, לא היו פוסקים להם שימסרו נפשם,
אלא שיהיו תמיד בגדר אנוסים. מ"מ הרגשתם
הי' כ"כ גבוהה שצריכין לקיים את התורה, עד
שלא היו יכולין בשום אופן לחיות על היתרים,
וקולות ופשרות.

וכל הגדול מחבירו בחשד על עצמו,
ובהרחקה מן היתרים, ה'י' תקיף יותר בקיום
התורה שלו, להתפלל על העברת רוע הגזירה.
כי מצינו בירושלמי (תענית ס"ו) "באו גייסות
לעיר, ר' לוי בר סיסי נטל ס"ת, ועלה לראש הגג,
אמר רבש"ע אם בטלתי חדא מילא מן הדין ס"ת
יעלו, ואם לאו יזלון, מיד לא נראו, ותלמידו עבד
כדין, יבשה ידו, ואזלין לון, ותלמיד תלמידו עבד
כן, לא יבשה ולא אזלין, לומר אין שוטה נפגע".
ומובן מזה שגם השלישי הי' רם במדרגתו, כיון
שגבה לבו לעשות כמוהם, מסתמא ידע בנפשו
שיכול לאמר כן, אעפ"כ אמרו עליו אין שוטה
נפגע. וראינו מזה עד כמה יכול האדם לטעות
בעצמו, כי צדיק הוא, ויכול עוד לתבוע את
הקב"ה, ויש לו עוד ראייה ממה שלא יבשה ידו,
ואין לו שום יסורין כי זכותו גדול מאד, ואמנם
שיתכן שאין כאן את מי ליישר, כי אין שוטה
נפגע. ואם בזמן חז"ל קרה טעות כזה, עאכ"כ
בזמננו, כמה צריך האדם לפחד שמא הוא חי
בטעות וסובר בדעתו שיש לו הכל, ולבסוף אין
לו כלום ח"ו, ולא יטעה ממה שאין לו יסורין
שמא הוא בכלל אין שוטה נפגע. והרי הדבר
דומה, לאדם אחד שהי' מהדר אחר מזוזה
כשרה, ובכל מקום היותו לקח המזוזה הבדוקה
אתו לקבוע בדירתו, ושמח תמיד כי יש לו
מזוזה מהודרת בכל הפרטים, ולימים נתברר לו
כי המסמר שעל ידו קבוע המזוזה על הפתח,
ירד לתוך אותיות ונקבו, עד שלא הי' לו מזוזה
כשרה מימיו. כן ראוי לאדם לחשוש בנפשו
שמא הוא מזוזה פסולה? שמא הוא חי בטעות
כל ימיו, והוא כסומא שלא ראה אור מימיו.

וע"ז אה"כ ובחרת בחיים, שירדוף האדם
אחר הברירה האמיתית כל ימי חייו כדי שיחיי'
עפ"י נקודת האמת כל ימיו. ■

וכגון ז"א ז"ל (ב"מ לב, ב) "אוהב לפרוק
ושונא לטעון מצוה בשונא, כדי לכוף את יצרו".
אעפ"י שתמיד מצות פריקה קודמת, בשביל
צעב"ה, אבל במקום שיש כפית היצר בטעינה,
התורה צוותה לו שיבחר בטעינה קודם. ועל כן
קרא מצוה של "ובחרת בחיים" לפני משורת
הדין, מצד הקב"ה, יען שכל התורה כולה
אחר שנתנה ד' לישראל, מפני חסדו הגדול
לבריותיו, א"כ נעשה עצם הנתינה דין שיגלה
להם סוד מציאות החיים, ואין להתנהג, מה
זה חיים ומה זה מות, כיון שאין האדם מכיר
הבריאה לדעת מעצמו מה לרחק ומה לקרב,
אבל אחר שגילתה סוד הזה, שהתורה מציאות
החיים, א"כ לא היתה צריכה להזהיר שוב על
"הטעותים", כי כשם שאינו מצוי טעות בסם
המות, כך לא הי' צריך להיות מצוי טעות בתוך
התורה, לטעות על מות בצורת חיים, שהיא
כולו חיים. רק לפמשה"ד גילה הקב"ה סוד של
הטעות, אעפ"י שהרגשת אהבת עצמו וקיום
החיים הי' צריך להכריח שידקדק האדם מאד
במעשיו שלא בהם מקום ליצר.

וזש"ר חגי "ולא עוד אלא שנכנסתי עמכם
לפמ"ש הדין ואמרתי לכם ובחרת בחיים",
היינו בתוך החיים גופא צריך אתה לברור שלא
תטעה בעצמך, ותברר מדותיך עד שישארו
לגמרי טהורים.

וראה זה דבר נפלא! כי לפי דעתינו מי צריך
לחשוד את עצמו רק מי שמרגיש שאין לבו
ברשותו ומדותיו נוטות להמרות הבורא, אבל
הראשונים שהי' להם ברשותם, לכאורה היו
צריכין לילך בטח דרכיהם בתמימות בלי שום
חשד על עצמם. אמנם מצינו להיפוך בתורה,
שכל מי שהי' חסיד יותר, הי' ירא ירא יותר וחשד
את עצמו, וברח מריח של טבע ונגיעה כבורח מן
האש, כמבואר בירושלמי (קידושין) "חסידים
הראשונים לא היו מייחדין אפילו עם בהמה
בשדה". מבהיל על הרעיון עד כמה חששו על
ריח של טבע, שלא יזיק למחשבה. ואיתא
(בעירובין סה, א) "רב פפא לא הוי מצלי בביתא.

דאית ב'י' הרסנא" ופרש"י ז"ל משום ריחא.
ולכאורה איך יתכן על הראשונים שהיו
כמלאכים שהי' להם מדרגת התפשטות
הגשמיות, למה הי' להם להתרחק אפילו מבית
שיש בו ריח הרסנא? ובפרט בשעת התפלה,
שנפסק הדין, אפילו נחש כרוך על עקבו לא
יפסיק, ובודאי הי' מדרגתם גבוהה כ"כ שהיו
יכולין לקיים הדין הזה וא"כ איך הי' יכול ריח
של הרסנא שהיא טרדה של משהו גם לאדם
בינוני, כ"ש לרב פפא, ולמה התרחק מבית
הזה? אמנם בזה הי' מונח גדלותן שהרגשתם
בזיכור הרעיון הי' כ"כ דק וטהור עד שהרגישו
שמעט ריח של הרסנא יכול לעשות רושם על
המחשבה היותר גדולה להטרידו משהו מן
המשהו מדביקותה לד', ומה שנדמה לנו שאנו
יכולים להתפלל בכל מקום שהוא, אין זה משום
זיכור הרעיון שלנו, אלא מפני שאנו טרודים כל
היום, לכן חסר לנו ההרגשה להבחין בין מעט
להרבה, אבל הראשונים שהי' להם זך וטהור

הדבר, אם לא תבדוק יפה אחר התורה ולהבין
בדבר תוכן הענין ידמה לך שמותר הדבר, ועוד
תעשה בזה מצוה. אולם תודע כי לאחר הבדיקה
והעיון במעשים, ההיתר הזה רק שלך הוא, ולא
אצל התורה הטהורה, אעפ"י שמביא ראי' מן
התורה, אבל הראי' שמביא אינו חזקה כ"כ
כמ"ש בירושלמי (פסחים ל"ג) "כל ימי הייתי
בורח מן השררה, עכשיו שנכנסתי כל שיוציאני,
בקומקם של חמין אני יורד לו, א"ר יוסף ב"ר
בון ח"ו דהוי בעי לה, אלא דהוה אמר מאן
ימר דאחר מקדש ש"ש דכוותי" עכ"ל, ואם
ירצה להביא ראי' מזה על שררותו, אין מכאן
ראי' כלום, כי רק מי שקיים בעצמו ההתחלה
של כל ימי הייתי בורח מן השררה" יכול לאמר
הסוף "מאן ימר דמקדש ש"ש דכוותי" אבל מי
שאינו לו ההתחלה, איך יבטח על נפשו להכשיר
את מעשיו שכוונתו לש"ש?

וז"ש ר' חגי במדרש הנ"ל "ולא עוד אלא
שנכנסתי עמכם לפני משורת הדין ואמרתי
לכם ובחרת בחיים", ולכאורה הלא כל התורה
כולה חסד ה' היא לאדם, ללמדו דרך החיים
ומה זה דוקא המצוה של "ובחרת בחיים"
לפמשה"ד?

אמנם יש להתבונן במצות "ובחרת בחיים"
דבר חדש, כי לכאורה הי' לכתוב "ובחרת בחיים"
ומה זה "בחי"ם? אלא שכוונת הכ' ללמד דעת
את האדם שאפילו בחיים גופא יזהר מטעות
ומכשול, כי ע"י "פתח כשר" שהוא עבירה
בצורת מצוה, ומות בצורת חיים, ילכד האדם,
והטעות הוא המקום סכנה היותר מצוי לרגלי
אדם, כי מי גבר יאכל סם המות? אלא עד
שידמה שהוא מאכל טוב יוכל להמשך אחריו.
כן הוא בכל מכשולי האדם לא יכשל בדבר
שהוא רע גלוי אחר ידיעתו בסכנתו, אלא אחר
שיטעה שהוא מצוה או אינו אסור, וע"ז גילתה
התורה סוד גדול, שידע האדם ויראה להסתכל
בחי"ם גופא, מה שנדמה לו שזה טוב לו,
ורפואה לחולי נפשו, שלא יטעה ויקח ח"ו סם
המות. כמו שהחולה לא יקפוץ לבית המרחקת
לקחת רפואה בלי רופא מומחה לזה, כן לא יקח
האדם רפואה מהתורה לחולי נפשו אלא אחר
"הכרת עצמו" - לדעת מה חיים באמת לפניו.

וזש"ר חגי "ובחרת בחיים", ר"ל בתוך החיים
גופא. והזהירה התורה על הבחירה והבדיקה
לאחר הברירה במדותיו שהי' הרפואה מן התורה
מותאם לחולי נפשו כמארז"ל ע"פ "חכם לב
יקח מצות" (משלי י, ח), "זה משה רבינו, שכל
ישראל עסוקין בכסף וזהב ומשה רבנו לעצמות
יוסף" (שמו"ר כ, יז), אעפ"י שישאל קיימו בזה
מצוות ד' לשאול כסף וזהב משכניהם וגם הי' זה
נגד נטייתם, שלא פחדו לקחת מהם כסוף וזהב
שיגורם להמצרים לרדוף אחריהם כדי להחזיר
כספם, מ"מ סוף כל סוף כסף וזהב הוא, ונטית
החמדה מסייע בקיום המצוה הזאת, אבל משה
רבנו השכיל לבחור באותו שעה המצוה שכולם
אינם קופצין עליה, והיא מת מצוה, ובירר בחיים
גופא איזה מצוה רצוי יותר, מה שאין בה שום
נטי' עצמית כלל.

הרב יעקב ב. פרידמן שליט"א

בארץ ה'הפקרות' ה'עזות וה'אמיצות'

- שלט הכניסה לעיירה
נובהרדוק (נובוגורודק)
בפלך מינסק, בלארוס.

נובהרדוק ידעה למשל את רבי דוד בודניק, שרף נובהרדוקאי מהלך. איש שרעיונותיו ושרעפיו לא נתנו לו מנוח, והסבא ציווה להשקות אותו בקביעות יי"ש ואלכוהול כדי להרגיע את המחשבות האלוניות שהסעירו את רוחו...

כך פירש רבי דוד נשיכה של כלב:

הוא טייל באחד מטיולי ה'בדידות' שלו ביערות מזריטש. התנפל עליו כלב זועם, מורעב, הוא הרגיש על בשרו את הבל פי החיה, את אימת האכזריות הנוצצת מעיניה, את תאוות הרצח והזעף החייתי. וכשנעצו בו שיני הכלב - התעלף, ואיבד את הכרתו.

כשקם מעלפונו, כבר היה שוכב במיטתו. וסביבו חבריו, תוהים ומשתאים:

"דוד! כך לימדה נובהרדוק? כך חינכו במזריטש? להתעלף בגלל חיה?"

מביט בהם רבי דוד ברחמים:

"לא היתה שם שום חיה. היה שם מוצא פי ה' שהתלבש על כלב... היה היה דבר ה' בשיניה ועיניה של החיה: 'לך נגוס את דוד בן חיה בודניק!'"

"כשהרגשתי את הבל פי החיה, כשראיתי את הרשע-הטירופי בעיניה, נדהמתי. אמרתי לעצמי:

"דוד דוד! בוש והיכלם! ראה באיזה רגש, להט

למעלה מחוקי החיים המקובלים. מהשיחה הראשונה שלו עם רבי ישראל, דרך צורת הקשרים (היינו, ניתוק הקשרים) עם רעייתו וילדיו, הדרך שבה אמר לשטן ניקולאי, אחרון הסרדיוטים של רוסיה הצארית, וליורשיו הבולשביקים 'גירא בעיניך' - היו מנותקים ומופרשים מעולם העשייה.

נובהרדוק סירבה לחיות בשלום-בית עם החומר וחילותיו, והכריזה נגדו מלחמת חורמה בלתי מתפשרת. שם לא טרחו, כמו למשל בסלובודקה, לטפח ברכות עשבי פרא, ולא טרחו לפרוש שטיחי הדר לפני גדלות הצלם האלוני, בתקווה שתתעורר.

נובהרדוק אמרה רק:

"אם אי אפשר לעבור - מוכרחים לעבור!"

"לעבור" משמע - להקים ישיבות - אין מאין - בבתי קברות, בקרונות רכבות, ביערות... במרתפי הדמים של המשטרה החשאית, בשערי הקרמלין, צומת הגידים של המאבק בתורה; וישיבות גם הוקמו בכח גדול וביד חזקה במקום שאין יד החומר מגעת - במרתפי הרוע האנושי.

'לעבור' משמע - אמרה עוד נובהרדוק - לנפץ חלונות, להגניב רכבות, ולשפוך את דם התמצית על זיכור אחד של תורה. לרעוב לסוגיה בהלכה לאחר צום בן שבוע, לגדוע באגרופ ברזל את השורשים המסתאבים פנימה, להרוס בחימה שפוכה מבצרי-דמיון, ולהקים שם ישיבה!

העולם מספר על קצין בצבאו של נפוליאון, שקיבל באחד הקרבות, יריה בראשו. היריה לא הזיקה לו פיסית, אבל יצרה מצב מוזר: היא נטלה ממנו את הצורך לישון. הוא לא היה מסוגל עוד להירדם, אבל גם לא היה זקוק לשינה.

כעבור חודשים אחדים התאבד הקצין.

משום שנוספו לו אולי שעות ואפשרויות. אבל נכס-השלווה והאפשרות לשכך מעט את שאון-המולת-החיים ולחציהם ותביעותיהם - נלקחו ממנו!

ובאחת ה'ביריונות' ('בורסות-המוסר') הנובהרדוקאיות הנודעות, נידונה בפי התלמידים השאלה, מה היה קורה, לו ה'סבא' מנובהרדוק עצמו היה מקבל חלילה כדור כזה בראשו, והיה מתברך-ומתקלל ביכולת העירונות המתמדת...

האם היה חלילה מתאבד גם הוא, או שהיה מנצל את יתרת זמנו להקמת עוד ארבעים ישיבות ברחבי רוסיה ופולין...

היינו: האם נפשו של אדם התורה בנויה משורשיה בדרך שונה. גבוהה מאצל קציניו של נפוליאון.

הסיפור הזה, מייצג תפיסה שרווחה בעולם על הסבא נובהרדוק ופעולותיו.

הסבא מנובהרדוק היה בנוי משורשיו,

ה'עבודה' של
נובהרדוק.
הקירבה
האלוקית
המדשנת,
הרגשת התלות
של 'אין עוד
מלבדו' – חלחלה והזינה
כל אבר מורעב...

היום הרביעי בבקתה. בחורים כבר מוטלים
מזי-רעב על הקרקע. והבהירות הולכת
ומתעצמת. אור גדול נוגה בעיניים המורעבות.
שמואלקה הלוסקר, מי שהיה מטפח במכוון
אברים חסונים על מנת להכניעם ולהפקירם
לעת מצא, עדיין ניצב על עמדו, רעד חולשה
מרעיד את כתפיו, ונפשו מתרפקת על
דודה. והוא מצליף בשרידיה המפרפרים של
עקשות הלב, שטרם היתה בהם יד הברזל של
נובהרדוק:

**"כי אין מע - שה וחש - - בון ו ד - עת בשאול
אשר אתה הו - לך שמה - -"**

באישון הלילה הרביעי, כשבקתה ה'בדידות'
היתה מיטלטלת בין יסורי הרעב ליסורי
הגעגועים האלוקיים, הזדמן למקום בדרך
פלאית איכר, עם עגלת כרוביות, שהתבונן
על המחזה בהשתוממות, מלמל משהו
זועף על דרכיו הנפתלות של מין האדם, על
אנשים מוזרים המרעיבים את עצמם באוהל
נידח, ונחפז להחיות את הנפשות המורעבות
בכרוביותיו.

זו היתה שעת נצחונה השלם של מידת
ה'בטחון' עם ה'קוב הדין' הנובהרדוקאי
(ה'סבא' ועימו נובהרדוק, נקטו כדעת הרמב"ן
שהבוטח אינו צריך גם למעשי 'השתדלות')
בחורים התהלכו בהתעלות ורוממות הרוח.
שררה שם התפעלות גדולה. עתה הראית
לדעת! הנה תלו את יהבם רק בשפעו יתברך,
והוא השפיע להם כמו ידי מכרוביותיו...

שעה ארוכה שרו ורקדו בלהט "בך בטחו
אבותימו..." בניגון נובהרדוקאי, התפללו
בלהט... אחד היה ה'סבא' עצמו שלא הצטרף
להתפעלות; רוחו היתה כבדה עליו, והוא מיהר
לשוב לביתו זועף וכאוב.

לימים ביטא בפני את הרגשתו ברגעים ההם:
"הבט! שלשה ימים חיינו, ינקנו, ממוצא פי
השם... והרי נמצאנו במצב הקירבה השלימה
של 'שקני מנשיקות פיהו'! אין עוד
מלבדו! הקירבה המופלאה של נשיקת
פיו יתברך החיתה את רוחנו! שום
יישות עצמית לא נמסכה בנפשנו... כל
אבר הרגיש שרק הקב"ה יעניק לו חיות...
ובמה החלפנו את ההרגשה המשכרת הזו?
"בכרובית..."

קו לקו הוא מצייר לפני שניים מסיפוריה
המפעימים ביותר של התנועה:

ה'עבודה' בתקופותיה הגדולות של נובהרדוק,
התחלקה לחודשים: חודשי 'אמיצות', 'לא קם
ולא זע', חודשי 'הפקרות'...

בחודש ה'הפקרות' היה כל נובהרדוקאי
מפקיר משהו מליבו, מפקיע מנפשו, משעבודו
לחומר למענו יתברך.

כך סיפר לי רבי יצחק בחודשיו האחרונים:

"שהייתי אז במחיצתו של ה'סבא'. חודש
ה'הפקרות' קרב ובא, ופתאום, בלי הכנה
מוקדמת – התרגשה עלי צרה גדולה..."

"עלי להפקיר ולהפקיע מדעתי ומנפשו משהוא
להשם יתברך. שפשפתי ומצאתי שאין לי
בנפשי דבר להפקיר... רמץ תאוה חומרית לא
נמסכה בייני. כיצד יכול אדם להפקיר הרגשים
שאין לו?"

"ואז הגיע התפוח.

"חזירתי ומצאתי תפוח עסיסי ומתוק,
והסתערת על ה'עבודה' המפרכת.

"...לקרב אל ליבי במשך השבוע הנותר עד
חודש ה'הפקרות' – את התפוח. להחיות בציווי
הדמיון את המתקיות והריחניות הטמונה בפרי,
כדי ליצור אליו שמץ התחברות, על מנת שניתן
יהיה אחר כך להפקיר ולהפקיע מלבי, משהו
שקנה שמץ שביטה בנפשי.

"זו היתה ה'עבודה' הקשה בחיי. לאחר שבוע
עבודה מפרך – כבר היה משהו להפקיר..."

"אספר לך" – מחייך רבי יצחק אל תוך עיני -
"סיפור מדהים יותר, שהותיר עלי את הרושם
העז ביותר בשנותי במחיצת ה'סבא'..."

"...היינו שם עשרה. מנין בני-עליה, בתוכם רבי
יזל, ה'סבא' עצמו. בתוך ביתן ה'בדידות' בליבו
של יער ביאליסטוק. מנין בני עליה, שחסמו
ברמ"ח אברי הנפש שלהם, בעד העולם
מלעבור את מפתנו של 'בית הבדידות'. היו שם
רק 'מסילת ישרים', כמה גמרות בבא קמא,
ורצון נוקשה יותר מגלידי הקרח שהצטברו על
אדני החלונות. כל היתר נעזב והושלך בבזבז בין
בתי החומה של ביאליסטוק.

רבי יצחק מחייך בעייפות לתוך עיני:

"לא היתה דרך הגיונית להניח שמזון כלשהו
יגיע לבית ה'בדידות' בעבי היער, אלא אם כן
ימטירו מן מן השמים. שלשה ימים, לילה כיום
יאיר, חיינו שם בצריף ה'בדידות' על מוצא
פי ה', על 'שער הנקיות', על 'מיטב', עידית
וזיבורית, ועל עושר הקירבה. הרוח הרקיעה
מעבר למקום ולאברים המורעבים..."

זו היתה תקופת ה'בטחון' - הסוערת בתקופות

ושלימות עושה החיה הזו את רצון קונה!...
פעם אחת בחיך, פעם אחת! קראת כך קריאת
שמעו! פעם אחת בערו כך עניך בהנחת
תפילין?

"הסתכלתי בעיניו הרצחניות של חיית-
המוצא-פי-ה', וכל כך התביישתי ממנה - עד
שהתעלפתי..."

כך נשקף העולם, יערותיו, פחדיו, כלביו
ונשיכותיו, בעיני חניך בית היוצר של הסבא.

"סבור אתה לתומך, אמר לי פעם רבי חיים
זייצ'יק מהנפילים בני הענק בחצרות נובהרדוק,
סבור אתה שנובהרדוק כולה הייתה 'הפקרות'
ו'אמיצות'?"

"אסביר לך... נובהרדוק ידעה גם פרק ברצון
הבהמי... לפעמים הכרח היה להפיס את הרצון
הזה. צנונית למשל.

"זכורה לי תקופה בפרבר פיאסדנה, ואחר כך
בפינסק, היינו מחלקים את הארוחות לשלש:
בקר וערב - בצלצל, ואילו לצהריים הייתה
התחשבות חריגה בצרכיו העכורים של הגוף,
והוסיפו גם צנוניות..."

**ועם הצנוניות והבצלצל יכלה נובהרדוק לרוסיה
האדירה!**

לנובהרדוק, לחש לי רבי חיים בחרדת קודש,
היה עולם משלה של מצוקות...

אברך מוכה מחלה ממארת שוכב על מיטת
בימיו האחרונים. הרופאים מבשרים שנתור
יומיים של חיים, והוא מתייסר בחבליה של
חקירה מייגעת:

כיצד, הוא מבקש לדעת, כיצד ראוי
לנובהרדוקאי למות?

כדורי הרגעה משככים את תופת היסורים.
אם ייטול מהם, ישיג מידה של צלילות הדעת
לחשב חשבונו של מקום לפני מותו. אם לא
ייטול מהם, ירוויח את התינוב לעולם השקר
שהגוף מרגיש ומרוויח ברגעי יסוריו הנוראים.

האם עדיפה לנפש נובהרדוקאית מיתה תוך
כדי הרגשת בוז לעולם השקר, או מיתה תוך
כדי צלילות המוחין...

אני יושב ליד רבי יצחק אורלנסקי, אחרון
ה'עובדים' הנובהרדוקאיים, אחרון רואי פני
המלך, הסבא מנובהרדוק, כאן בנינוחות של
אונסדורף המבוצרת, ממרומי 93 שנותיו,
והסער היקד שהביא איתו אל דור הבמבה
מיערות ביאליסטוק - אני נשחף אתו מרחקי
שנות-אור, מאווירתה הדשנה של אונסדורף.

הסבא הנתלה על קרונות רכבות ומתרוצץ יחף ברחובות קובנה. (יש אומרים שהשרשובר, רבי יצחק וולדשן סייע בידו בעריכת הספר. אבל לא בניסוחו).

■
יתכן שהוויכוח הפנימי שהתנהל בעיקר בין הסבא לנובהרדוק ורבו רבי שמחה זיסל מקלם, היה פחות מהותי, ויותר דיון מקומי. התקופה הסוערת שבה חי אז עם ישראל, חייבה לדעת רבי יוזל להרעיש עולם ומלואה.

כך קיבלתי ממנו"ר הגאון רבי זלמן רוטברג זצ"ל, דברים ששמע מדודו הגדול, אור שבעת הימים מרנא ה'חזון איש'.

ה'חזון איש' נולד וחי עד לנישואיו בקוסובה הסמוכה לנובהרדוק. אבל בתקופה ההיא, תרל"ט, כבר לא שכנה ישיבת נובהרדוק בסמיכות מקום, אלא בהומל.

אולי בשל סמיכות המקום, העסיקה נובהרדוק את ה'חזון איש'. פעם סיפר, שבילדותו הזדמן למינסק הבירה מין קרקס נודד. ה'חזון איש' היה ילד בן שבע, והוא התפעם מאחד הלוליינים שהצליח לעטוף סביב זרועו מטיל-ברזל כבד, כאילו היו אלו רצועות תפילין.

כאשר שב לביתו, סיפר לימים, ניסה לחזור על הפעולה בעצמו, ונכשל כמובן. מכאן הסיק, שלמרות כוח הרצון העז שאדם מגלה, ישנם דברים השייכים לאדם פלוני, וישנם דברים המופקעים ממנו.

את הדברים הביע ביחס לתנועה הנובהרדוקאית. מי ש'שייך' לשם שייך. ומי שלא – נו, לאו כל מוחא סביל דא.

בהזדמנות אחרת אמר לו ה'חזון איש' כך:
הורתה, לידתה וכח קיומה של התנועה הנובהרדוקאית, קשורה למאבק שהתחולל ברוסיה של הימים ההם, בתורה הקדושה. נובהרדוק התאימה לתקופה שהכרח היה

של ערדליים התהפך שם במהומת הכרוביות, הרעב, האמיצות...

גם ברגעי בטחון מופלאים, גרסה קלם; ליד 'שערי תשובה' סחוט מדמעות, וגם ברגעי הדר של גדלות האדם, שקלם עצמה ייסדה וגרסה - עלולה השחתת החומר לתקוף מכיוון הערדליים...

בקלם סברו, שליצרים אפלים יש לגשת בנחישות. ברגישות. בפיניצטות. אין מסתערים בטילים גרעיניים על רגשות שביריים!

■
גם בנובהרדוק העלו את 'בירור המידות' והפשפוש הפנימי לראש סדרי העבודה; אבל נובהרדוק חששה שבלי עזות ופריצת מסגרות, יכול האדם לטפח בנפשו 'פילוסוף' במקום עובד-אלוקים.

בדבר אחד הושפע כידוע הסבא רבי יוזל מרבו הסבא מקלם. הוא השתכנע, שצורך השעה לתעל את סערת נפשו ומלחמת החורמה ברע, לעולם המעשה. להאיר את חשכת העולם בהפרחת ישיבות.

ישנה עובדה מרתקת על שני האישים, הסבא מקלם ותלמידו רבי יוזל.

הסבא מקלם היה אדם, שהסדר הפנימי והחיצוני הכתיבו את הליכותיו. אעפ"כ, מעשרות רבות של ביטויים ב'אור רש"ז' ו'חכמה ומוסר' כתביו, ומהסגנון כולו - עולה ובוקע ניחוח של איש עם רוח סוערת, עם רוחניות שעלתה על גדותיה, וחריפות הגישה. (הבולט, 'אור רש"ז' וכתבי תלמידו רבי ראובן דסלר 'ספר הקטן').

בעוד שדווקא ספרו של רבי יוזל מנובהרדוק 'מדרגת האדם', ערוך בשיטתיות וסדר פנימי וחיצוני מדהימים. עם מבנה ניסוח שאינו שכיח בעולם המוסר. מי שמתמצא בספרו, בשיטתיות ובסגנון, יתקשה לראות בו את

"תאמר: כך דרכו של עולם... זהו רצונו של המהווה הוויות יתברך...

"אין הכי נמי... זהו רצונו! אבל באיזה עולם אומלל נגזר עלי לחיות, שהכרח להחליף יניקת-פה מחי-חיים בכרובית..."

הוא הסתכל עלי במרירות עצומה:

"ואחרי השבר הזה עם הכרוביות, עוד מצאתם מקום לשיר..."

ובדברו געה בבכי מר.

■
להבדיל מנובהרדוק, קלם לא האמינה בבכיה לשם בכיה, לא אהבה סערת רוח, והאמינה שגם אם אתה מעוניין להקים ביתן של הפקרות ביער, הוא אמור להיות מעוגן בכל ה'קוב הדין' של השולחן ערוך, בכל תורת הנפש של רבי ישראל, ואסור גם באיסור מוחלט שיימצאו שם בביתן-ההפקרות - נעליים הפוכות...

הדבר הנורא ביותר בעיניה של קלם היתה האפשרות, שלהט רוחני יהפוך את עורו ל'שור המזיק'. שיהפוך לתחפושת; 'למאן דאמר' מזכות עצמו וחילו.

הסבא נתקל פעם ברחובות קניגסברג באדם שדילג על גבי גדר. זה זעזע אותו עד היסוד. "עולם שגם גדרות כבר לא חוסמות בעדו", אמר, "זהו עולם שאי אפשר לצפות ממנו עוד למשהו..."

קלם סיפרה, שמאותו יום נשבר משהו בתוכו. השקפת עולמו השתנתה מעט, והוא החל לנחות מאויר הפסגות שנשם, לשפת הדור שאליו נקלע, דור שמסוגל להפוך מגפיים, ולדלג על גדר...

בעיניה של קלם, הסיפור בביתן הבדידות - היה חסר משמעות, וההרגשות המופלאות של גדלות האדם נוסח סלובודקה, היו עלולות להפוך לאבק-שריפה, אם זוג אחד

נובהרדוק כיום
מראה טיפוסי

חלום על שבת מסוג אחר...

העזות
הנובהרדוקאית
כבר איננה

מטבע 'מטבע עובר לסוחר'

בדור הצלופני והנהנתן שלנו. אבל האם
למשהו מנובהרדוק ורוחה הסוערת, יש בכל
זאת אחיזה בתקופתנו?

דורנו, דור העצלות, הפינוק וחולשת הדעת.
גם חלקיו הרוחניים ניזונים בחלקם ממה שהרב
דסלר מכנה, "דור חיצוני, הדבק בחיצוניות ללא
תוכן פנימי. דור שכל עולמו - תיאטרון, וכל
מעשיו - משחקים." (מכתב מאליה' ג')

האם ניתן אפוא להמליץ לצעירי דורנו לחיות
בעולם העזות הנובהרדוקאי, שמהותו הייתה
ניפוץ וניתוח כל זיקה פנימית לחומר וחילוטיו?

מסתברא שלא. כשמישהו שפנימיותו רחוקה
מהדברים, "לווה" התעלות רוחנית עזה כל כך
מבחוץ - הוא חי ב'חיקוי' במקום ב'עבודה'
פנימית. מצבו הרוחני עלול להיות עגום.

נובהרדוק עצמה חששה יותר מכל מ'חיקוי'.
העולם, אמרה נובהרדוק, מגיע לעולם-הזה
כיצירה מקורית, ועוזב אותו כ'חיקוי'.

ראשית, הותירה לנו נובהרדוק את 'מדרגת
האדם' ספרו הנורא של הסבא, שאינו שכיח
לצערנו ביני עמודי דגרסי. 'מדרגת האדם' הוא
אחד הספרים המפעימים והמטלטלים בעולם
המוסר. יש בו מרכיבים רבים העשויים לשנות
חיי אדם:

ראשית הוא בנוי כקומה שיטתית שלימה, על
כל אגפיו ונדבכיו. וגם סגנונו העמקני, הבהיר,
יכול לחולל השפעה מטלטלת, במיוחד בדור
שהדמיון הוא המרכיב המרכזי שלו.

אבל לצד זה, עדיין נותר גם מרוחה של
נובהרדוק ודיוקנאותיה, משב של תחייה, על
מנת להטפח את היבושת בדורנו.

וגם אם כלים מעשיים קשה להעתיק ממנה
לדורנו, בידה להאיר ולהציג תמונה מפעימה,
על מי שיעוד נשגב וניחוח-פסגות מבעירים
את מרחביו.

כשם שבית יהודי זקוק למקרר ותנור, הוא
זקוק גם לתמונת נוף שתצבע את חייו,
ותעניק מושגים ואופקים.

נובהרדוק היא מתמונות הנוף העוצמתיות
בעולם התורה, עדיין היא מרחיבה את כלי
הקיבול הרוחניים, ועדיין היא מעניקה מעוף
וחזון. ואש החזון הזה תמשיך ותפיח חיים
בעצמות היבשות עד יום יבא האדון אל היכלו! ■

חלק מההבנין המיוחס
לישיבת נובהרדוק

- שמצאו את השעה שבין מלכא למלכא
כשרה להקזת דם יהודי, וכנופיות הבונדאים
שניצלו את אימי התקופה לצנן את הרוחניות
בעם - מצאו גם הם את נובהרדוק מוכנה.

בראש המערכה ניצב תמיד רבי יוזל עצמו.
לא שליחו ושגריריו. תמיד בסערה. תמיד
בתנועה. לא שמע דבר על המתקרא מחסומי
דרכים. לא הבין ב'אותיות הקטנות' של
פספורטים ודרכונים.

לא אחת הוצג ה'חובת הלכות', ספר הספרים
של נובהרדוק כדרכון...

כה אמר רבי יוזל:

"במקום שהיה צורך במכתב - שגרתי מברק.
כשהיה צורך במברק - שגרתי שליח. כשניצב
הצורך בשליח - נסעתי בעצמי..."

הנה תיאור ששמעתי מאחד מחניכי מזריטש
הנובהרדוקאית:

"רעבנו ערב אחד ללחם. כפשוטו. נגמר
הפיזור האחרון משקי הקמח. ראש הישיבה
רבי אברהם, ירד לחדר האוכל, ופתח בדברים.
הוא העלה בסערה זכרונות מימי ה'אמיצות'
וה'הפקרות' בחצרות נובהרדוק. צייר בצבעים
נרגשים את האפסיות שבכזית חיטה בלולה,
לעומת האנרגיה האצורה ב'ביקוש'..."

"כשסיים לדבר, נמלטו, כפשוטו, התלמידים
מחדר האוכל לבית המדרש. גל אדיר של
תאוות ה'ביקוש' שטף את הישיבה, ומכוחו
למדו בלהט עד אור הבוקר..."

"פעם, לעת ערב הגיעה משאית מנדרינות,
ובעליה תרם את כולה לישיבה. נתנו שבח
והודיה למי שאמר והיו מנדרינות, ותקופה
ארוכה סעדו בוקר וערב במנדרינות..."

פניא דמעלי שבתא הגיע נדיב עם כמות בשר
ודגים, ונעכרה רוחו של רבי אברהם, ראש
הישיבה:

"בשר ודגים, נו נו... זה לא רע. אלא שהיה לי

לתורה להיבנות בכלים של מסירות נפש.

רוחה, בערתה, סערתה של נובהרדוק, התאימה
לחבלי התקופה. "הבלא מפיק הבלא". קדושת
התורה ומסירות הנפש ליסודות היהדות,
הפקיעו מהטלטלה הקומוניסטית שזעזעה אז
את העולם מעוקצה.

נובהרדוק, אמר ה'חזון איש', מתאימה
לתקופה שבה חי האדם בתחושת 'נרדפות'.
תקופה שבה צריכה תורה להיבנות בכלים של
מסירות נפש בלבד!

נובהרדוק חיה ופעלה בין שני שלטונות
שלחמו במידה בזו או אחרת בתורה.

19 שנה מאז ייסוד התנועה, עד תרע"ז, חיה
היהדות ועולם התורה תחת שלטונו של הצאר
ניקולאי לבית רומנוב. אי אפשר להגדיר את
שלטון הצארים לוחם בתורה, משום שהשלטון
הזה לא ידע תורה מהי, והנושא הזה גם לא
עניין אותו. מאידך היהדות כ'לאום' היתה ב
300 שנות מלכות הצארים לצנינים בעיניו. היה
לקיסרות רומנוב את שגעון 'תחום המושב',
שאסר על יהודים להתיישב בערים החשובות
(כמוסקבה ופטרבורג) וכמובן סגירת וולוז'ין על
ידי ניקולאי השני, שידועים לנו על נסיבותיה
וסיבותיה מעט מדי.

אבל מאבק שיטתי בתורה הק' החל דווקא
בשלשת השנים האחרונות לחיי הסבא
מנובהרדוק, מאז ניצחון הבולשביקים בתרע"ז,
כאשר הבולשביקים שהאטאיזם היה חלק
מ'משנתם', הכריזו מלחמה משלהם בדת
בכלל, ובעולם התורה בפרט.

נובהרדוק הכריזה מלחמה בשתי סוגי
השלטונות.

היינו, אמר לי פעם רבי חיים, כעין פלוגת צבא.
פשטנו כגדודים בחזית, נכונים לכל פקודה.
מהפכת הבולשביקים של תרע"ז מצאה את
נובהרדוק מוכנה. פוגרומי הדמים של פטליורה

מי ביקש מסמרים בבית המרקחת?

"נכנסים לבית המרקחת ומבקשים מסמרים" – באמצעות סיפור זה יש שיבקשו להגדיר 'על רגל אחת' את דרכה ומשנתה של תנועת נובהרדוק • האם סיפור זה התרחש במציאות? מי הוא רוכש המסמרים? והאם קיימים תקדימים לאורח חיים זה במקורות חז"ל? • אגדת המסמרים; מיתוס ושברו

מ. יעקובזון

אחר הכוחות הרבנים היהודיים העולים – אשר יבואו לסנגר, ו'לטפל' בהם כמסורת הק.ג.ב. ושיטותיו.

אלא שלתלמיד נובהרדוק, הלל 'אמדורער' (מהעיר אמדור) ויטקינד, לימים ראש ישיבת בית יוסף בא"י – חרה הדבר ופגע בעומק נשמתו, והוא, על אף הסיכון, שינס מתניים בגבורה, והודיע כי הוא יעמוד כסגור מול המקטרגים.

הויכוח החל בהרצאת טענות הקטגור, אשר הפליא ו'הוכיח' כי דרכה של היהדות מובילה לחיי בטלה, ניצול אנשי העמל והשחתת העולם. דבריו תובלו בשקרים גסים ונאצות כנגד כל דבר שבקדושה, והמסר ששלח היה ברור; היהודים ודתם מהווים איום ממשי על העולם, ויש להיפטר מהם.

לעומתו נעמד רבי הלל ויטקינד, ובמשך חמש שעות עמד על רגליו ונשא נאום נלהב, בו פרך את טענותיו של הקטגור אחת לאחת, כאשר בין השאר נסמך הוא על מקצועו של ר' יוחנן הסנדלר, ר' יצחק נפחא ועוד. במסכת לוגית ארוכה, עשויה היטב, השכיל להאיר את אור התורה, ולהוכיח כי מביאה היא חיים לעולם.

עם תום דבריו, נפנה אליו הקטגור בשאלה ניצחת, כאשר הוא מצטט את דברי התנא במסכת סופרים "טוב שבגוים רצוץ את מוחו". הרי, כי היהדות מטיפה לרצח כל מי שאינו נמנה על שורותיה, ומה לנו גרוע מזה. הס הושלך באולם, ונדמה היה לרגע, כי כל נאומי הבנוי של רבי הלל נפל וקרס לו אל מול הציטוט מהספרות היהודית גופא.

הגאון רבי הלל ויטקינד זצ"ל,
ראש ישיבת בית יוסף בתל אביב

השלטון היה בעריכת 'משפטים מבויימים' לתורת ישראל. במשפט, היתה עומדת על דוכן הנאשמים תורת ישראל – ה'נאשמת' מסיבה כזו או אחרת, כאשר השלטונות מצידם מזמינים את כל מאן דבעי לבוא ו'לסנגר' על התורה הק' [אזכור על כך מופיע ב'תנועת המוסר', ח"ד עמ' 187]

באחד מן הימים הופיעה מודעת ענק בעיתונות הרוסית על עריכת משפט שכזה, והכל מוזמנים לצפות בו, והרוצה לסנגר, יבוא ויסנגר. משפט זה חרה לשלומי אמוני ישראל, שחששו הן מעלבונה של תורה, והן מההשלכות האנטישמיות העשויות לצוץ בעקבות 'גזר הדין' הצפוי והמבוים. אלא שאף אחד לא העז לעמוד מול ה'קטגור' וצוות ה'שופטים' האנטישמים, מאחר ומפה לאוזן חלפה לה השמועה, כי הק.ג.ב. הרוסי מעונין לבדוק ולתור

כמאפיין ומוטיב מרכזי לדמותה ומהותה של נובהרדוק, יודעים הכל לחזור ולשנן את אגדת ה'מסמרים ובית מרקחת'. לפיה, כחלק ממגמת ביטול האדם וכבודו, נוהגים היו בני ישיבת נובהרדוק לילך לבית המרקחת, מקום האמון על שיא ההיגיינה והניקיון, ובהגיע תורם מבקשים היו מהרוקח.. חפיסת מסמרים, וכך, 'מרויחים' ביושר מבטי תמיהה ולעג מהסובבים. [אגב, בספרו של הסופר הרב דוד זריצקי ז"ל 'למעלה מן השמש' מובאת אגדה זו, לצד רעותה המספרת על נובהרדוקאי הנכנס אף הוא לבית המרקחת ובחופזה וקול גדול זועק: מים, מים! משנפנים הסובבים להגיש מים ל'חולה', פונה הוא ומבקש את רשותם להתפלל מנחה בקרן זוית, לא לפני שהוא נוטל ידיים במים שהוגשו לו, וזוכה לקיתונות לעג ובזיון].

טיבה של אגדה זו ומקורה לוטה בערפל (ראה בספרו של הרב דוד שניאור, דגל המוסר - ירושלים תשס"ד, נספח 'איש על דגלו' עמ' 14, 106, 107), ויש שייחסו אותה לתלמיד ה'סבא' ומייסד ישיבת 'אור יוסף' בצרפת, רבי גרשון ליכמן זצ"ל (שם) רבי ישראל דוד ניוויר שליט"א, מתלמידיו הגדולים של רבי גרשון, התבטא לאחרונה בראיון (מוסף שב"ק יתד נאמן, וישלח תש"ע) כי לא היו דברים מעולם.

מבירור שערךנו עולה, וסייע בידינו בזה הרה"ג הלל מן שליט"א כי בסיס אמיתי ומהימן יש לאגדה, ומאחוריה עומד סיפור מרתק ומפעים. היה זה בימי השלטון הרוסי, כאשר אחד משגינות

מה רצונך
לעיתיד?

– להקים
ישיבה,
השיב.

היכן? – כאן.

מי ראש

הישיבה? – אני.

ומי אפוא תלמידי הישיבה? – אני, השיב
רבי גרשון, והוא רכון על ספרו.

ומה רוצה הינך עוד? ניסה הקצין לברר
בעדינות; – שום דבר.

הסיק הקצין כי נשתבשה דעתו של היושב
לפניו, וציוה להניח לו ולא לטפל בו...

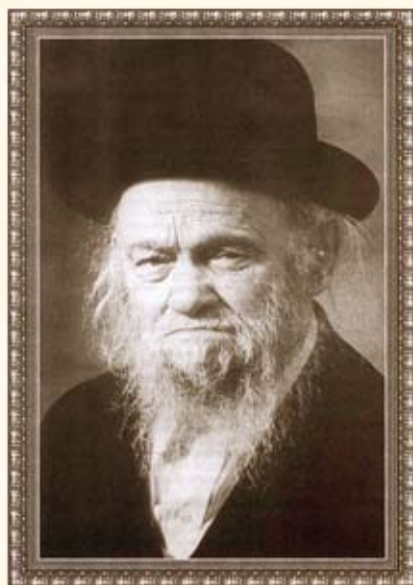
■

ב'דגל המוסר' (שם) מביא הרב שניאור,
כי למעשה הראשון ש'רכש מסמרים בבית
מרקחת', היה לא אחר מאשר התנא רבי
עקיבא. שהרי כך איתא במדרש (מדרש
הגדול שמות ד, ג), "אמרה לו אשתו
לרבי עקיבא (= שהיה בן ארבעים ולא
למד תורה), לך למד תורה. אמר לה,
הלא ישחקו עלי שאני בן ארבעים שנה
ואיני יודע כלום. אמרה לו בוא לעשות
פלא, אמר לה ומה הוא? אמרה לו, הבא
לי חמור שהוא ניזוק בחוליותיו (= חמור
שעקב נזק בחוליותיו נוצרו מעין גומות
ושקעים בגבו). הביא לה, זרקה על נזקו
עפר, וזרעה עליו שחלים וצמח. הוציאו
לשוק, יום ראשון ושחקו עליו, יום שני
ושחקו עליו, יום שלישי ולא שחקו עליו.
כך אמרה לו לך ולמד תורה, היום ישחקו
עליך, למחר ישחקו, יום שלישי יאמרו
מנהגו כן. מיד הלך הוא ובנו וישב לו אצל
מלמד תינוקות". – מעשה זה, מסכם הרב
שניאור, הלא מעמיד הוא בצל את רכישת
המסמרים המדוברת, והוא הוא הבסיס
לצמיחתו של התנא הקדוש.

בקונטרס 'חסדי דוד' (עמ' 40) הנספח
לספר 'דברי בינה ומוסר' להגה"צ רבי
דוד בליאכר זצ"ל הי"ד, (תל אביב,
תש"ל) מביא הרב אברהם רפפורט
ממנהלי הכולל 'עטרת יוסף' בתל
אביב – מובאה נוספת המשמשת
המחשה קולעת לסגנונה וארחותיה
הייחודיות של נובהרדוק, וכך איתא
בגמ' חולין (ק', א): "בסורא לא אכלי
כחלי בפומבדיתא אכלי כחלי. רמי בר
תמרי דהוא רמי בר דיקולי מפומבדיתא

י, ג) "וגם בדרך שסכל הולך לבו חסר ואמר
לכל סכל הוא".

אגב, אפיזודה ברוח זו מסופרת על
ר' יוזל עצמו, בספרו של הרב דב כץ ז"ל
'תנועת המוסר' (ח"ד, עמ' 264, מפי חתנו
הג"ר אברהם יפה'ן זצ"ל). באחד הימים
נזדמן ה'סבא' במסיבה עם אישי המוסר
הגדולים שבדור כמו הגרש"ז מקלם,
הגר"י בלאזר ועוד, והיו יושבים ומחשבים
חשבונו של עולם, ומדברים בחכמה ודעת
ה'. בעוד הכל אפופים וחדורים במחשבה
מעמיקה, הוגש לשולחן הלפתן, ור'
יוזל החל ממצמץ בשפתיו וקורא בקול:
"הו, כמה ערב לפתן זה, הרי זה ממש
א מחיה!" דומה כי אין צורך לתאר את
המחשבה שעברה בודאי בין המשתתפים
הכבודים אודות האיש אשר יושב בינות

הגאון רבי גרשון ליבמן זצ"ל,
ראש ומייסד ישיבת 'אור יוסף' בצרפת

להם ודבריהם, וראשו ועיניו בצלוחית
הלפתן. לימים, יספר זאת ר' יוזל לחתנו
הנ"ל, ויצין כי כה אמיתית היתה קריאתו
בשבח הלפתן, עד כי מסופק הוא אם אי
מי מהנוכחים העלה על דעתו כי בכדי
לשבר את גאותו עשה כן.

על תלמידו הגדול של הסבא, הגאון
רבי גרשון ליבמן זצ"ל, מספר הרב שניאור
(שם, עמ' 14) שבעת שחרורו ממחנה
'ברגן בלזן', הגיע לשם קצין מטעם כוחות
השחרור

האמריקאיים, ועבר בין היהודים כאשר
הוא שואל כל אחד למשאלתו, ולסייע
בעדו להגשימה. משהגיע לרבי גרשון,
שאלו:

אלא שרבי הלל לא התבלבל, והשיבו
על אתר: "אדרבה, כוונת המשנה היא כך:
טוב שבגויים – הטוב והמשכיל שבגויים,
רצוץ את מוחו- של היהודי. היינו, גם הגוי
הנבון והמשכיל ביותר בדעת, משבא לדון
על היהודי, הרי דעתו ברורה ונחרצת, כי
יש לרצוץ את מוחו של היהודי", סיים,
בשלחו רמז עבה לעומת הגוי 'המשכיל'
העומד מולו.

הקטגור הנ"ל, שלא היה מוכן לתשובה
כה מוחצת, מלמל תחת לשפמו מילות
רוגזה וירד מהדוכן בבזיון, מה שהביא
את צוות השופטים להכריז בעל כרחם על
נצחון עמדת הסנגור.

מאורע זה חיזק מאד את רוח היהודים
אז, והביא לפרצי שמחה וגאווה. אלא
שבנובהרדוק – כמו בנובהרדוק, חששו
שמה גאווה תיזרק בו ברבי הלל עקב
הצלחתו הכבירה, ושלחוהו לקנות
מסמרים בבית המרקחת המקומי... ובכך
לנפץ את הילת המשכיל והחכם שנכרכה
סביב רבי הלל, ולשרש כל זיק גאווה העלול
לצוץ בראשו.

למותר לציין, כי מלבד השוני שבגירסא
זו של המעשה – לפיו הנהלת הישיבה
היא זו ששלחה את רבי הלל, ולא שהלך
מעצמו ללקוט בזיונות – הרי שגירסא זו
מעניקה משמעות רבה ועמוקה לסיפור,
ואף מגדילה את ה'עוקץ' שבו, בבואנו
לשער את המלומד שהשיב בתשובה
חריפה והמם את יריבו, וזכה לתהילה
אדירה – תר אחר מסמרים בבית מרקחת
העירוני.

■

לגופו של ענין, יש להודות כי עצם
השימוש באגדה הנ"ל לסמלה של
נובהרדוק, יש בו מן הבורות והשטחיות,
וכבר המשילו זאת למי שבבואו לסמל
את רעותה של נובהרדוק ההפוכה ממנה
– הלא היא שיטת סלבודקא – ינקוט כי
ענינה היה הופעה חיצונית מרשימה,
וקפידה על עניבת עניבה. הגם שתופעות
אלו נכונות כסימפטום, ודאי שאין
להשתמש בהם כסמל מרכזי, מבלי להזקק
לתורה העמוקה והרחבה העומדת מאחורי
ה'מסמרים' לעומת ה'עניבה'. וכבר זעק
על כך הרב שניאור (שם, עמ' 107, 'תקופת
האמיצות') "כל המחזיק בדיעה שכל
נובהרדוק היא רק 'רכישת מסמרים בבית
מרקחת', הריהו כאותו שוטה המכריז
בחוצות קריה שהינו פקח ובעל דעת מאין
כמוהו, אך עליו אמר שלמה המלך (קהלת

תקופת האמיצות - "לא קם ולא זע"

סידור תקופות העבודה לפי לוח השנה - ישיבת אור יוסף, צרפת

כאמור בפנים, נובהרדוק עשתה לה כמגמה לבטל כל מימד של כבוד גשמי, ומגמה זו הביאתם לידי מעשים שיש בהם – לכתחילה – משום ביזיון האדם. כידוע, מחלקים היו בנובהרדוק את תקופות השנה לזמנים אשר הוקדשו לעבודה על מידה מסויימת; כך, עבדו בחנוכה על מי לה' אלי, (מר"ח כסלו עד י"ז בו – יום פטירת ה'סבא', עבדו על 'מתי גיעו מעשי למעשי אבותי'), בשבועות על לימוד התורה, באלול על תשובה וכו'.

הימים שבין ר"ח אדר לפורים, הוקדשו למגמה האמורה, ונקראו בשם 'תקופת האמיצות' או "לא קם ולא זע". בספרו, 'דגל המוסר' – בו נעזרנו רבות – מבאר הרב שניאור את ענין העבודה בתקופה זו דוקא, הנגזרת מהמסופר במגילת אסתר על מרדכי שלא קם ולא זע מפני המן העובר בשער המלך, בעוד כל עבדי המלך משתחוים לו ארצה.

בגמ' מסכת מגילה מבואר יותר מכך, שבכל פעם היה מרדכי מניף את רגלו לעבר המן, שם היה חקוק שטר עבדותו של המן למרדכי.

לו היה מרדכי נמנע מחשש בזיון והיה נוהג במכובדות, בודאי היה כורע אף הוא להמן אפיים ארצה, שהרי דינא דמלכותא דינא, ואם רוממו המלך מעל השרים – הרי שיש לנהוג בכבודו. יתירה מזו, לו היה נוהג כך, לא היה המן קוצף עליו ומביא את דיבת היהודים רעה, וסכנת הגזירה לא היתה מרחפת מעל ראשם. אך מרדכי, "לא קם ולא זע" נהג הוא ב'אמיצות' מופלגת, ודרכו זו, היא שהביאה בסוף לנס הגדול ומפלת צורר היהודים.

ואכן, בתקופות אלו, נוהגים היו בני הישיבה ליזום פעולות 'אמיצות' – נועזות במידה כזו או אחרת, ולקיים בעצמם את הנפסק בשולחן ערוך "ואל יתבייש מפני המלעיגים עליו".

איקלע לסורא במעלי יומא דכפורי, אפקינהו כולי עלמא לכחלינהו שדינהו, אזל איהו נקטינהו אכלינהו. אייתוה לקמיה דרב חסדא, אמר ליה אמאי תעביד הכי? אמר ליה מאתרא דרב יהודה אנא דאכיל. אמר ליה, ולית לך נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם? אמר ליה חוץ לתחום אכלתינהו. ובמה טויתנהו. אמר ליה בפורצני. ודלמא מיין נסך הויא? אמר ליה לאחר שנים עשר חדש הוו. ודלמא דגזל הוה? אמר ליה יאוש בעלים הוה, דקדחו בהו חילפי. חזייה דלא הוה מנח תפילין, אמר ליה מאי טעמא לא מנחת תפילין? אמר ליה חולי מעיין הוא, ואמר רב יהודה חולי מעיין פטור מן התפילין. חזייה דלא הוה קא רמי חוטי, אמר ליה מאי טעמא לית לך חוטי? אמר ליה טלית שאולה היא, ואמר רב יהודה טלית שאולה כל שלשים יום פטורה מן הציצית .. אמר ליה חזינא לך דחריפת טובא! אמר ליה, אי הוית באתריה דרב יהודה אחוינא לך חורפאי".

נתבונן, כותב הרב רפפורט, לכל הדעות, התנהגותו של רמי בר תמרי היתה מתמיהה ומעוררת ספיקות והרהורים לגבי; אכילת כחל בניגוד למנהג המקום – תוך שימוש ביין מפקפק; אי הנחת תפילין ולבישת ציצית. – מדוע, באמת, ראה התלמיד לנכון לאכול דוקא את הכחל בעריו"כ? כלום לא עדיף היה לדפוק על דלתי בני ישראל, שודאי בערבו של יום כיפור היו ששים לזכות במצות הכנסת אורחים? אין זאת, אלא כי קיים בעצמו 'שונא מתנות יחיה', ונשמר בכל מאודו מלהנות מממון הזולת. כונתו ודרכיו, איפוא, היו לשם שמים. משכך, לא ראה הוא לנכון להתחשב במוסכמות (הלכתיות!) מקומיות, ונהג ע"פ דרכו, תוך שכמובן הוא נזהר שלא לעבור על דין והלכה, (שהרי לכך טרח ואכלו חוץ לתחום וכד').

רב חסדא, שמלכתחילה ראה בו פורץ גדר, לא זו בלבד שחזר בו מהנחתו זו, אלא שאף שבחו אודות חריפותו. רמי בר תמרי, מצידו, ראה לנכון לחשוף את סוד ההנהגות: "אי הוית באתריה דרב יהודה אחוינא לך חורפאי". לאמור; זו שנינו בבית מדרשנו, אצל רב יהודה בפומבדיתא. ביקורת הנמתחת על הנהגתו נובעת מחוסר הידיעה לתורתו ומשנתו של רב יהודה בפומבדיתא.

ומכאן ההשואה המתבקשת לדרכה של נובהרדוק; במקום הצורך לשם ה' ותורתו, יש וראוי לנהוג גם באופן אשר לכאורה מתמיה, מעורר פקפוק ולא מקובל. זאת, כאמור, כל עוד המניעים טהורים, ואינם סותרים אף דין והלכה. זהו סודו של 'אתריה דרבי יוסף יוז'ל בנובהרדוק'.

הרב ח. צבי שפירא

עצמות יוסף

מצבת ה'סבא' בהר המנוחות

ידיעות

● ארוננו של ה"סבא" מנובהרדוק, מרן הגאון הצדיק רבי יוסף יוזל הורוויץ זצ"ל הועלה ארצה מבית העלמין בקיבוץ שבבריה"ם, הודות למבצע בוק עליו ניצח הרב ברושטיין מברוקלין שקיבל על כך את עזרת שלמונית ברוה"ם בהמלצת שגריר ארה"ב במוסקבה, לאחר הידיעה שנתקבלה כי בית העלמין בקיבוץ עומד לפני חיסול מוחלט. בעזרת רבה הראשי של מוסקבה הרב ליון וקבוצה מתלמידי ה"סבא" איתר מקום הקבר. הארון הועבר לפריז ומשם הגיע לישראל בצהרי יום ששי. הארון הוצב מיד בהיכל ישיבת בית יוסף בתיאוביום ראשון בשעות שלפנה"צ, לאחר דברי ההספד של חתני הגאון ר' אברהם יפה"ן שליט"א, שהגיע במיוחד לכך מארה"ב, ושל רבה הראשי של תיא"פ, והגריה ויסקינד ר"ם הישיבה, יצא מסע ההלוויה לכיוון ירושלים כשאלפים רבים בתוכם רבנים אדמו"רים וראשי ישיבות ותלמידיהן מכל האזור, מלווים את הארון. בשעות הצהריים הגיע הארון להיכל ישיבת בית יוסף בירושלים ומשם המשיכה בדרכה להר המנוחות. בירושלים ססו לו הנריי סרגא ראש ישיבת חברון ותנ"י שמואלביץ ראש ישיבת מיר והרה"ג רביצ' ברוך רייז ב"ר בון ועוד, כשקהל עצום הגאון במסעלה מרבה ס הארון, ורק לעת ערב הוטמן הארון בהר המנוחות.

הידיעה על העלאת עצמות הסבא לארץ, בכתב העת 'הנאמן'.

הסיפור המלא מאחורי העלאת עצמותיו של ה'סבא' מנובהרדוק מאחורי מסך הברזל ברוסיה לארץ הקודש

בעצמו, והוא נפל למשכבו האחרון, הימנו לא קם. עשיר גדול ממעריציו, מר גלפרין, הצליח באמצעות קשריו להזעיק למיטתו רופא בעל שם עולמי, גם ידו קצרה מלהושיע.

הידיעה על דבר מחלתו הקשה פשטה בקרב תלמידיו, והם החלו בוקעים רקיעים בתפילתם, כאשר גם חולים קמים ממיטתם ומצטרפים לחבריהם הזועקים לאב רחום שבשמים בעד האי חסידא ופרישא. פיו מלמל ענינים רמים ונשגבים, וניכר היה עליו כי יודע הוא בעצמו שהולך לעולם שכולו טוב. כך אחזו אראלים מזה ומצוקים מזה, עד כי גברה יד אראלים ותעל נשמתו בסערה השמימה, כשעל יד מיטתו עומדים תלמידיו הנאמנים הגאון רבי דוד בודניק זצ"ל הי"ד ראש הישיבה בדווינסק, והגאון רבי אהרן וינשטיין זצ"ל, ראש הישיבה במעזריטש.

על אף המצב, נערכה לו הלווייה רבת משתתפים בליווי

היה מסיים בקריאה לרבש"ע: "הודע שיש לך אהובים בעולמך!" [כתפילתו של נקדימון בן גוריון, עי' תענית דף כ, א].

אלא שמלבד הסכנה שבפרעות, התרגשה על תושבי המקום מגיפה איומה, שרק הלכה והתפתחה לאור מצבם הירוד בלאו הכי של הפליטים ששכבו מתגוללים בבתי הכנסיות. בסה"כ, גבתה המגיפה במשך שלושה חודשים כחמישה עשר אלף איש רח"ל.

גם כאן התגלה ר' יוזל במלוא יפעת צדקותו; הוא, בעצמו, רץ בבהילות מחולה לחולה, סעדס ותמך בהם - למרות הסיכון הרב שבהידבקות במגיפה. את כל אלו שהציעו את עזרתם דחה, בנמקו שאינו סומך על איש, שמא יחסר משהו במסירות המטפל.

פטירת ה'סבא'

למרבה הצער, תקפה המגיפה גם את ר' יוזל

פחד, אימה ומגיפה

קייב (קיוב), תרע"ט. היו אלו ימים קשים לישראל, ברוח ובגשם. כנופיות בריוניהם של דניקין ופטליוורה סבבו בדרכים וקטלו בעוברים בהם ללא רחם. ר' יוזל, כמצביאה עליון של תנועת נובהרדוק, פקד על תלמידיו לבוא ולהתיישב סביב למקום מושבו הוא - בקייב. שלוש מאות תלמידים באו לקייב, אליהם נוספו רבבות פליטים מכל הסביבה, שהתגוררו בעירום וחוסר כל בבתי הכנסיות והמדרשות שבעיר.

בחג הסוכות תר"פ כבש הגנרל דניקין את העיר, מה שהביא לאימה ופחד שנפלו על העיר, שכמובן נעצרו ונהדפו על מפתנה של נובהרדוק. הסבא הריבץ בתלמידיו את מידת הביטחון, ונשא דברי חיזוק על חובת השעה. הוא הרבה לדבר על הפסוק "בשפץ

קצף הסתרת פני... ברגע קטן עזבתך וברחמים גדולים אקבצך" (ישעיהו נ"ד). את שיחותיו

הגאון רבי דוד בודניק זצ"ל

בית העלמין בקייב (קיוב)

הגאון רבי אהרן וינשטיין זצ"ל.

של הסבא. הרב ביאליק, 'נדרס' ונפצע
אנושות ע"י המשטרה הסובייטית בעודו
מהלך ברחובה של עיר בחג סוכות, ולולבו
בידו. בקשתו האחרונה טרם נפטר היתה,
כי יקברוהו בסמוך לקברו של רבו, הסבא
מנובהרדוק. מיודענו הישיש היה עולה
לקברו מדי שנה, וכך ממילא, מודע היה
למיקום ציונו של הסבא. הוא אף ידע לספר
כי המצבה בחלקה נהרסה מפגיעת פגז,
אך המילים "י"ז כסלו" – תאריך פטירת
הסבא, על עומדן נשארו. הקבוצה מיהרה
למקום, וכדבריו כן היה; בסמוך לקברו של
הרב ביאליק עמדה מצבה, ועליה חקוקות
בבירור המילים "י"ז כסלו". [יצוין, כי
הגב' בארג מעידה כי המצבה היתה שלמה
לגמרי. דברינו לעיל, מבוססים על עדותו
של הרב ברונשטיין].

אנשי הח"ק החלו מיד בחפירה, והגיעו
לעצמות הסבא הטמונות בארץ. אף כי
לנגד עיניהם נגלו עצמות בלבד, מ"מ ראשו
של הסבא ושערותיו נשארו בשלמותן, מה
שהביא את הרב חייטמן לזיהויו המוחלט.
הוא קרא בהתרגשות: "אוי, הייליגער רבי!"
וצנח מתעלף במקום. העצמות הוכנסו
לארון עץ שהוכנס הוא בתוך ארון מתכת,
ועימם ג' טפחים מעפר המקום כדין. [אגב,
מטבע הדברים, הסתפקו אנשי הח"ק בארון
קטן מהמקובל. משהובא הארון לארץ,
הוחלף הארון בכזה בגודל מקובל. אפיוודה
מענינת הקשורה בכך סיפר לנו הרב יעקב
ירמיש, חתנו של הרב ברונשטיין. לדבריו,
בשעת ההלוויה בירושלים, עמד הוא
ע"י כ"ק אדמו"ר בעל 'בית ישראל' מגור
זצוק"ל, ושניהם שמעו איך יהודים מדברים
בהתרגשות על כך שגופו של הנפטר נמצא
בשלמותו ממש... נענה ה'בית ישראל' ואמר:
הנה כי כן, כל מתחילות כל האגדות שלא
היו ולא נבראו, וטיבן שנשארות לעולם..
]. הארון, הובא לבית משפחת מייזליק,

האדמו"ר בעל 'בית ישראל' זצ"ל בהלוויית הסבא'
בירושלים. (תמונה: המבשר)

למוסקבה, שהוא יפקח רשמית וידאג
לפינוי עצמות הסבא. זמן מה אחר כך,
התקבל דיווח שוב, לפיו, נסיונותיו של הרב
לזין לאתר את קברו של הסבא עלו בתוהו
עקב מצבו הקשה של בית העלמין שנפגע
בהפצצות המלחמה.

קם איפוא הרב ברונשטיין וניגש לרבי
אברהם יפה'ן זצ"ל, ליטול ממנו ברכת הדרך
לנסיעתו קייבה, וכן שיוורנו את מיקומו של
הציון. יצוין, כי הרב ברונשטיין כהן היה,
ומעיקר הדין נאסר עליו להיטמא למת. אלא
שהגר"א יפה'ן נועץ בגדולי ההלכה, והללו
הורו כי הלכה היא שלמת מצוה כהן רשאי
ליטמא, והסבא, מתוקף הנסיבות, הוגדר
כ'מת מצוה'. הגר"א כמובן בירכו בחום,
והורה לו את מיקום קבר חותנו: "משנכנסים
בשער, יש לצעוד כמאה מטרים, ואז לפנות
ימינה". הוא אף הורה לו לנסות וליצור קשר
עם הרב אלתר בן ציון (מזירר) חייטמן,
שהיה מקורב לסבא בחייו, ואף נכח במעמד
פטירתו, והיה מהיחידים שהורשו לשאת
את מיטתו.

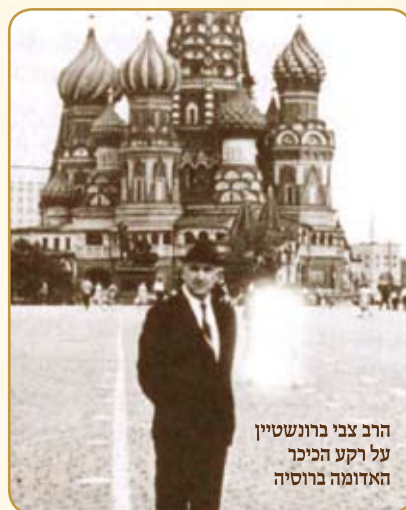

הגאון רבי אברהם יפה'ן זצ"ל (מימין),
עם מרן הגר"מ פינשטיין זצ"ל

עם בוא הרב ברונשטיין לקייב, מיהר
ונפגש עם הרב לזין ושאר אנשי הח"ק,
שסיפרו לו כי את ההוראות מהגר"א יפה'ן
כבר קבלו בדואר, ואף לאחריו טרם נמצא
הקבר. גם הרב שוורצבלאט – רב ביהכ"ס
באודסה, והרב חייטמן שניסו את כוחם,
העלו חרס בידם.

"אוי, הייליגער רבי!"

בהשגחה פרטית, לאחר תפילת שחרית
ביום השלישי לחיפושים, ניגש להרב
ברונשטיין ישיש מיהודי המקום, ושאלו
אם מחפש הוא אחר קברו של הסבא. הוא
השיב בחיוב, והישיש הודיעו כי מיקומו של
הקבר ידוע לו בודאות, שהרי מבקר הוא
שם מדי שנה. התברר, כי גיסו של ישיש
זה היה יהודי בשם הרב ביאליק, מתלמידיו

הרב צבי ברונשטיין
על רקע הכיכר
האדומה ברוסיה

משטרתי, וגופו הטהור נטמן בבית העלמין
בקייב.

ההחלטה:

פינוי עצמות הסבא לארה"ק

בחורף תשכ"ג, החליטו שלטונות קייב על
הרס בית העלמין ופינויו לשם הקמת פארק
שעשועים במקום. מתוך התחשבות ברגשות
משפחות הטמונים שם, פרסמו השלטונות
הודעה כי הרוצה לפנות את עצמות יקיריו
מהמקום – רשאי לפנות לבית קברות אחר,
תוך 90 יום.

תושבת המקום, גב' בתיא בארג (לבית
מייזליק, מחברת הספר 'קול בדממה
נשמע'), שפינתה מהמקום את קברי סבה
וסבתה, חרדה לכבודו של הסבא הטמון
שם אף הוא, ותיכף יצרה קשר עם הרב צבי
ברונשטיין זצ"ל מניו יורק, מייסד ארגון
'אל תדום'. הרב ברונשטיין, היה יהודי
בר אורייין מארה"ב שהתמחה, הלכתית
וכירוגית, בעריכת בריתות מילה – בעיקר
למבוגרים, ואשר נענה לקריאת אגודת
ישראל בארה"ב לצאת ולמול את יהודי
פולין. משם, התגלגל הדבר, והוא החל
לסייע בכישוריו גם ליהודי ברית המועצות,
זאת, בעזרת ויזה שקיבל מתוקף תפקידו,
ואשר העניקה לו חופש תנועה.

הרב ברונשטיין, יצר קשר עם חתנו של
הסבא, הגאון רבי אברהם יפה'ן זצ"ל, והוא
ייפה את כוחו לפעול בענין, והורה לו לעשות
הכל – על חשבונו של רבי אברהם – ע"מ
לסדר את הטסת העצמות לארץ הקודש.

היכן נמצא הקבר?

הרב ברונשטיין מיהר להגיש בקשה
לשלטונות הסובייטיים, והללו, מיהרו
להשיב בחיוב, ואף דיווחו כי מינו לשם
כך את הרב יהודה ליב לזין הרב הראשי

"שלך גדולה משלהם"

הגאון רבי גרשון ליבמן זצ"ל

כאמור בפנים, הגיע הארון לפריז, שם המתינו לו הגאון רבי גרשון ליבמן זצ"ל ותלמידיו. רבי גרשון, ('רבנו' - בפי תלמידיו), טס אף הוא עם הארון לארץ להשתתף

בהלווייה ובקבורה, ואחר שב לממלכתו בפריז. עם שובו, נשא בפני תלמידיו שיחה אודות פרשת השבוע, בה גם התייחס לפרשת העלאת הסבא וקבורתו בארץ, בסימונה של השיחה הוא גם מייחד מילים אודות יחודיותה של שיטת ישיבתם, ומחזק את תלמידיו בדרך. השיחה נשתמרה בידי תלמידים, ונמסרה לנו ע"י תלמיד הישיבה בצרפת אז, [שאף היה בין אומרי התהלים בשדה התעופה בצרפת בחג השבועות, כמסופר בפנים], הרב דוד שניאור שליט"א מירושלים:

"ותדבר מרים ואהרון במשה... ויחר אף ה' בס וילך"

(במדבר יב, א)

יש באמת להתבונן על שום מה חרון אף ה' הגדול הזה! אהרון ומרים דיברו על משה, ולא אמרו דברים פוגעים. זוהי תכונה אנושית כל כך רגילה ומצוייה שאנשים, מחמת קנאה או הרגשת 'פחות מחבר' וכדומה מדברים על זולתם ומשתדלים להפחית בערכו. ואילו כאן ה' מתייחס כל כך בחומרה! מה גם שמדובר במיוחדים כאהרון ומרים, עם עונש כל כך חמור! בצרעת כשלג! אצלנו כשמבטלים איזה חבר, אנו לא מרגישים שיש כאן חטא, אנו אפילו חושבים שאנו פועלים לשם שמים ויש לנו עוד כמה היתרים! ומרוב הרגל זה נעשה טבע, וזה לא כל כך נורא. במקרים דומים אנו סובלים ולא מקפידים, נעלבים ואינם עולבים, ואילו כאן הקב"ה מקפיד בחומרה כזו. "לא כן עבדי משה..." ואיך לא יראתם לדבר בעבדי במשה!"

אלא רואים כאן לימוד נורא, כמה התורה חוששת לחלישות הדעת הנגמרת למי שפוגעים בו. האדם לא מראה את זה, בגדר 'ליבא לפומא לא גליא', אבל באמת, הנפגע יכול להגיע לכדי יאוש בגלל פגיעה בו, בבחינת 'כי באפס הרגו איש'. לאדם מן השורה, חסר חוט שדרה יציב, והוא תלוי בהערכת הברואים ובהסכמתם. וביותר כשנוגע לרוחניות, להשגות בעבודת ה', בתחום הקודש: "הלא גם בנו דיבר!" למה יגרע חלקנו בהשגות רוחניות? זו היתה גם דאגתו של דוד המלך: "ואני, קירבת אלהים לי טוב". רק דוד המלך יכול להבחין מה טוב באמת. הוא יודע מה זה קרבת אלוהים. כמו בתחום המרגליות יש כאלה מרגליות שוות סכומי עתק ורק יחידים בין המומחים יכולים לעשות את

ההבחנה. ש מ ע ת י מאחד הרבנים שם (= הכוונה למעמד ההלווייה של עצמות הסבא כנ"ל), שהזכירו את זה. וגם ראש הישיבה (הגר"א יפה"ן) הזכיר את זה, וזה עשה רושם אדיר. על מה שחז"ל אומרים על הפסוק: "הים ראה וינס - מה ראה? ארונו של יוסף" שבזכות 'וינס' של יוסף - זכו להים ראה וינס'. יוסף שלט בטבעו מול אשת פוטיפר. הוא נרדף על ידי אחיו עד כדי מכירתם אותו. ובמצרים עבר סל נורא ועמד בנסיונות עצומים. לא פלא שהים נס מפניו. בגדר כזה צדיקים במיתתם קרויים חיים. העלאת עצמות הסבא לקבורה בירושלים, איזה קידוש ה'! איזה חיזוק! הים ראה וינס. העמידה על האיות זה נסיון גדול מאד ולא כולם מבינים בזה. רק הקב"ה כביכול הבין כאן מה שמשה ואהרון לא הבינו. צאו שלשתכם. איך אתם לא מפחדים לדבר על עבדי משה! ואומר הספרנו שהם לא הודו תכף, ועל כן 'ויחר אף ה' בס'. היינו אפילו כאשר ה' כביכול בעצמו מוכיח, קשה להודות על האמת. זה לקח להם זמן עד שהודו ואמרו 'אשר נואלנו' אומר התרגום: דאיטפשא, יש כאן טפשות.

הגר"ס זצ"ל היה ממשיך את לימוד המוסר ליתומה ענייה שקל לפגוע בה. ה'ראש ישיבה' אמר שם בהלווייה שכמו שהגר"ס הניחו לו לו משמייים מקום להתגדר בו בלימוד המוסר, כן הסבא זצ"ל הניחו לו מקום להתגדר בעניין של 'חבורה', שזה 'עולם מיוחד', עולם של איכות, זהו עולם שלא כולם מבינים, וזוהי הרגשת "לי טוב". זו ההרגשה הדקה שבגינה 'ויחר אף ה' בס וילך'.

זה מה שרואים עוד בפרשה איך נאמר על הלוויים: "כן עשו להם - להגיד שבח העושים והנעשה בהם, שאחד מהם לא עיכב". היינו שהיה כאן נסיון, נסיון של איכות, והלוויים עמדו בזה וזו התפעלות. וגם בפרשת 'בהעלותך', העניין של "חלשה דעתו של אהרון". הדאגה לאיכות היא שהביאה את אהרון לחלישות הדעת בגלל שלא הוא ולא שבטו לא שותפו במעמד הנשגב של חנוכת המשכן. היה צורך כביכול בשבועה - "חייך" - כדי להניח את דעתו, רק ה' רואה ויודע ערכה של חלישות דעת ודואג לתרופה.

זוהי תורה מן השמיים. הבנת חלישות הדעת שיכול להרגיש משה, ועל כן "ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה". את היסוד הזה השריש הסבא זצ"ל בלב תלמידיו: הרגשת עצמיות בעבודה האיות, אפילו 'כי לא מרובכם...' כי אתם המעט'. גם אנו, בישיבה, יש לנו מקום לחלישות הדעת כי לא מבינים אותנו, מבטלים אותנו. אבל רואים כאן שזה לא עניין חדש, אלא זה היה מאז ומעולם. זה אמור להפיח בנו עידוד בבחינת: "חייך שלך גדולה משלהם".

משם, היה אמור לעלות על טיסת "אירופלוט" לוינה, ומשם, בטיסת "אל על" ישירה לארץ הקודש.

'חרש אילם' ברכבת

דא עקא, שלפתע הגיעה הודעה מחברת התעופה כי היות ומדובר בהטסת עצמות אל מחוץ לארץ, הרי שיש להוסיף סכום של 3000 דולר עמלה. הרב ברונשטיין מיהר להתקשר טלגרפית עם ארה"ב, וביקש מהגר"א יפה"ן לבצע הפקדה על סכום זה לבנק המרכזי במוסקבה. ההפקדה נעשתה, רק אז נזכרו בבעיה חדשה; ע"פ החוק הרוסי, אין להעביר עבור אזרח חוץ כסף מבנק לבנק. יתכבד התייר ויבוא בעצמו לבנק שם הופקד עבורו הכסף ויקחנו. הוצרך איפוא הרב ברונשטיין לנסוע למוסקבה העיר, ולפדות את הכסף. - רק מה יעשה הרב ברונשטיין וברשותו אין ויזה למוסקבה? ולהתחיל כעת בהסדרת ויזה יהיה זה מאוחר, מה עוד, שלביתנים שוכנות העצמות בדירת החדר של משפ' מייזליק.

ומדוע זקוק היה הרב ברונשטיין לויזה? מדוע לא יסע ברכבת ויכנס למוסקבה כאחד האדם? העניין הוא, שעל הכל חשב המחוקק הרוסי, וחוקק חוק לפיו לא יוכל תייר לנסוע מעיר לעיר ברכבת או באוטובוס, רק במטוס. כך, יישאר הוא תמיד במעקב כניסה ויציאה. השגת כרטיס נסיעה ברכבת הפכה למשימה בלתי אפשרית, נוכח זיהוי הברור של הרב ברונשטיין כתייר אמריקאי. יתירה מזו, עם הרשמו בכל מלון אשר יאה, הרי חייב הוא לשהות בחדרו עד שעת חצות לילה, אם לא שהצהיר כי הלך לקונצרט המסתיים כחצי שעה אחרי חצות. היאך, איפוא, יגיע הרב ברונשטיין למוסקבה נוכח קשיים אלו?

ראשית, נשכרו יהודים שיעמדו במשמרות של תהלים סביב לארון, ויזכרו על הטוב בני משפחת מייזליק שפינו את דירתם - ששמשה משכן

לארון בכל העת, ועברו לדירה אחרת. כעת, צעד הרב ברונשטיין עם הגב' בארג לתחנת הרכבת, שם רכשה גב' בארג כרטיס למחלקה ראשונה, שם זוכים ל'קבינה' פרטית. הכרטיס נתחב לידו של הרב ברונשטיין, שהפך מרגע זה ל..חירש אילם. לידיה של הממונה על הנוסעים ונוחיותם עשו את דרכם חמישה רובלים מידה של גב' בארג, בתוספת בקשה לדאוג לשלומם ופרטיותו של הנוסע ה'מוגבל'.

20 שעות משך זמן הנסיעה למוסקבה, זמן, בו כבר הספיקו אנשי המשטרה לקבל עדכון מהמלון על התייר הנעדר. חקירה אודותיו אצל משפחת מייזליק לא הניבה מאומה, וסוכנים נפרשו במקומות אסטרטגיים, אליהם יכול היה התייר הנעדר לשים את פניו.

עם רדתו במוסקבה, נצמדו אליו סוכני משטרה חמורי סבר, שהובילוהו לחקירה צולבת: כיצד זה הצליח להשיג כרטיס נסיעה ברכבת? כיצד לא שמו לב מוכרי הכרטיס למבטא האמריקאי שבפיו? על כרחך, שמאן דהו מקומי סייע בעדו, ומתבקש הוא איפוא למסור את שמו. הרב ברונשטיין היתמם, וסיפר שמפיו הוציא רק המילים "בילט מוסקבה" (למוסקבה), ומיד זכה בכרטיס. בלית ברירה, ליוו אותו השוטרים עד לבנק המרכזי, שם וידאו כי מוציא את הכסף, וליווהו חזרה אחר כבוד למטוס לקייב.

פריז – תל אביב – ירושלים

משם, עלה הרב ברונשטין עם הארון על מטוס לפריז. כאשר נחת שם, ביום שלישי ה' סיון תשכ"ג, ערב חג השבועות בשעה 3 אחר הצהריים, המתינו לו רבי גרשון ליבמן זצ"ל ראש הישיבה בצרפת, ומאות מתלמידי הישיבה, שבאו לחלוק כבוד לרבם ומורה דרכם הרוחני. דומה כי נתקנאה המשטרה הצרפתית ברעותה הרוסית, והחליטה אף היא להערים קשיים על העניין; מאי שם נשלף תקנון הקובע כי לפעולה מעין זו – הכנסת עצמות לשטח צרפת – יש צורך באישורים רפואיים שונים. היות וערב חג היה זה, לא נותרה ברירה, והארון נשאר בשדה התעופה בימי חג השבועות (הכוללים את יו"ט שני דגלויות), כאשר סביבו משמרות מבני הישיבה בצרפת האומרים תהלים.

עם צאת החג, חתם הרב ברונשטיין על

לבני המשפחה, בראשם חתנו הגר"א יפה'ן, להגיע מארה"ב.

ביום ב' נערכה הלווייתו בתל אביב, נישאו הספדים מפי הגאונים: רבי אברהם יפה'ן, רבי הלל ויטקינד, ורבה הראשי של תל אביב רבי יוסף צבי הלוי. תל אביב, הובא הארון לישיבת בית יוסף בירושלים בראשות הגאון רבי בן ציון ברוך זצ"ל, שם נשאו עליו הספדים הגאונים: רבי בן ציון ברוך, רבי יוסף שלמה כהנמן, נכדו של הסבא רבי חיים שמואלביץ, ורבי יחזקאל סרנא.

ומנוחתו כבוד בהר המנוחות, וזה הנוסח שחרטו על מצבת קדשו (אשר הועתק מהמצבה בקייב ככתבה ולשונה):

הר מסמכים, וכך סוף סוף שוחרר לדרכו ארצה. בערב שבת, ח' סיון נחת המטוס בישראל, שם המתינו לו תלמידי ישיבות נובהרדוק בארץ. גם כאן, עקב השבת הממשמשת ובאה, לא נערכה ההלווייה מיד, והארון הועבר לישיבת 'בית יוסף' בראשות רבי הלל ויטקינד זצ"ל בתל אביב, שם הועמד בעזרת הנשים למשך כל השבת. מחותנו של ראש הישיבה רבי הלל ויטקינד, הגאון רבי חיים זאב פינקל זצ"ל, משגיח דישיבת מיר, ונכדו, רבי משה מן שליט"א, עסקו כל השבת באמירת תהלים סביב הארון. ע"פ הוראת גדולי ההלכה, נערכה ההלווייה רק ביום ב', י"א סיון, ע"מ לאפשר

ואלה הדברים אשר נהרתו על מצבת קברו של אדמו"ר זצ"ל בקיוב ובירושלים:

ליהר היה בדורו
האציל העולם באורו
ספרים הירבה במריגת האדם
פתח דרך השלמות נמצא כם

לפד ישיבות והרבה חיים
ועשה לתורה אזניים
זכה וזיכה את הרבים במאור תורתו
לאורו נהרו רבים ושאוכו מחכמתו

זה! נפלה קטרת ראשנו
ושקעה החמה מישיבותינו
לכב ישראל ופרשיו
וי לפניה שאברה מנהיגה
לענינו גדול עד מאד על פטירת

אדוננו מורנו ורבנו הגאון
החסיד רבן של כל הישיבות
דנובהרדוק מרן ר' יוסף בהר
הגאון ר' שלמה זלמן הורביץ זצ"ל
נפטר בשנת תר"פ י"ז כסלו

ת.נ.צ.ב.ה.

[תודתנו נתונה לה"ה: הרב משה מן שליט"א, בנו הרב הלל מן שליט"א, הרב דוד שניאור שליט"א, הרב יעקב ירמיה שליט"א, הרב צמח פריץ שליט"א, הגב' בתיה בארג תחי' ומשפ' שמואלביץ – נקריץ, שע"פ עדויותיהם ומסמכיהם שרטטנו את קו המאמר].

לקוחות 'אוצר החכמה' תתחדשו!

חורף תש"ע - עדכון גירסה 8.0

הוספת 6,000 ספרים חדשים
ועוד שיפורים ושכלולים מרחיקי לכת

מכתב מפורט ישלח בעז"ה לכל הלקוחות

הספרייה הגדולה בעולם

40,000 ספרים!

'אוצר החכמה' - ספרייה ממוחשבת ובה 40,000 ספרי קודש מצולמים דף אחר דף כצורתם המקורית. המאגר מכיל את כל ספרי היסוד ורוב הספרים השימושיים ללומדים, אלפי ספרים חדשים בני דורנו לצד ספרים עתיקים ונדירים, קונטרסים, קבצים תורניים, דפוסים ראשונים ועוד.

ת.ד. 23609 ירושלים ■ טל: 5866078 ■ www.otzar.biz ■ otzar@otzar.biz

ב' אגרות ממרן בעל ה"אחיעזר" צוק"ל

א

על דבר קורסים
פדגוגיים בוילנא

מחאת הרבנים

אנחנו, חברי הועידה האיזורית "יעקאפא" לאחר הכינוס את תרגום חומר הקריאה של הקורסים הפדגוגיים, אשר חוברו ע"י ה"יעקאפא" ביחד עם קהילת ווילנא, אשר נלמד בהם "ביקורת המקרא" באופן החריק והגס ביותר, מוצאים אנו לחובה מחובתנו לעצמנו ולהבהיר אודות זה בפני הועידה האיזורית "יעקאפא" כדלהלן:

בבחירות ובסוד של הועידה האיזורית "יעקאפא" היא נחשבה והוצגה כמחלקה בועידה שהיא בלתי מפלגתית, ומוסד נייטרלי, אשר מתעסק בפעילות המחלקה, ואשר יכולים להתאחד בפעילותו כל הזרמים. ושאלת התרבות: כמו ייסוד בתי ספר, ספריות וכן הלאה, נמסר לסמכותן

אודות כספי הת"ת והישיבות אשר היו כמעט כולם בחסותו.

מרן בעל ה"אחיעזר" זצ"ל האיר יותר מיובל שנים את שמי העולם היהודי, ומלבד גדלותו התורנית ומעמדו הרם כפוסק הדור, היה ממנהיגיו הבולטים של כלל ישראל, מדברנא דאומתיה, בתקופה קשה וסוערת ביותר. הוא היה אבי כל תלמודי התורה והישיבות, ועל פיו ישק כל דבר, קטן כגדול, בחיי קהילות ישראל. אביר השתדלנים לטובת בני עמו, מצביא וראש ללוחמי ד' בימיו, אשר נתבקש לבית עולמים ביום ה' אב שנת ת"ש.

שנה זו מסמנת שבעים שנה לפטירתו של מרן הגר"ח זצ"ל, וכעת מתעתד בן משפחתו הרב יעקב קוסובסקי - שחור שליט"א, שהוציא לאור את ב' כרכי "אגרות ר' חיים עוזר" לפני כעשור שנים, להוציא את הכרך השלישי המכיל מאות אגרות נוספות שטרם נתפרסמו. בראש הכרך החדש, מובאים כארבעים מכתבים שו"ת בהלכה, הנהגות ופסקים שטרם התפרסמו - מתוך הספר שו"ת אחיעזר - חלק חמישי הנמצא ג"כ בעריכה.

באדיבותו ניתנה ל"אסופות" הזכות להביא לפני קהל הקוראים והוגי התורה, ב' אגרות אלו.

העורך והמו"ל פונה בזאת ומבקש מכל מי שיש בידו מכתבים ממרן הגר"ח זצ"ל אשר טרם נדפסו, שיואיל בטובו להמציא העתקים לכתובת: ת.ד. 3209 בני ברק, על מנת לצרפם לכרך החדש למען יזכו הרבים, ושכמ"ה.

מכתב א'

הפתגם הידוע "די היסטוריע חזרת איבער" - ההיסטוריה חוזרת על עצמה, מקבל משמעות יתירה עם קריאת מכתבו של מרן רשכבה"ג הגאון רבי חיים עוזר גרודזענסקי זצוק"ל, המתפרסם בזה לראשונה, מתוך הספר החדש הנמצא בשלבי עריכה: "אגרות ר' חיים עוזר" - חלק שלישי.

מכתב זה [אשר נכתב במקורו באידיש, ותורגם מילה במילה], על דבר קורסים פדגוגיים בוילנא, נשלח על ידי מרן הגר"ח זצ"ל יחד עם עוד רבנים ועסקנים חשובים, כמחאה והבהרת העמדה המוצקה של היהדות הנאמנה בליטא, נגד תוכנית הלימודים שהגה ארגון "יקאפא" (YEKOPO) שהיה ארגון סעד יהודי כללי, אשר נוסד בלינגראד בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, כשמטרתו אז היתה לבוא לעזרת הנפגעים, ברם אט אט החל הוא שולח את זרועותיו לכל עבר ואף החל מנסה לקבל דריסת רגל בתוכניות הלימודים הפדגוגיות שהונהגו באותו הזמן, בניסיון להחדיר את לימוד "ביקורת המקרא". כאמור, כנגדם אזרו עוז גדולי ישראל ובראשם מרן הגר"ח זצ"ל כפי העולה ממכתבו.

ומה מצער הדבר כי בעוה"ר נתארכה הגלות ומלחמתנו כנגד מהרסי החינוך היהודי הטהור עדיין בעיצומה, ופורקי העול אינם מסירים לרגע את טלפיהם, ובכל צד רק מנסים להתערב ולחתור תחת החינוך המקורי בכדי לטמא את פך השמן הטהור. וכאז כן היום, כבימים ההם אף בזמן הזה, נצח ישראל לא ישקר, וגדולי מנהיגיו על משמרתם עומדים, בזעקה ומלחמה כנגד המתיוונים בעם, על שלמותו של פך השמן הטהור.

ממכתב נוסף המתפרסם כאן בענייני החזקת תלמודי תורה וישיבות, בו חותר מרן הגר"ח זצ"ל לחלוקה צודקת של ארגון הגוי'נט האמריקאי שיהא "ע"י צינורות כשרים ולא ע"י צינורות המקבלים טומאה" - כלשונו, ניכרת הדאגה והאחריות שנשא על כתפיו,

של הקהילות המקומיות עצמם.

בייסוד וניהול הקורסים הפדגוגיים ברוח החפשיות, בהשלכת עיקרי היהדות וכל הקדוש לנו, הציבה עצמה ה"יעקאפא" כנציגה של הזרם הכפרני בלא להתחשב ברוב של תושבי הסביבה, אשר הינו גם עכשיו דתי במוצהר, ובחלק גדול של חברי הועידה האיזורית.

בהסתמכנו על החלק הגדול של תושבי האיזור, אשר אותו אנו מייצגים בועידה האיזורית, אנו מוחים באופן החרף ביותר כנגד התנהגות ה"יעקאפא", אשר הופכת את המחלקה של הועידה למוסד רפורמי, כדי לכבות את הזיק האחרון של יהדות מן בני היהדות הליטאית.

אנו דורשים להוציא מיד את "בקורת המקרא" מהקורסים הפדגוגיים. אנו דורשים גם, כי הנהגת החינוך בבתי היתומים וכדומה לא יהי' חד צדדי, אלא שיהיו מיוצגים שם כל הזרמים על יסודות שוות, מפני שאת האחריות על מעשי הועידה האיזורית נושאים כל החברים בשווה, ואנו נציגי האורטודוקסיה איננו יכולים להבליג על מעשים כאלו, וכמובן מאליו שלא לשאת באחריות עליהם.

ווילנא, ה' אדר תר"פ.

וע"ז באנו חתומים:

חיים עוזר גראדזענסקי, יעקב טאוושענסקי, מאיר אבאוויטש, משה שאצקעס, ישראל מאוושאוויטש, צבי ענטין, יוסף רודניק.

ב

תקציב לבתי ת"ת מגלילות ווילנא ופינסק

ב"ה, ועש"ק ד' אייר תרפ"ז, ווילנא.
הוד כבוד ידיד הרב הגאון רב פעלים כש"ת מו"ה אהרן טייטלבוים הי"ו, ישא ברכה מאת ד'.

אחדשת"ה, יקרת מכתבו מיום י"א ניסן הגיעני, כן קבלתי הצעקעס עבור בתי הת"ת סך 1200 ד', ישיבות קטנות אלף ד', שעורים למורים 500 ד', ישיבת ראמאייילעס 200 ד', בס"ה 2900 ד'. נעים לי להודע מפעולתו החרוצה כלפי האגף השמאלי ממפירי תורה, לטובת מחזיקי תורה.

בנוגע למה שהודיעני מחו"ד ד"ר ב.כ. הייתי חושש לזה גם מתחילה, וע"כ אמרתי אז לכת"ר אשר טוב הי' נסיעתו לאמריקא בעת החלוקה של הדזאווינט, ושתקובל החלוקה על ידי צינורות שלנו, ולא על ידי צינורות שמקבלים טומאה, אך ת"ל כי הצליח במפעלו, ונגמר הדבר בכי טוב.

צר לי מאד כי הופחת התקציב לבתי הת"ת מגלילות ווילנא, פינסק, ולא אדע הגבולים שגבלו, ומה יעשו בוואלין, הלא שם ההכרח לשלוח איזה קצבה לחזוק בתי הת"ת כלפי ההתחרות של התרבותיים ההולכים וכובשים ערי וואלין, ובסכום מצער כזה הלא אנו מוכרחים לצמצם מאד ולהגביל תחום קטן, ומה יעשו שארי מקומות שאינם נכנסים בגבול קאנגרעס פולין וגם מביאלאסטאק, אחשוב אשר בודאי יתבונן בזה כי חלוקה זו לבתי ת"ת צריכה תיקון והוספה.

במכתבי הקודם העירוני על דבר השתדלות תחכמוני, אשר בדו מלבם להתחרות ולהתפלג עם ועד העזרה ועם חורב בלי סבה וכלי

טעם, ואם גרעו מאתנו יקצבו עבורם, לא ירויחו רק המוסדות יקבלו כפלים, בלבד שבעיקר הדבר ההתפלגות אינו שוה, וזה קלקול גדול, וכאשר שאלתי להחותמים לא ידעו פשר דבר ומהם תמימים אשר לא ידעו כלל מה זה, ואיזה מהם השיבוני כי טוב להם אשר ישיגו מב' מקומות, ייטיב נא להודיעני תשובה על זה.

בכלל הסכום עבור גלילות הקרעסין (1200 וגם 500 לועד המאוחד ולביאלאסטאק 500) בס"כ 2200 ד', נגד קאנגעס פולין 3500 מעט הוא, והלא יודע ידידי מעת"ר כי בגלילותינו המלחמה נטושה ביותר נגד היודשאים והתרבותים, וגם ההכרח לקבוע סכום מיוחד עבור וואהלין.

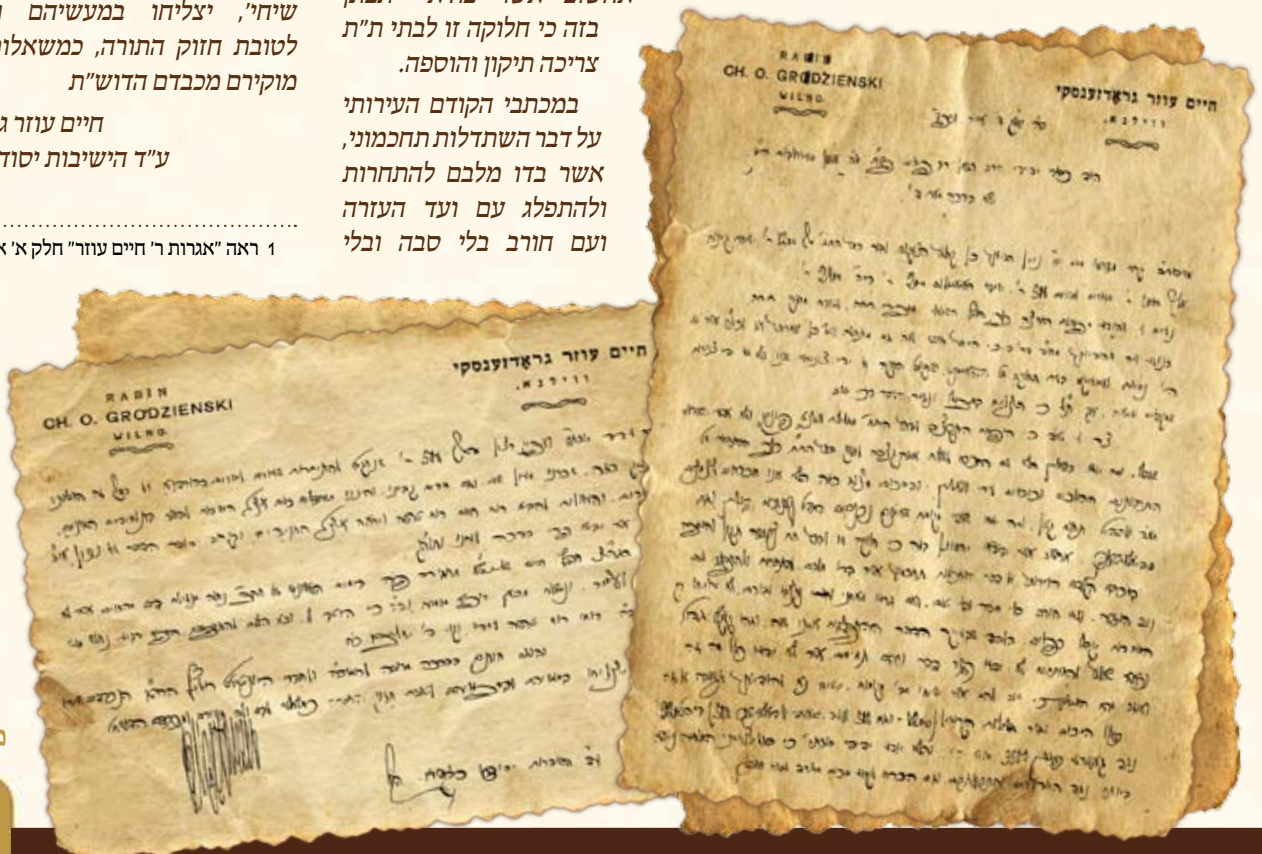
אודה לידידי מעת"ר ואפיק רצון מהסך 500 ד' שנתקבל להתיסדות שיעורים למורים בהורדנא, ועל סמך זה החילוני להתעסק בזה. שכרנו מעון שם, וגם מורים קבענו, והגנו משתדלים כעת אצל הישיבות לבחור בתלמידים הגונים ומוכשרים, והעלולים להביא רוח חיים רוח טהרה ויראה אצל החניכים, ובקרב יסודר הדבר על נכון אי"ה, ונקוה אשר יביא פרי ברכה לעמנו ותוה"ק.

הגה"צ חפץ חיים שליט"א מתגורר פה, בימים הראשונים של חו"פ [חג הפסח] נחלה מנזילת דם מהחוטם, אשר לא יכלו לעצור, ונשלח מכאן רופא מומחה, וב"ה כי הוטב לו, ובא הלום להתרפאות, הרופא ירגיע, נחלש מעט, אבל ב"ה רוחו רוח טהרה עמדו, וקוי ד' יחליפו כח.

והנני חותם בברכה מרובה לרמעכ"ה ולחברי הסענטראל רעליף הרה"ג הנכבדים שיחי', יצליחו במעשיהם ובמפעליהם לטובת חזק התורה, כמשאלות לבם ולב מוקירם מכבדם הדוש"ת

חיים עוזר גראדזענסקי
ע"ד הישיבות יסודרו כבקשתו
הנ"ל

1 ראה "אגרות ר' חיים עוזר" חלק א' אגרות נ"ט - ס'.

מכתב ב'

הרב ישראל דנדרוביץ

טל ומטר לברכה

אל מול ההנחה הרווחת בדבר חיוניות המים והברכה שמביאים הם לעולם ולברואיו, קיימת שיטה ב'ירושלמי' הסוברת כי מים הם 'מין קללה' • שיטה זו הביאה את גדולי האחרונים להתחבטות אודות ברכה על המים, נוכח הכלל הקובע כי 'כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו' • על שאלה זו והשלכותיה ההלכתיות, במאמר מקיף ומרתק לטיבו של היחס השלילי למשאב חיוני זה • לברכה ולא לקללה

מקור מים חיים

בימים אלו בהם הנידון הבווער ביותר הוא המשכו או ביטולו של 'היטל הבצורת' או לחילופין התייקרות תעריפי מחיר המים; לעת הזאת אשר התפילות נישאות בבקשת 'ותן טל ומטר לברכה' ובתחינה נרגשת 'אל תמנע מים', מתברר שיש מי שסובר שהמשאב החיוני כל כך לחיינו – המים, הוא לא פחות מאשר 'מין קללה'!

עד כדי כך, שצורת הסתכלות זאת על המים כ'מין קללה' קובעת הלכתית כי בעוד שכל סוגי המאכלים או המשקאות ניתן להשתמש בהם לקביעת ועשיית עירובין, הרי שהמים הם יוצאים מן הכלל ומחמת היותם 'מין קללה' אין מערבין בהם. לא זו בלבד אלא שגדולי האחרונים פוסעים צעד נוסף קדימה: אם המים הם אכן 'מין קללה'; אם אכן לא ניתן לערב במים מתוקף היותם 'מין קללה', הרי שמכוחו של הכלל המפורסם שאין לברך על כל מה שהוא 'מין קללה', היה מן הראוי שגם לא יברכו על שתיית המים! אם הרמתם גבה בפליאה אין-סופית על האמירות הללו הנראות כמוזרות ומופרכות מעיקרם, הרי שמוזמנים אתם לצעוד עימנו במשעולי סוגיה מרתקת זו היוצאת מבית מדרשו של התלמוד הירושלמי בואכה ספרי הפסיקה ההלכתית.

שהן מין קללה!

שורש דיון מעניין זה נעוץ בדין אותו קובעת המשנה במסכת עירובין (בתחילת פ"ג): "בכל מערבין ומשתתפים, חוץ מן המים ומן המלח". עירובי תחומין – המתירים הליכה מעבר לתחום השבת, ושתופי מבואות – המתירים בשבת טלטול מחצר לחצר, נעשים על ידי שימוש בדברי מאכל ומשקה ובאופנים המבוארים בהרחבה במסכת עירובין. אומרת על זה המשנה: כל סוגי המאכלים והמשקאות יכולים לשמש לצורך עשיית העירוב, מלבד שנים היוצאים מן הכלל ואינם כשירים לכך: מים ומלח. בתלמוד הבבלי לא מצאנו נימוק והסבר מדוע המים והמלח הם יוצאי דופן בעניין זה, ואנו נפנה את מבטינו לעבר התלמוד הירושלמי המציע על כך שני הסברים (פ"ג ה"א), כשלענייננו חשוב לנו הסברו של רבי לוי המנמק את הדבר בקיצור ובחדות: "אמר רבי לוי: שהן מין קללה!".

שנים מרבתינו הראשונים מתייחסים לדברי הירושלמי ומסבירים – אף הם בקיצור – את נימוק זה. רבינו חננאל כותב (עירובין ל א): "שהן מין קללה פירוש: מים מי המבול; מלח מכת סדום". גם בעל ספר 'הערוך' מסביר כך (ערך מי): "שהן מין קללה פירוש: המים שהן על דור המבול; והמלח בסדום".

מפרשי הירושלמי המקומיים מאמצים את פירושי הראשונים הללו: בעל 'קרבן העדה' מעתיקם ממש כלשונם (ועיין בהגהותיו 'שירי קרבן' מה שהביא פירוש נוסף), ובעל 'פני משה' מוסיף בזה מעט: "שהן מין קללה כלומר: דאשכחן בהו קללה: מים במבול שהיו לשחת הארץ, ומלח כדכתיב גפרית ומלח שריפה כל ארצה".

מדברי הירושלמי והראשונים נמצאנו למדים שהמים הן 'מין קללה' – וזאת עוד ממי המבול, שכן על ידי המים שהיו על הארץ נשחת כל בשר ונימח כל היקום אשר על פני האדמה.

רמז מפורש בלשון הפסוק

רעיון מפתיע המוצא רמז מפורש לסיווגו של המים כמין קללה מעלה הגאון בעל 'נחלת יעקב יהושע' (פרשת בראשית) בדברי הפסוק (בראשית א י): **וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיָּבֵשׁ אֶרֶץ וּלַמָּקוֹה הַמִּיִּם קָרָא יַמִּים**. לכאורה – שואלים המפרשים הקדמוניים ובראשם בעל 'נזר הקודש' (יסניץ תע"ט) – היה מן הראוי שכשם שהפסוק פותח ואומר 'ויקרא אלוקים ליבשה ארץ' כך הוא גם ימשיך ויאמר 'ולמקוה המים קרא אלוקים ימים'. מפני מה נשמט שמו של הקב"ה מקריאת שם המים.

מביא בעל 'נחלת יעקב יהושע' את דברי המדרש הידועים המתחבטים בשאלה דומה על הפסוק (שם ה): **וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַאֲדָמָה וְלַחֲשֹׁךְ קָרָא לַיְלָה** – שאף שם היה מן הראוי שבסוף הפסוק יאמרו כבתחילתו 'ולחושך קרא אלוקים לילה'. אלא מסביר המדרש (בראשית ג ו): חושך וליילה הם רעה, וכלל גדול הוא בדינו: 'לעולם אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה אלא על הטובה', ומכיוון שכך לא נאמר שמו של הקב"ה על רעה זו.

בהתאם לכך, ממשיך בעל 'נחלת יעקב יהושע' ואומר: הרי דברי הירושלמי מפורשים לפנינו שהמים הם רעה ונקראים 'מין קללה'. ומחמת זאת שאין הקב"ה מיחד שמו על הרעה אלא על הטובה, הרי שגם כאן נשמט שמו של הקב"ה מקריאת שם המים ולא נאמר כי אם 'ולמקוה המים קרא ימים'.

על המים להיפטר מברכה

לאחר שכבר ברור לנו, מן התורה שבכתב ומן התורה שבעל פה, על קללת ורעת המים – הרי שניטיב להבין את קושייתו העצומה של הגאון בעל 'קרבן העדה' בהגותו 'שירי קרבן' הטוען שלפי האמור לעיל היה ראוי לכאורה שהמים לא יחויבו בברכה.

כלל גדול אומר לנו רבי יהודה במשנה מסכת ברכות (פ"ו מ"ג): **"רבי יהודה אומר: כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו"**. אין דין ברכה על דבר מאכל או משקה שהוא 'מין קללה'! אם זוהי דעתו של רבי יהודה, הרי שעל כורחו הוא גם יהיה צריך לסבור שלא מברכים על המים שאף הם 'מין קללה' – האומנם כך?! והלא משנה ערוכה היא במסכת ברכות (סוף פ"ו): **"השותה מים לצמא - מברך שהכל נהיה בדברו"** ולא שמענו שהוא חולק על כך. ויש להוסיף ולהוכיח בראיה מוחצת שעובדת חובת 'ברכת שהכל' על המים אינה

כלל גדול אומר לנו רבי יהודה במשנה מסכת ברכות (פ"ו מ"ג):

"רבי יהודה אומר:

כל שהוא מין קללה

אין מברכין עליו".

אין דין ברכה על דבר מאכל

או משקה שהוא 'מין קללה'!

אם זוהי דעתו של רבי יהודה,

הרי שעל כורחו הוא גם יהיה

צריך לסבור שלא מברכים

על המים שאף הם

'מין קללה' – האומנם כך?!

שנויה במחלוקת, ממה שהגמרא במסכת פסחים (קז א) מביאה שיטה הסוברת כי 'אין מברכין אלא על היין', ועל זה שואלת הגמרא: וכי ייתכן לומר כך, וכי על המים לא מברכים ברכת שהכל, יעו"ש. ומכך שהגמרא לא תירצה ששיטה זו סוברת שהמים הם 'מין קללה' ואין מברכים עליו – וודאי שברור היה לגמרא שחובת ברכה זו מוסכמת על הכול ללא חולק.

הקושיה היא לדברי הכול

נבחין שבעל 'שירי קרבן' הצטמצם בשאלתו והוא הגביל את השאלה רק לדברי רבי יהודה, אולם מעיון בספרי האחרונים מתברר שהשאלה נשאלת באותה עוצמה לדברי הכל. זאת מפני שבמרחבי ההלכה אנו מוצאים הלכות שונים הנשענים על הכלל ש'כל מי שהוא מין קללה אין מברכים עליו', ואין זה נאמר דווקא לרבי יהודה אלא לדברי הכל.

כך שנראה מריהטת הפוסקים שדין זה שאין מברכים על 'מין קללה' הוא דין המוסכם אכולי עלמא (אלא שרבנן החולקים על זה בהלכות ברכות הוא מפני שלדעתם אין זה 'מין קללה', ועיין בשו"ת 'האלף לך שלמה' או"ח סי' ב), ואם כן הקושיה במקומה עומדת אליבא דכולי עלמא: כיצד אכן מברכים על המים למרות שהם 'מין קללה'.

מצוות שהם 'מין קללה'

וכדי לקבל את הפרספקטיבה הנכונה לכך שאין מברכים על 'מין קללה' לדברי הכול, נציין מספר דוגמאות לשימוש שעשו רבותינו הפוסקים עם כלל זה שאין מברכים על דבר שהוא 'מין קללה'.

ראש המדברים עם יסוד זה הוא רבינו הרשב"א הכותב בתשובותיו (ח"א סי' יח):

"וכן [אין מברכין] על הגרושין משום דיש מקצת הגרושין שהן בעברה כגון שלא מצא בה דבר עברה ומגרשה ששנאוה המשלח... וכן אין מברכין על מיתות בית דין לפי שהשם יתברך חס על בריותיו ואינו חפץ במיתתן של רשעים ולפיכך אין מברכין עליהן... וכדאמרין באין מפסיקין בקללות לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות".

גם הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בספרו 'אורים ותומים' (תומים סי' צז ס"ק א) דן בקושיית הראשונים המפורסמת מדוע לא נתקנה ברכה מיוחדת לאומרה בעשיית מעשי צדקה וחסד, וכי למה נגרעו מצוות אלו שלא נתקנה עליהם ברכה.

ועל זה מסביר התומים שמצוות אלו הם ביסודם 'מין קללה' ופורענות, שהרי הברכה היא שלא יהיו עניים ואביונים בעם ישראל – כך שלא יהיו צריכים לבוא לידי מתן צדקה בעבורם, וכן שלא יהיו נזקקים להלוואות ולשאר מצוות הגמילות חסדים. המציאות לפיה ניתן לקיים בפועל את מצות הצדקה וגמילות החסדים היא מחמת עוונותיהם של בני ישראל, ומכיוון שכן לא ראוי לברך על כך. גם קושיית הקדמונים הידועה לא פחות, מדוע לא נתקנה ברכה על מצות סיפור יציאת מצרים, מיושבת כך על ידי בעל הגאון רבי אברהם תאומים, נכדו ותלמידו של בעל 'נתיבות המשפט', בספרו 'שו"ת חסד לאברהם' (תנינא סי' נד) שהרי כבר נאמר על לעתיד לבוא בביאת המשיח (ירמיהו כג ז):

"לֹכֵן הָיָה יָמִים בָּאִים נָאָם ה' וְלֹא יֵאמְרוּ עוֹד חֵי ה' אֲשֶׁר הִעֲלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם", ונמצא שזה שעדיין מוטלת עלינו החובה לספר ביציאת מצרים היא 'מין קללה' שאין מברכים עליה.

הגאון המהר"ם שיק בספר תשובותיו

ברכה (ברכות לה א), ולכן גם על המים הכוונה כאן היא שיפטרורו עם מאכל אחר שברכתו שהכל.

אך גם להחולקים וסוברים שאכן 'מין קללה' מותר לאכול בלא ברכה (וראה מה שכתב בהגהות 'מסגרת זהב' למשניות ברכות שם את תשובתו למה ש'הקשה בני הבחור יניק וחכים כמה' וזכריהו ש', דאטו לית ליה לרבי יהודה דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה) הרי שאין כל סיבה לחלק בין הסוגים השונים של ה'מין קללה'.

שינוי הגירסא בירושלמי

קושיה זו הטרידה את מנוחתם של האחרונים, עד שהיא הביאה את הגאון בעל 'הלכה למשה' (וינה תרפ"ג, ירושלמי עירובין שם) לטעון שנפלה כאן טעות דפוס בדברי רבי לוי בירושלמי, (שכן שאר הפירושים שנאמרו בזה הם 'זרים ותמוהים'), ומעולם לא נאמר שהמים הם 'מין קללה' אלא הגירסא הנכונה היא 'מין קללה' "כלומר: מזון פחות וגרוע שאינו חשוב", מכיוון שהמים הם מזון גרוע אי אפשר להשתמש בו לעירוב, כך שקושיה מעיקרא ליתא.

תירוציהם השונים של גדולי האחרונים

חילוק חדש ומקורי בין שני סוגי 'מין קללה' כותב בעל 'נחלת יעקב יהושע' (פרשת משפטים) ולדעתו דווקא ב'מין קללה' שהוא דבר שנברא מן הארץ אין מברכים עליו, כיון שעדיין אפשר לקיים את חובת הברכה בדברים אחרים הגדלים מן הקרקע. אולם אם לא יברכו על המים יכולים לבוא לידי טעות שמא המים קדמו לבריאת העולם כפי שיכול להשתמע מלשון הפסוק (בראשית א ג): "וַיִּרְוַח אֱלֹהִים מְרֻחָפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם"

אלעזר' (ח"ג סי' נח) גם התקשה מעצמו בקושיה זו, אלא שמכוח ההיגיון שבדאי לא יתכן דבר שכזה ולא יעלה על הדעת לומר שלא יברכו על שתיית המים הרי הוא כותב שצריך לומר שחכמים שתקנו את הברכות הם גם תקנו שלמרות הכול יברכו על המים.

אלא שתשובתו טעונה עדיין ביאור, שהרי בדיוק באותה מידה אנו אומרים שישנם מיני מאכלים שאין מברכים עליהם מחמת היותם 'מין קללה', ונמצאת השאלה עומדת במקומה: מה החילוק בין המים שהם 'מין קללה' לשאר הדברים שהם 'מין קללה'.

וכאן ראוי לציין שעל פניו נראה שמה שהטריד את המנחת אלעזר הייתה העובדה כי לא ייתכן שישתו מים בלי לברך על כך, ועל זה חשוב לדעת כי הסכמת רבים מהאחרונים (כגון היעב"ץ ב'משנה לחם' והברוך טעם בהגהות 'משנת רב', משניות ברכות שם) היא שמאכל שהוא 'מין קללה' אסור לאכול מבלי שיברך על מאכל אחר ויפטרנה, שכן על אף היות המאכל 'מין קללה' עדיין אסור ליהנות מהעולם בלי

**מִים הֵרִי בְּאוֹ לַעֲוֹלָם
לְמַטְרָה טוֹבָה. אֲלֵא שִׁפְעָם
אֶחָת נַעֲשֶׂתָה בָּהֶם קִלְלָה.
מֵה שֶׁלֹּא מֵבִיא לִכְךָ שֶׁלֹּא
יִבְרְכוּ עֲלֵיהֶם.
אֲבָל מִיֵּנִי הַקִּלְלָה שֶׁעֲלִיהֶם
לֹא מִבְּרָכִים הֵם דְּבָרִים
שֶׁכָּל בִּיאָתָם לַעֲוֹלָם
הִיא לַקִּלְלָה וּלְכֵן אֵין
מִבְּרָכִים עֲלֵיהֶם.**

(או"ח סי' שלו) מסביר שאין מברכים על מצוות זכירת מעשה עמלק לפי שהוא קלקלה לבני ישראל. וכך אנו מוצאים עוד כהנה וכהנה מצוות שאין מברכים עליהם מפני טעם זה – ולענייננו נמצאת הקושיה במקומה עומדת גם לדעת רבנן: אם אכן המים נחשבים כ'מין קללה' היה מן הראוי שלא יברכו עליהם.

ועדיין הקושיה במקומה עומדת

מכוחה של שאלה זו, כותב בעל 'שירי קרבן', לא נותרה בידינו ברירה כי אם לומר שרבי יהודה סובר כדעת רבי טרפון שאין מברכים על המים את ברכת 'שהכל' כי אם את ברכת 'בורא נפשות רבות'. אלא שכבר טען כנגדו הגאון רבי יוסף ענגיל בספרו 'גליוני הש"ס' (ברכות מד א) וכתב שהוא אינו יודע מה הועיל בתירוצו זה, שכן לכלל זה שאין מברכים על 'מין קללה' הרי שגם ברכת 'בורא נפשות' לא היה ראוי לברך, ועוד הוסיף להקשות עליו. כמו כן יש להעיר על זה, שהרי כאמור לעיל הקושיה עומדת גם לפי רבנן החולקים על רבי יהודה, ומה נענה לשיטתם.

למעשה היה ניתן גם לתרץ שרבי יהודה (וגם רבנן המודים לו ברמת העיקרון שאין מברכים על 'מין קללה' כפי שהראינו מקודם) אינו סובר כרבי לוי אלא כהטעם השני המובא בירושלמי ולפיו אין המים נחשבים ל'מין קללה', אלא שעדיין תעמוד הקושיה לפי דעתו של רבי לוי: לשיטתו שהמים הם 'מין קללה' כיצד מברכים על זה.

האומנם לא יעלה על הדעת

מעניין לראות שהגאון בעל שו"ת 'מנחת

שער הספר 'מתא דירושלים', פרשבורג תרל"ה

שם): "דרכי לוי ס"ל כיון דטעם העירוב הוא משום דירתו כאילו פה שוכן ודר, ומים ומלח אינם מורים על קביעת דירה, אדרבה מורה על חורבן דירה... וזה הוא דאמר שהם מין קללה דמורים על חורבן דירה".

מפני זה אין למים ברכה מיוחדת

ואטול רשות להציע בזה תירוץ מחודש בהקדם מה שיש לתמוה בעיקר ברכת המים, מדוע לא נקבעה לה ברכה בפני עצמה כגון 'בורא המים'; הלא לפי פשוטו המים הם מאבות המזון החיוניים ביותר, ואם על הלחם נקבעה ברכה מיוחדת 'המוציא לחם' היה מן הראוי שהמים שהם חיים לעולם יקבלו ברכה בפני עצמה.

וייתכן לומר בזה עם מה שהביא רבינו האבודרהם (בסדר ברכת שהכל) שהקשה רבינו אשר מלוניל על אותה מטבע שטבעו חכמים בסדר ברכת 'שהכל נהיה בדברו', מדוע כל מטבעות הברכות הם בלשון 'בורא', ואילו כאן אמרו 'שהכל נהיה' ולא 'שהכל ברא'. ותירץ: "כיון שתקנו מטבע זה על יין שהחמיץ וחומץ ופת שעפשה ותבשיל שעברה צורתו ונובלות שכל אלו אינן תיקון הבריאה אלא השחתה והפסדת הבריאה אין לומר בהם 'בורא'; ולפיכך תקנו לומר 'נהיה' ולא תקנו לומר 'היה', והמשכיל יבין".

ומעתה יש לחדש ולומר שאכן רק מפני היות המים 'מין קללה' נקבעה להם ברכת 'שהכל נהיה!' כי אילולי זאת ברור

אך יצוין שדבריו אלו צריכים הסבר דאם אכן כך הרי שמדוע נחשבים המים והמלח כ'מין קללה' עד כדי שאין מערבין בהם.

בספר 'כוכבי יצחק' (ירושלמי ברכות פ"א ה"א) ניסה לתרץ שההגדרה של מים ומלח כ'מין קללה' הוא דווקא לגבי עירוב, שכן כל מטרת 'עירובי חצרות' היא מפני דרכי שלום כמבואר בירושלמי (עירובין פ"א ה"ב) ובמים ומלח אין סימן ברכה. ולא ירדתי לסוף דעתו שכן דעת רוב הראשונים על אתר שכל דין זה שאין מערבין במים ומלח כלל לא נאמר בעירובי חצרות כי אם בעירובי תחומין ושותופי מבואות, ובזה לא הועיל כלום.

רק בעירובין הוא 'מין קללה'

תירוץ נעים וברור נאמר בזה על ידי הגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון ראש ישיבת טשייבין (בתוך 'זוטות' שפרסם במאסף 'צפונות' גליון ב), כשהוא מקדים ושואל שאלה ניצחת: מדוע נחתם על המים והמלח אות קלון תמידית, וכי מפני שפעם אחת באה קללה על ידם עליהם להיחשב כקללה לעולם. אלא הוא מסביר בטוב טעם: "דקניית עירוב הרי הוא משום דבזה נחשב שם ביתו ומקומו, ואם קונה את המקום במים בלבד או במלח לבד זה מזכיר את הקללה שבמבול נמחה כל היקום ונשאר רק מים, ובסדום נשחת הכל ונשאר רק נציב מלח. ולכן אם קובע אדם מים לבד או מלח לבד שייחשב כביתו וכל קניינו – זה כסימן קללה, כמו שהיה במבול ובסדום. אבל בעלמא, אדם הבא לשחות מים, אין לומר דמים סימן קללה, ואדרבה הרבה ברכה בהם". ויצוין שלא ידע שביסוד תירוץ זה כבר קדמו הגאון רבי משה אריה לייב ליטש רוזנבוים בספרו 'מתא דירושלים' (ירושלמי עירובין

וראה ברש"י שם, ולכן למרות שהמים הם 'מין קללה' יש לברך עליהם.

עוד תירץ שם שעל ידי הברכה שמקדימין לשתייה חלה הברכה על המים ומסתלק מזה הקללה, והרי זה כדין 'באין כאחד'. ולצערי לא הבנתי את דבריו: מדוע בכל 'מין קללה' לא נאמר שהברכה עצמה תסלק את הקללה, ומה החילוק בין מים לשאר מיני קללה.

בחידושי הגאון רבי דוד לוריא על המשניות שנדפסו לאחרונה (בתוך 'ישורון' גליון ד עמוד תקה) הוא גם מבחין בשאלה זו, ובתחילה הוא מנסה לחדש שכל מה שאין מברכים על הקללה הוא רק כשהקללה אירעה לו עצמו, החמיץ יינו או בא גובאי לשדהו, שמכיון שכבר בירך על הפסדיו את ברכת 'ברוך דיין האמת' (כמבואר בירושלמי ברכות פ"ו ה"ג) שוב אין הוא צריך לברך על זה שוב ברכת 'שהכל', אולם דבר שהוא קללה בעצמותו והוא כשלעצמו לא בירך על זה את ברכת 'ברוך דיין האמת' – בוודאי שייחויב לברך על זה ברכת 'שהכל'.

אולם אין דעתו נוחה מתירוצ זה שכן משמעות הלשון היא שכל שהוא 'מין קללה' ואפילו שהקללה היא בעצם הדבר כבר אין מברכים עליו. (ויש להוסיף שהגם שנחלקו הראשונים מה דין הגובאי שבעצמותו הוא מקולל, הרי שכבר הוכיחו מדברי הירושלמי שלרבי יהודה אין מברכים עליו).

מציע איפוא הרד"ל סברא אחרת לחלק בין מים למיני הקללה שאין מברכים עליהם: מים הרי באו לעולם למטרה טובה, אלא שפעם אחת נעשתה בהם קללה, מה שלא מביא לכך שלא יברכו עליהם. אבל מיני הקללה שעליהם לא מברכים הם דברים שכל ביאתם לעולם היא לקללה ולכן אין מברכים עליהם.

**היה מן הראוי לכאורה
שלא יברכו על היין,
שהרי משנה שלימה שנינו
במסכת אבות דרבי נתן
(נוסח ב, פ"ה):
"מפני מה היין לוקה יותר מן
הדגן מפני שהוא מין קללה"**

על הים הגדול, ולכן יהיו צריכים לברך גם על ירידת גשמים בחג הסוכות, הרי שבברכת הנהנין אין מברכים על מה שהוא 'מין קללה', והספק במקומו עומד: מה דין הברכה על מי הגשמים שירדו בסוכות.

מדוע מברכים על היין?

לאחר כל המשא ומתן הנרחב בו עסקנו בסוגיית הברכה על המים מתוקף היות המים 'מין קללה', ברצוני לסיים עם שאלה מפתיעה לא פחות:

היה מן הראוי לכאורה שלא יברכו על היין, שהרי משנה שלימה שנינו במסכת אבות דרבי נתן (נוסח ב, פ"ה): "מפני מה היין לוקה יותר מן הדגן מפני שהוא מין קללה"

הוא אומר: היין הוא מין קללה! וכשם שהשירי קרבן וכל שאר האחרונים התחבטו לפי דברי הירושלמי מדוע מברכים על המים, הרי שכך בדיוק יש להקשות גם על היין.

והנה המעיין היטב בשלל התירוצים שהעלינו עד כה יראה שיש לדון ולפקפק טובא האם הם יתאימו גם לתירוץ השאלה הנוכחית או שמא יש לחלק בין מים ליין. אנו נשאיר שאלה זו פתוחה למען ישיחו בו רבנן ותלמידיהו, באי היכל 'אסופות', ויתרצו זאת כיד ה' הטובה עליהם. ■

– הקב"ה באהבתו לבניו אינו רוצה לקבל ברכה במקום שיש בו קללה לבניו. לעומת זאת הסברא מדוע אין מערבין במים ומלח שהן 'מין קללה' היא שונה לחלוטין: עירוב תחומין צריך גמירות דעת לקניין המקום ואין אדם קובע מקומו בהחלטיות עם דבר שיש בו קללה.

הוא אומר שייתכנו דברים שהם בבחינת 'מין קללה' אצל עירובין ואין הם בבחינת 'מין קללה' אצל ברכות, כי הגדרותיהם שונות ולכן גם ההלכות הנגזרות מהם שונות, והדוגמא הברורה לזה הוא אכן מים ומלח: הקללה המצויה במים ומלח מעולם לא נתקללו בה בני ישראל, כך שלא שייכת בזה הסברא של 'אינו דין שיהיו בני מתקללין ואני מתברך', ואין כל סיבה שלא יברכו לקב"ה על שתיית המים. מאידך בעירובין הרי שההגדרה היא כוללנית יותר, וכל דבר שיש בו מציאות של קללה הרי שאין אדם גומר דעתו לקנות עם זה את מקומו. ולא קרב זה אל זה.

ברכה על מי גשמי סוכות?

עתה שנתבררה לנו סוגיא זו הרי שיש ברצוני להציע כאן ספק הלכתי חדש שלא מצאתי עדיין מי שקדמני בזה. אכן ברור הדבר ומוחלט שיש לברך על המים ברכת שהכל, אולם יש להסתפק האם יש יוצא מן הכלל והוא: שתיית מי גשמים שירדו בחג הסוכות. הלא על ירידת הגשמים בחג הסוכות, כבר שנינו (תענית פ"א מ"א): "הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג" ועוד שנינו (סוכה פ"ב מ"ט): "משלו משל למה הדבר דומה לעבד שבא למזוזא כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו" – מה יהיה דינו של מי שישתה מי גשמים אלו שיש בהם סימן קללה (וכיוצא בו יש להסתפק גם על גשמים נוספים שאמרו בהם חז"ל שהם סימן קללה), האם דין 'סימן קללה' הוא כ'מין קללה' או לא.

שוב ראיתי מסתפקים בכגון דא לגבי הברכה שמברכים על ירידת הגשמים, אם יש לברך על ירידת גשמים בחג הסוכות. ואינהו בדידהו ואנן בדידן שכן גם אם בברכת השבח וההודאה יש צד לומר שמודים גם על הרעה (ובזה מתורץ איזה קושיות שנתחבטו בהם האחרונים, ובהם מה שהקשה הגאון רבי יוסף ענגיל ב'גליוני הש"ס' ברכות נד א, מדוע מברכים על הרעמים והרוחות; או מה שהקשה הגאון מקוטנא, הובאו דבריו אצל נכדו בקונטרס 'מעט צרי' הנדפס בסוף ספר 'ישועות מלכו' – קרית ארבע, מדוע מברכים

היה שהמים מרוב חשיבותם היו צריכים שתיקבע עליהם ברכה מיוחדת בפני עצמה, רק מפני שהם 'מין קללה' קבעו עליהם את ברכה זו שהנוסחה שבה משמעותה היא 'השחתה והפסדת הבריאה'.

אילו אכן היו המים כשאר מיני מאכלות שבעולם, כדוגמת יין שהחמיץ וכיוצא"ב, הרי שמתוקף היותם 'מין קללה' היינו אכן באים למחלוקת רבנן ורבי יהודה, שלרבי יהודה כלל לא היו מברכים על זה ולרבנן היו מברכים ברכה זו שמשמעותה 'השחתה והפסדת הבריאה'. ועכשיו שהמים הם מייסודות החיים בעולם, הרי שדיינו בכך שלא נקבעה להם ברכה מיוחדת ואין מברכים עליהם כי אם ברכת 'שהכל נהיה' שמשמעותה 'השחתה והפסדת הבריאה'.

שני דינים נפרדים לחלוטין

ולולי דמסתפינא הייתי עוקר את הקושיה מעיקרא בהקדם משל ידוע – עליו מקובל שבו השתמש הגאון רבי חיים מבריסק אבי שיטת ה'שני דינים' להסביר את טיב דרכו התורנית: דין הוא שאמרו חכמים שמברכים את 'ברכות החתנים' היינו שבע הברכות שמברכים בשבעת ימי המשתה דווקא כשהגיעו למשתה 'פנים חדשות'; עוד אמרו חכמים שדבר הנשרף לאפר 'פנים חדשות' באו לכאן, ואין עליו את דינו הקודם.

אם לאפר יש דין של 'פנים חדשות' אזי מדוע לא ניתן להביאו לשבעת ימי המשתה כדי שיוכלו לסמוך עליו לברכת חתנים? אלא בוודאי שהגם שחכמים תפסו גם בברכת חתנים וגם באפר את אותו ביטוי של 'פנים חדשות' מכל מקום יש כאן שני דינים ואין לדמותם כלל ועיקר.

ומכאן 'בנין אב' לכל התורה כולה: שימוש בביטוי מסוים אינו אומר שבכל מקום המשמעות שלו שווה; מטבע לשון מסויימת אינה מהווה ערובה שתמיד היא תובן באותה כוונה, וכך למשל גם בנידון דידן:

את הסברא מדוע כל שהוא 'מין קללה' אין מברכים עליו ניתן למצוא בדברי חז"ל במסכת סופרים (פ"ב ה"א, ומשם לירושלמי מגילה פ"ג ה"ז): "מפסיקין בברכות ואין מפסיקין בקללות, אמר רבי לוי: אמר הקדוש ברוך הוא, אינו דין שיהיו בני מתקללין ואני מתברך"

כמסמרות נטועים,
מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה
פרין ורבין (חגיגה ג.ב.)

משיבין ועונין

עוד בענין אכילת אגוזים בר"ה

לכבוד הקובץ הנפלא "אסופות", שלום רב וכט"ס !

בגליון ג' (עמ' 45), הארכתם נפלאות בטעמים שלא לאכול אגוזים בר"ה, ולענ"ד נראה עוד לרמז בס"ד, דהנה "אגוזים" בגמטריא "בא דין", ולכן יש להמנע מלאכול אגוזים בר"ה שמרמז שבא דין ח"ו, והבן. וע"ע ו' טעמים שכתבתי בקונטרס "גם אני אודך" בענייני ר"ה (עמ' מז). ויד"ן הגאון הנפלא רבי מרדכי חיים שליט"א (עורך ומחבר הגליון הבהיר "פנינים") כתב לי עוד טעם מחודש ע"פ דברי מרן החב"ד זצ"ל שכתב בספרו כף החיים (סימן כג אות מג) "טוב וישר שלא ירגיל עצמו באגוזים דקשה לשכחה". ע"כ. והניף ידו שנית בספרו נפש חיים (מערכת א' אות יח הנד"מ הוצאת שובי נפשי עמ' ח) וכתב: בשם הקרבן מנחה (סימן ו) שהאוכל אגוז שורה עליו שר של שכחה. והוסיף כי אגוז עם הכולל גימטריא חטא, לשון גרעון, על דרך "והייתי אני ובני שלמה חטאים" (מלכים א' א, כא), כי יוצא בגרעון, שמשכח תלמודו, ויצא חס"ר הד"ר. אי נמי אגוזים במלואו: אל"ף, גימ'ל, ו"ו, זי"ן, יו"ד, מ'ם – גימטריא משכח עם ארבע תיבות ועם הכולל שהוא גימטריא שע"ג, שהוא בגימטריא אגוזים במילואו. וק"ל. ע"כ. ודפח"ח. וע"ע בספר לב אריה (שער הראשון פ"ו), ובספר מגדל עוז ליעב"ץ (חלון צורי אות סט), שכתבו שישמור עצמו מן המאכלים הגסים כגון אגוזים וכו' כי קשה לשכחה. דע"פ הנ"ל אפשר לומר עוד טעם מדוע לא לאכול אגוזים בראש השנה כי קשים הם לשכחה ואם יאכלם הוא סימן לא טוב לכל השנה שישכח תלמודו ח"ו.

בברכת כהנים באהבה

גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס "גם אני אודך" בני ברק

לכב' גליון "אסופות" שלו וברכה.

ישר כח על גליונכם הנפלא ובפרט על הכתבה הנפלאה על האי ציס"ע הרה"ק מלעלוב זי"ע.

ואצרף בזה כמה הערות בס"ד:

א. ראיתי את ההערה הנפלאה של הרה"ג רש"ב גנוט שליט"א מאלעד על מש"כ הטור בהל' סוכה שאחר התפילה "אומר קדיש ונפטרין לבתיהם" וכתב שם דברים נפלאים בביאור מש"כ הטור "ונפטרין לבתיהם" שלכאו' מאי נפק"מ בזה. ונ"ל עוד בס"ד שנתכוין בזה על מצות האכילה והשתיה בסוכה והשתיה בסוכה, ולכן כתב הטור ונפטרין לבתיהם כדי לקיים מצות סוכה שעוד לא קיימו באותו היום שהרי היו בביהכנ"ס ולא בסוכה.

ב. בענין מש"כ הבה"ח ישראל הלוי שיחי' משי' סלבודקא על הנידון אם יש לתת לצדקה סכום אחד גדול או הרבה סכומים קטנים, והביא שם ההנהגה של הרה"ק ר' נחמן מברסלב זי"ע שנהג לחלק הרבה סכומים קטנים, וכן כתב בשבחי הר"ן שציין שם. הנה כן כתב רבינו הרמב"ם זי"ע בפירוש המשניות (אבות פ"ג משנה י"ט – ויש דפוסים שזה במשנה ט"ו) ובלקט יושר ח"ב עמ' 41. וטעמם שע"י כך שנותן הרבה פעמים נתינות קטנות קונה הנדיבות קנין בנפשו, משא"כ כשנותן סכום גדול פעם אחת. וכ"כ הבה"ח (או"ח סי' תרצ"ה), וטעמו שבזה מחיה הרבה עניים והשכל מחייב ששכרו גדול יותר עי"ש. וכ"כ בספר יוסף אומץ (פרק הצדקה והמעשר) וטעמו שכשנותן להרבה לא ימלט שיתן לעני הגון לפחות חלק מן הכסף. אך עי' שו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' ק"ב בשם היעב"ץ בספר לחם שמים על אבות, שעדיף לתת נתינה גדולה לאחד עי"ש. והרוצה לצאת ידי כולם יתן נתינה אחת גדולה ועוד הרבה קטנות. ורבינו הקדוש החפץ חיים זי"ע כתב בספרו "אהבת חסד" (ח"ב פ"ז בהגה"ה) שהכל לפי הענין עי"ש.

בברכה ובכבוד

מאיר סנדר

פעיה"ק ירושלים תובב"א

לכבוד הירחון "אסופות"

שלום וברכה

נהנתי מאד לקרוא את גליונכם המכיל בכמות ובאיכות דברים של טעם. קנקן חדש מלא ישן וכו'

א) ראיתי בגליון ג' אלול תשס"ט בעמ' 45 מאמר של ב.ש.אפרתי בענין אגוז בגי' חט"א, ראוי להוסיף את האימרא של הרה"ק מקאצק זצ"ל, כי בל נשכח שחט"א עצמו הוא גם גימטריא חט"א.

ב) בעמ' 47 ראיתי מה שנכתב בענין בקשת תפילה בשעת אכילת הסימנים. וראוי לציין בזה למה שכתב הג"ר שלמה קלוגר זצ"ל בספרו חכמת שלמה המודפס בשו"ע, בסי' תקפ"ג וז"ל, "הנה הטעם מ"ש בש"ס ובשו"ע לאכול דברים טובים ומתוקים אין הכוונה דרך תפילה דאין מקום תפילה בשעת אכילה רק זה לביטחון ואמונה כי הוא מראה שמאמין ובוטח שכן יהיה, ובפרט לפמ"ש בדרושים לפרשת תבוא שנת תר"ב, דבר"ה היה אדם משמח ואומר כל מה שעשה הוא יתברך הוי לטובה, ובה יהיה נהפך באמת לטובה. ולכן מה"ט נראה שיהיה אדם רגיל לומר בר"ה אחרי תפילת שחרית כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, וגם זו לטובה ולכן מה"ט תקנו לאכול מאכלים טובים ומתוקים ולומר עליהם כן כדי שאם ח"ו נגזר להיפוך, יהיה נהפך על אמריה זו לטובה אמין כ"ר, עכ"ל.

ג) עוד ראיתי בעמ' 63 מכתבו של א"ד יעקובי בענין "מלך אוהב צדקה ומשפט". והנה יש פירוש בספרי החסידות כנדמה מהרה"ק ר' מאיר מפרימישלאן זצ"ל, שצדקה זה לפנים משורת הדין ומשפט זה מן הדין, וא"כ לכאורה מהו "מלך אוהב צדקה ומשפט" אם אוהב זה כיצד אוהב זה. אלא הפירוש הוא דהא בהא תליא, דלפי המשפט הישר רואים שעשה כך וכך, אבל מי הביאך לידי מעשה זה – היצר הרע – זהו השיאור שבעיסה, דהאדם כשלעצמו אינו רוצה לעשות כך וזה מן הדין ממש, שהאדם אינו אשם על זאת ודפח"ח.

יהושע רייזמן

בית שמש

שואלין ודורשין

למהדרין מן המדהרין והערה בשע"ת לר"י

לכבוד עורכי הגליון הנפלא "אסופות"
אחדשה"ט

(1) הנה כבר עומדים אנו בחודש כסליו, ורציתי להביא בפני הקוראים ידיעה שיש בה מן ההידור בהדלקת נר חנוכה והוא מה שכתב הכף החיים בהל' חנוכה (תרע"א ס"ק ל"ב) "ומה טוב להדליק בנרות הללו כמו שנוהגין ברוב בתי כנסיות שנותנין בהם מים ושמן למעלה, להורות על הנס שבו תרמוז בזה כי גבר ישראל שנמשלו לשמן על האומות שהם מים הזדונים".

(2) בשע"ת לר"י, בשער הרביעי, דיבר אודות חילוקי כפרה, דיוהכ"פ וייסורים, וגבי יוהכ"פ כתב (שם אות ח) "ואם עבר אדם על מצוות ל"ת ועשה תשובה ידאג לעונו ויכסוף ויחכה להגיע ליוהכ"פ למען יתרצה אל השי"ת" ובאר דזה אחד הטעמים למצוה לאכול בתשיעי, עי"ש.

והנה בואו לדבר על הייסורין, שם לא רק שלא כתב שהחוטא בכרת או במיתות בי"ד יכסוף לייסורין שימרקוהו? ולא עוד אלא הביא שיכין את לבו לעשות מעשים אשר יגינו עליו מן הייסורין, והוא דבר תימה לי, ואמנם מה שכתב אח"כ שיעשה מעשים שהם בבחינה של ייסורין כמו צומות תעניות ושאר סיגופים א"ש, אך אמאי לא הזכיר גם כאן לפחות בתחילת דבריו מהשצריך אדם לכסוף ולחכות לייסורים העיקר שיתרצה לבוראו ויתקרב אליו. ודקדוק דבריו כדברי אחד מן הראשונים וצל"ע.

בברכת התורה

מ. שיאון

ג' ספיקות בענינים שונים

לכבוד מערכת אסופות

(א) יש להקשות בענין אין שליח לדבר עבירה, היאך שייך שיהא שליח לד"ע, ומה גם דשמאי סובר דבשליח להרוג את הנפש חייב המשלח וצ"ע בזה הלא הו' התראת ספק כשמתרין את המשלח, אולי השליח לא יבצע את שליחותו, וא"כ איך שייך חיוב להמשלח בדבר עבירה.

(ב) עוד נסתפקתי בענין מצוות מפני שיבה תקום, אם אחד רוצה לקיים המצוה ובא אחר וחטפה, האם שייך כאן דין חטיפה כמו בכיסוי הדם או אפשר דבמצוה שבין אדם לחבירו לא שייך, כיון דהעיקר הוא לדאוג לנוחות חבירו.

הרב אביגדור שלמה גייגר

ר"מ בישיבת ויז'ניץ ב"ב

03-6741466

בפטור נשים מהדלקת נר חנוכה

איתא ברמ"א סי' תרע"א ס"ק ב, "ויש אומרים דכל אחד מבני הבית ידליק וכן המנהג פשוט", וכתב עלה המ"ב "ויש אומרים וכו', לבד מאשתו דהיא כגופה". עכ"ד.

ולכאור' הוא צ"ב, דמה שייך טעם דאשתו כגופו לחיוב הדלקה, וכי מצינו שמשום אשתו כגופו פטורה מאכילת מצה או ממקרא מגילה, וביותר דהחוב על האשה בחנוכה יותר כדכתב המ"ב בסי' תרע שנוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה וכו' דדוקא נשים לפי שנעשה נס על ידם ואמאי לאותו מ"ד דכל אחד מבני הבית ידליק אל אמרין דאף אשתו תדליק ויהא בכך עוד פירסום הנס.

דוד חיים בש"ט

בני ברק

לכבוד הקובץ הנפלא 'אסופות'

א. בענין סעודת שבת

איתא בגמ' שבת (קז, ב) א"ר אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שני ככרות וכו'. ר' זירא הוה בצע אכולה שירותיה (פירש"י פרוסה גדולה, ודי לו בה לאותה סעודה, ולכבוד שבת, ונראה כמחבב סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה, עכ"ל). וצ"ב במה יש להתחזק.

ב. בעניני חנוכה:

(א) מבואר בשו"ע או"ח סי' תרע"ב ס"א דחייב הדלקת נ"ח הו' משקיעת החמה, ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק. ויל"ע, אי איכא הידור מצוה להדליק נ"ח כל הלילה, לפרסומי ניסא.

(ב) ועוד צ"ב אפי' אי נאמר דאיכא הידור מצוה להדליק יותר מחצי שעה, אם כה"ג הזיק ע"י נ"ח, האם איכא פטור דמזיק ברשות מצוה, וצ"ע. בברכה"ת,

אברהם חיים הרש, בני ברק

מח"ס ביכורי אברהם

שאלות בעניני חנוכה

(א) כתב החינוך במצוות אהבת ה' (פ' ואתחנן, מצוה ת"ח) "שורש מצוה זו ידוע, שלא יקיים האדם מצוות השם ב"ה רק באהבתו אותה", עכ"ל. ומשמעות דבריו דענין המצוה הוא כדי שיקיים כל המצוות באהבת ה'. ותמהתי מנא ליה זה, אולי הוי מצוה מחמת עצמה, שיהא לו אהבת ה'?

ובאמת יש לומר, דדומה הוא למה שפירש במצוות יראת ה', דעיקרה כדי למנוע עצמו מן החטא, וא"כ ענינה לשם קיום מצוות אחרות.

והנה עוד תמהתי הרי המשנה בברכות מפרשת ענין המצוה דחייב האדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, שנא' ואהבת וכו' ולמה השמיט החינוך ענין זה המפורש במשנה, דזהו ענין המצוה. וכמו כן השמיט למספר גדרים בגוף המצוה, הן בכל לבבך והן בכל נפשך שזה מסירות נפש, והן בכל מאודך שמוזכר שם כמה פירושים. והא תימה.

(ב) הנה נפסק בשו"ע דמי ששכח לומר על הניסים בברכת המזון יאמר 'הרחמן הוא יעשה לנו ניסים' ויש לתמוה בזה, דהרי ענין על הניסים ענינה הודאה, כמו שפירש"י בגמ' שבת דקבעום להלל והודאה וכתב רש"י – "על הניסים בהודאה", א"כ לכאורה גם בברכת המזון ענינה הודאה בברכת נודה לך, א"כ מאי יועיל מה שיאמר אם שכח, 'הרחמן הוא יעשה' דענינה רק תפילה גרידא ולא נזכר בה שום נוסח הודאה.

(ג) הנה בגמ' ב"ק גבי חנווני שהניח נרו מבחוץ דאומר ר' יהודה דבגר חנוכה פטור מחמת שהניחו ברשות מצוה. יש לתמוה, דהרי נר חנוכה חובת הבית ומאי ענין ההדלקה בחנות, האם שייך שם קיום מצוה כלל.

לוי יצחק גייגר
0504136130

עבודה שביל

דרשו חז"ל, 'ולעבדו בכל לבבכם - עבודה שביל' זוהי תפילה. היינו, כי תפילה, לבד מהיותה 'מצוה', אף 'לעבודה' תיחשב. יום יום, שלוש פעמים, עובדים אנו את אבינו שבשמים, ומוטל עלינו להשתלם בעבודה זו, לידע ערכה של תפילה, להבין עומקה ופירושי מילותיה.

במסגרת המדור המוקדש לעט קוראי 'אסופות', תיוחד פינת 'עבודה שביל' להרגשים מוסריים של הקוראים, שאלות ותשובות, פירושים וביאורים בעניני תפילה.

מוריד הגשם - ותן טל ומטר

אם נתבונן בלשון התפילה נראה כי מזכירים גשמים בלשון "משיב הרוח ומוריד הגשם" ואילו שאילת גשמים שואלים אנו בלשון "ותן טל ומטר לברכה". ולכאורה צ"ב, אמאי שינו אנשי כנסת הגדולה את הלשון שבמקום אחד אמרינן גשם ובמקום אחר אמרינן מטר.

וכבר ראיתי שעמד בזה בעל החשק שלמה בהגהותיו ריש מס' תענית וכתב וז"ל: "לכאורה צ"ל במאי דתקנו לנו רבותינו אנשי כנה"ג לומר בהזכרה בל' ומוריד הגשם ולא תקנו לומר ונותן מטר כמו דאומרים בשאלה, ומאיזה טעם חילקו בין הזכרה לשאלה בזה, ובפרט דקרא דאיוב דמפקינן מיניה דירודין בגבורה ג"כ מטר כתיב - הנותן מטר ע"פ ארץ וגו', וכן מה דסמכו חז"ל על הכתוב דלעובדו בכל לבבכם, דצריך להזכיר בתפילה, מדכתיב בתרי ונתתי מטר ארצכם, ג"כ מטר כתיב. ואולי משום דבשאלה דאנו שואלין דיתן לנו טל ומטר לברכה תקנו לומר בל' מטר, דלשון מטר ע"פ רוב הוא נמצא בפסוק כשיורד לברכה וגם כתיב ביה לשון נתינה. אבל בהזכרה דאנו צריכים להזכיר גבורותיו של הקב"ה עדיף טפי לומר בלשון ומוריד הגשם, משום דגשם הוא שם כולל לכל מיני גשמים". ע"ש עוד.

ויש להטעים דבריו, דהנה גבי 'מוריד הגשם' אמרינן 'משיב הרוח', אשר זה שייך בין בברכה בין באינה ברכה שהרי ישנה רוח מצויה וישנה שאינה מצויה. וגבורתו של הקב"ה בעצם נשיבת הרוח. ברם בברכת השנים, אמרינן 'ותן טל ומטר לברכה', דבטל לא שייך מין קללה. ולפיכך כאן שאיירי בברכה הזכרנו 'מטר' וכמשנ"ת.

אריאל י.
בני ברק

“ומושל במכמני הזהב” (דניאל יא, מג)

מה זה

סגולה לפרנסה;

גילוי של אליהו הנביא לרבינו

יצחק סגי נהור אודות חשיבות הזהב;

האקסיומה הכלכלית של רבינו תם; מו”מ

בדברי רבי יוסי בן קסמא שאמר “אם אתה

נותן לי כל כסף וזהב”, בירור אודות סוג הזהב

ממנו עשויות היו המחנות בבית המקדש;

ומשמעותי הערכית של התכשיט שרכש רבי

עקיבא לאשתו – “ירושלים של זהב”.

בראש הספר, מציג המחבר סקירה היסטורית

– מדעית לטבעו של הזהב, ובסופו, מגיש

הוא ‘גרגרי זהב’, הארות ופנינים יקרים בעיני

מתכת הזהב, מן המקרא, תלמוד ופוסקים.

על הספר ניתן גם בהחלט לקרוא “כלי חדש

מלא ישן”. הספר כולו מודפס בפורמט

אלבומי על נייר כרומו משובח ואיכותי; הגופן

המיוחד שבו נדפס הספר הוא מהמתקדמים

והחדשים ביותר בעולם הטיפוגרפיה, והוא

מעניק למעיין נוחות קריאה מקסימאלית;

כריכת הספר מושקעת באופן יוצא מהרגיל,

בשילוב של אלמנטים ויזואליים מעולם הזהב

יחד עם השבחות יקרות ומפוארות, בגימור

מושלם, נאה ומשובב עין.

בראש הספר, מובאים מכתביהם החמים של

בעל “משנה הלכות” מאונגוואר שליט”א,

הקורא על החיבור “דהבא דמבראשית מוזקק

שבעתיים”. במכתבו, מתייחס בעל ‘משנה

הלכות’ גם לאחד מהנושאים העולים בספר,

ומעיר את הערותיו. גם בעל “משנת יוסף”

שליט”א ממליץ ומשבח את הספר ומחברו,

וקורא עליו “עוד לא בא כבושם הזה”. רבה

של כרמיאל, הגר”צ מרגלית שליט”א,

מציין את מחבר הספר ומאמריו המאהיבים

את התורה על לומדיה, ומשבח את מאמרי

הספר אודות יחידיות ומקורות. הגר”א

שלזינגר שליט”א, רבה של גילה בירושלים,

מעיד במכתבו על ההנאה המרובה אשר

שואב הוא ממאמריו של המחבר, וקורא על

הספר ‘תורה היא ולימוד היא צריכה’.

לא נותר לנו כי אם לברך – בשם מערכת

וקוראי ‘אסופות’ – את המחבר, הרב ישראל

דנדרוביץ שליט”א, ברוב סיעתא דשמיא

והצלחה, ומשמים יגמרו יסייעו בעדו

להמשיך בהפצת תורה וצפונותיה, כי טובה

היא “מאלפי זהב וכסף”.

לא צומח על העצים, מוכיח לנו המחבר על

עצים המנביטים מתוכם גרגרים מזהבים!

הפתעות ‘מוזהבות’ אלו, מוצאות את מקומן

בספר לצד ידיעות ו‘חשיפות’ תורניות חשובות

במעלה גם הן; כך, מובא בשם הרה”ק הדברי

חיים מצאנזכילימוד בפרק ‘הזהב בבכאמציעא

סודו של קמיע

בנספח מרתק, חושף הרב דנדרוביץ

ומפצח סודו של קמיע עתיק יומין, השופך

אור על פרשה היסטורית אפופת סוד.

תחילתה של פרשיה בשנת תק”נ, עת נודע

ונתפרסם כי בעיירה ‘בורשא’ שברומניה

קיימים מרבצי זהב עתירים. בעיירה זו

חיו יהודים אמידים, ובשורת הזהב, לא

זו בלבד שלא נתנה שמחה בלבבם, כי אם

עצב ומשבר; עקב מציאת הזהב, עשוי

היה ראש העיירה האנטישמי להורות על

פינוי היהודים מביתם ופרנסתם, עקב

הכרזה על המקום כשטח ממלכתי.

בצר להם, פנו להרה”ק רבי מנחם מנדל

מרמנוב זצוק”ל, והוא, מיהר לרשום

מספר מילים בדיו על קלף כשר, תוך

שהוא מורה להניח את הקמיע בארון

הקודש. לקמיע צורפה הבהרה – תוקפו

רק בהיותו מונח בבורשא, היה ויצא

מהמקום, תשוב הפרענות למקומה.

היהודים מיהרו לעשות כמצווה עליהם,

וראה זה פלא: עם הנחת הקמיע בארון

הקודש, נעלם ופרח לו הזהב מבורשא,

משל לא היה שם מעולם! מובן, איפוא,

כי בהעדרו של הזהב, לא נשקפה שום

סכנה ליהודים ומגוריהם.

גלולים רבים עבר הקמיע, אך מכל מקום

נשאר הוא בבורשא. אלא שעם עזיבת

אחרוני היהודים את המקום בשנות

מלחמה השניה, נטל אחד היהודים

את הקמיע עמו, והעלהו לארץ הקודש.

ואכן, עי”פ המסורת, משאך יצוא יצא

היהודי מבורשא כשהקמיע בדיו, נשמע

קול הברה בבורשא: אבן גדולה נעקרה

ממקומה אי שם בפאתי העיירה, וחשפה

תחתיה מרבצי זהב אדירים!

במאמרו, המוגש כאמור כנספח לספר,

חושף הרב דנדרוביץ את זהותו של מציל

הקמיע, תר אחר מקומו של הקמיע עצמו

כיום, ומביא תצלום נדיר של הקמיע ולצידו

נוסחת פתרון לשמות הרשומים שם.

עבור קוראי ומעיני ‘אסופות’, השם ‘הרב

ישראל דנדרוביץ’ המופיע בתוכן הגליון, מהוה

סיבה בפני עצמה לפתיחת הגליון. מאמריו,

כאן ב‘אסופות’ כמו בשאר במות, עוסקים דרך

קבע בנושאים מרתקים, חדשניים ומקוריים,

ומלאים מזן אל זן במובאות רבות מכל גווי

וחלקי התורה – מקרא, שני תלמודי הש”ס,

ראשונים, פוסקים ואחרונים. כל אלו, מוגשים

בחן, בשפה קולחת ומרתקת, ההופכים את

קריאת המאמר לחוויה תורנית וספרותית,

לצד אוסף הידיעות הרבות המוקנות לקורא.

בגליונות ‘אסופות’ הראשונים (א’ וב’) פורסמו

במדור ‘חקור דבר’ שני מאמרים פרי עטו של

הרב דנדרוביץ, כאשר הצד השווה בשניהם

היה העיסוק בזהב. במאמר הראשון חשף

הרב דנדרוביץ עובדה בלתי ידועה, המופיעה

בספרי הקדמונים, לפיה, הזהב – אינו תופס

מקום גשמי, כך שאם נכניס שרשרת זהב

בגביע המלא מים עד גדותיו, לא תשפך אף

טיפה אחת חוצה לו. כדרכו, הרחיב הוא שם

במובאות עשירות ומענינות אודות תופעה זו

הבאה לידי ביטוי במקומות וענינים נוספים.

בגליון השני, עסק המאמר בשאלה האם

ישנם מרבצי זהב בארץ ישראל. גם כאן,

מוכיח הרב דנדרוביץ, כי שאלה זו לא מסורה

לחוקרי זמננו בדוקא, ונחלקו בה כבר רבותינו

מפרשי התלמוד, ראשונים ואחרונים.

כבר אז, גילה הרב דנדרוביץ את אזונו,

כי מאמרים אלו הינם חלק מתוך סדרת

מאמרים העומדת לצאת כספר, העוסק כולו

בעניני הזהב. ואכן, בחודש תשרי האחרון

(שנת ‘עפרות זהב’ – תש”ע, כהמופיע

בעמוד השער), יצא לאור הספר, הנושא את

השם “הנחמדים מזהב”, כאשר בשמו נרמז

הן העיסוק המרכזי של הספר- הזהב, והן

ההסתעפויות התורניות הנלוות לו, ההופכים

את מאמרי הספר למקבץ ידיעות תורניות

חשוב ונעלה.

לצד שתי הדוגמאות האמורות, מצאנו בספר

שלל נושאים מרתקים, מפתיעים,

ולעיתים נראים – ממבט ראשון –

כמופרכים קמעא; כך מצאנו שם ידיעה

על זהב הניתן לאכילה; נחשפנו לסגולותיו

הרפואיות; הופתענו לדעת כי אגרטל זהב

יטיב לשמור על הצמחים בטירותם ללא

תוספת מים; ובניגוד לקלישאה לפיה ‘זהב

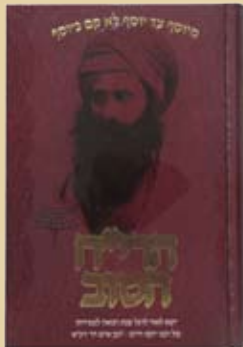

הדודאים נתנו רי"ח

לרגל שנת המאה לפטירתו של הבן איש חי זיע"א שנתבקש לבית עולמים ב"ג אלול התרס"ט, יצא לאור ספר חדש אשר בשם "הרי"ח הטוב" יקרא, על תולדותיו של אותו צדיק.

והאמת נתנה להיאמר כי בעת בה פתחנו את הספר, בבואנו לקרוא על מעשיו והנהגותיו של האי חסידא ופרישא רבינו יוסף חיים זיע"א, עלתה בלבנו המחשבה, כלום מה כבר יש לחדש על דמות נפלאה זו שלא חודש, מה יש להאמר שלא נאמר.

אך מרגע לרגע הלכנו שבי בריח הנפלא העולה מבין בתרי הספר, קנקן חדש מלא חדש מצאנו לפנינו, לא רק בעיצוב המרהיב, ובתמונות הנדירות, אלא בסגנון הכתיבה וההגשה שובה העין, המוכיח כאלף עדים על ההשקפה הרבה והעצומה שהושקעה בספר זה. כי לא רק במעשים המתובלים בתמונות נדירות מתייחד ספר זה, אלא בעיקר במחקר המקיף המובא בו אודות אישיותו ומשנתו של "הרי"ח הטוב" אשר כל קהילות הקודש, ממערב וממזרח התבשמו מהוראותיו ופסקיו וממתיקות תורתו.

לנוחות הקוראים חולק הספר לשערים, בכל שער נפתח לקורא צוהר נפלא מלא וגדוש, באחד לתולדות רבינו, בשני למורשתו הספרותית המופלאה, ובשלישי מובאים בזה אחר זה מאמרים רבים מגדולי ישראל המתארים את רבינו ואת השפעתו בראי הדורות.

המחבר, הרב אבישי בר-אושר, כבר נטה ידו בעבר בספר "הנשר הגדול" אותו הדפיס בשנת תשס"ה לרגל

ציון 800 שנה לפטירת הרמב"ם, וכמעשהו בראשונה כך מעשהו בשניה, בטוב טעם ודעת, ובוודאי רבים ישאפו לקרוב מהרי"ח הטוב הלזה, ולנו נותר רק לברכו שחפץ ה' בידו יצלח להגדיל תורה ולהאדירה ולקרב משנתו של רבינו יוסף חיים לכלל הציבור.

את הספר ניתן להשיג אצל המחבר: אבישי בר-אושר ת"ד 1119 ירושלים או בטל' 050-6214087

נפל נהורא בי עדרשא

בס"ד יצא לאור עולם
כרך נוסף של הספר החשוב שרבים ציפו לו ה"ה

רבינו ירוחם השלם

לחד מקמאי הוא ניהו רבינו ירוחם ב"ר משולם זללה"ה

הכולל בתוכו: ספר "מישרים" נתיבים א - כב
ונלוה עליו ספר "יאיר נתיב"

והוא ליקוט מכל גדולי הדורות אשר נשאו ונתנו בדברי רבינו
וכן הערות והארות, סיכומי שיטות ושינויי נוסחאות.

ספר חובה
בכל ישיבה
ובית מדרש!!!

הנחה מיוחדת תינתן
לאוצה"ס בתי מדרש
ובתי כנסת!

...כבר נודע לכל המעיניים ולומדי ההלכה גודל יקרת מעלת הספר החשוב "רבינו ירוחם" הנודע בקיצורו "רי"ו". הספר שהיה מונח שנים רבות בקרן זוית, הן מחמת טעויות הדפוס שהשתרבו בו, והן מחמת איכות הדפוס הירודה מאוד, יוצא עתה מחדש - לראשונה - גילוי המהדורה המלאה של ספר "מישרים" על פי כתבי יד נדירים שלא נדפסו עד כה, וכמו שהזכיר המחבר בהקדמתו לספרו, אשר על כן זוכה דורנו לראות את דברי המחבר בשלמותם...

ניתן להשיג בכל חנויות הספרים המובחרות

הפצה ראשית: 077 - 5006130 (ניתן להשאיר הודעה עם מס' טלפון)

כמו כן ניתן להשיג את הכרך הראשון - חלק חוה

בבית שלך

אתה מעוניין לקרוא את הדברים המעניינים אותך

לבית שלך

אתה רוצה שיכנסו חומרים בעלי תוכן תורני איכותי

ירחון מאסף
לתורה והלכה, הגות, מחקר וספרות

אסופות

זה מגיע לך, לבית שלך.

ועכשיו מתנה
לכל מצטרף!

ספר
מעשה הצדקה
הלכות צדקה
ומעשר כספים

או

קובץ
קול מהיכל
חנוכה

ועוד מגוון ספרים לבחירה

5 וגליון 'אסופות'
אצלך בתיבת הדואר

טל. 050-4111773/4

פקס. 02-5605830

ת.ד. 16446 ירושלים